

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

The Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in
Nongkhai Province

โดย

ดร.วิวัฒน์ ทองวาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759175

รายงานการวิจัย

เรื่อง

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

The Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in
Nongkhai Province

โดย

ดร.วิวัฒน์ ทองวาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759175

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in
Nongkhai Province

By

Dr.Wiwat Thongwad

Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Nongkhai Campus

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759175

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
ผู้วิจัย: ดร.วิวัฒน์ ทองवाद
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย 2) เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕-๒๐ รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ผลจากการวิจัย พบว่า

อักษรถิ่นอีสานกำลังเริ่มมีการฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อักษรถิ่นอีสานเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ได้แก่ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๖ รายการด้วยกัน คือ ๑) อักษรธรรมล้านนา ๒) อักษรไทยน้อย ๓) อักษรธรรมอีสาน ๔) ภาษาของ ๕) ภาษาญ้อกูร และ ๖) ภาษาท่ง ซึ่งในรายการขึ้นทะเบียนมรดกดังกล่าวได้มี อักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้วเช่นกัน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนในครั้งนี้ ก็เพราะว่า ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมี ความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็กไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

ตารางแสดงการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา อิทธิพลหลักถิ่น	ยุคเดิม/ประวัติศาสตร์	ช่วงเปลี่ยนแปลง (พลวัต)	ปัจจุบัน
ภาษาที่ใช้	สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) ได้แก่อักษรไทน้อยและอักษรธรรม	วรรณกรรมสมุดข้อ, วรรณกรรมใบลานและศิลาจารึก	เทศน์แหล่อีสาน, การแสดงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอีสาน
วัฒนธรรม	พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองทำให้อักษรธรรมที่ใช้จดจำเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปด้วย วรรณกรรมอีสาน เช่น จำปาสีตัน สิ้นไชย เป็นต้น	วรรณกรรม, คำทวย, ผญา, เพลงกล่อมลูก, ลำ, เซ็ง, สรภัญญ์	นิยมใช้โซเชียวเน็ตเวิร์คเพื่อการติดต่อรวดเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ตัวอักษรทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจนกลายเป็นภาษาวิบัติ ผันอักษรและเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ, ซิมิ หมายถึง ไซ้ไหม
สังคม	นิคมพูดภาษาถิ่นกันในการสื่อสารและการเรียนหนังสืออยู่ในวัด	ภาษากลาง(ไทย) เข้ามาแทรกในการสื่อสารและการศึกษาเล่าเรียนได้แยกออกจากวัด	เด็กและวัยรุ่นไม่กล้าพูดภาษาถิ่น รู้สึกอายและไม่มีสอนในโรงเรียน
ภาษาอังกฤษ	๑.ด้านเสียง ๒.ด้านคำศัพท์ ๓.ด้านไวยากรณ์ ๔.ด้านความหมาย	๑.การสูญเสีย – การเพิ่มเสียง – การเปลี่ยนเสียง – การรวมเสียง และการแยกเสียง ๒.การสูญเสียศัพท์และการเพิ่มศัพท์ ๓.การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคำ ระเบียบของถ้อยคำและการ	จาก จาก Anglo-Saxxon Anglo-Norman Cow beef Shut close Wish desire Answer reply Year annual Smell odour

		เปลี่ยนแปลงทาง โครงสร้าง ๕. ความหมายแคบเข้า -ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่	
--	--	--	--

Research Title: The Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in Nongkhai Province
Researcher: Dr.Wiwat Thongwad
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus
Fiscal Year: 2559/2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) To study dialect for development of the Mekong River Basin community at Nongkhai Province. 2) To study the dynamic of wisdom dialect, social and cultural changes and 3) To study and analyzing social influences Culture and English language towards dialects. Data collection tools are interview forms and observation, data collection by interview and participatory observation the groups was given the data consist of local wisdom philosopher and language experts or villagers who understand the structure of the language that lives in the Mekong Basin community in Nongkhai province. Acquired by purposive selection method of 15-20 person after that, take the interview results to analyze and synthesize the data by interpreting and creating conclusions in accordance with the objectives.

The results showed that:

Isan dialect Alphabet is beginning to be restored by the government system otherwise, probably because Isan dialect Alphabet is the original wisdom of the Isan people such as Thai Noi Alphabet and Dharma Alphabet which can be seen from the year 2555 B.C. under The Department of Culture Promotion, Ministry of Culture. Have a legacy registration ceremony National cultural wisdom 2012 B.C. amount 6 people are 1) Dhamma Lanna Alphabet 2) Thai Noi Alphabet 3) Isan Dialect Alphabet 4) Chong Dialect 5) Nyah-kur Dialect and 6) Kong Dialect in which, the registration of such heritage has Isan alphabet is registered as a heritage. Successful cultural wisdom as well. Is the Thai Noi alphabet and the Thai Dhamma Isan alphabet which is very proud which the purpose of this registration is because language and Alphabet are the wisdom of the community risk of loss or face threats. Therefore, the family

institution is the first thing that should be instilled in children to see that the local language has How important ? And instill in children not embarrassed to speak the local language in society or in the family. The second institution is people in society that should not be disgusted or seeing that people speak the local language is strange. We should even praise because the local language is worth keeping.

The table shown analysis of the Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in Nongkhai Province as the following below :

Duration Influence	Old Age/History	Change period (Dynamic)	Present
Language Used	Inherited from mouth to mouth (Mukkhapatha) Including Tai Noi alphabet and Dharma alphabet	Literature Koi book, Literature Bailan leaf and stone inscription	Isan - Sermon, The performances of Isan flok Song and Northeastern country music
Cultural	Buddhism Prosperity was made the Dharma alphabet to be used to memorize the Buddhist story, spread in Isan literature, such as Champasiton, Sinsai, etc.	Literature, Kham Thua (Clue), Phaya (Wisdom), Lullaby, Isan Song, Isan Dance, Pray for praise Buddhism (Sorapanya)	Popular with social network for quick communication and the difficulty of typing letters makes these words shorter and become a language of disaster, converting and sound does not match the tone of the tone for example chama,

			chimi means right ?																
Social	The people are speaks the Isan Dialect for communication and studying in the temple.	Thai government language is inserted in communication and education was separated from the temple.	The children and teenagers do not dare to speak the Isan dialect. They were embarrassed and did not teach in the school.																
English	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sound 2. Vocabulary 3. Grammar 4. Meaning 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Loss of sound - Adding sound - Voice changer – Sound integration and Sound separation 2. Loss of vocabulary and adding of vocabulary 3. Changing the function of words, regulation of words,and structural changes 4.Narrow meaning - wide meaning and move meaning 	<table border="0"> <tr> <td>From</td> <td>From</td> </tr> <tr> <td>Anglo-Saxxon</td> <td>Anglo-Norman</td> </tr> <tr> <td>Cow</td> <td>beef</td> </tr> <tr> <td>Shut</td> <td>close</td> </tr> <tr> <td>Wish</td> <td>desire</td> </tr> <tr> <td>Answer</td> <td>reply</td> </tr> <tr> <td>Year</td> <td>annual</td> </tr> <tr> <td>Smell</td> <td>odour</td> </tr> </table>	From	From	Anglo-Saxxon	Anglo-Norman	Cow	beef	Shut	close	Wish	desire	Answer	reply	Year	annual	Smell	odour
From	From																		
Anglo-Saxxon	Anglo-Norman																		
Cow	beef																		
Shut	close																		
Wish	desire																		
Answer	reply																		
Year	annual																		
Smell	odour																		

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้เอื้อเฟื้อ และให้ความสะดวกในการค้นคว้า ข้อมูล รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำราเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เจ้าของผลงานประพันธ์ตำรา หนังสือ และงานวิจัยทุกเล่ม ที่คณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นเอกสารสำหรับอ้างอิง เพื่อการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัย ขอขอบคุณและขออนุโมทนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ที่ให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

อนึ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งได้กรุณาตรวจสอบ ประเมินแบบสอบถาม ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์บุญส่ง สิ้นธุ์นอก อาจารย์บรรยายพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่ได้กรุณาแนะนำการวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบการใช้ภาษาอังกฤษในบทความย่อ ตามลำดับ

คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านที่กล่าวมาข้างต้น และขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยจนงานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ดร.วิวัฒน์ ทองवाद

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

บทที่ ๓	วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๗๔
๓.๑	รูปแบบของการวิจัย.....	๗๔
๓.๒	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๗๔
๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๕
๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๕
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๖
บทที่ ๔	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๗
๔.๑	การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย.....	๗๗
๔.๒	พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม....	๑๐๖
๔.๓	ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น	
	๑๑๑
บทที่ ๕	สรุปผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๑๓
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๓
๕.๒	อภิปรายผล.....	๑๑๔
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๕
บรรณานุกรม.....		๑๑๖
ภาคผนวก.....		๑๒๒
ภาคผนวก ก.....		๑๒๓
บทความวิจัย.....		๑๒๔
ภาคผนวก ข.....		๑๓๙
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....		๑๔๐
ภาคผนวก ค.....		๑๔๕
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ		๑๔๖
การมา และผลที่ได้รับจากโครงการ		
ภาคผนวก ง.....		๑๔๘
แบบสัมภาษณ์.....		๑๔๙
ภาคผนวก จ.....		๑๔๑

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๑	พื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	๒๕
ตารางที่ ๒	ปริมาณน้ำที่ไหลออกจากประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	๒๖
ตารางที่ ๓	ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	๒๗
ตารางที่ ๔	แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.....	๗๘

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑	วิวัฒนาการอักษรไทย.....	๔๑
ภาพที่ ๒	แบบอักษรปลลวะ.....	๔๒
ภาพที่ ๓	อักษรขอมโบราณหรืออักษรอินเดียกลาย.....	๔๓
ภาพที่ ๔	อักษรธรรมอีสาน.....	๔๔
ภาพที่ ๕	อักษรไทน้อย.....	๔๕
ภาพที่ ๖	ตัวอย่างรูปสระและวรรณยุกต์ที่ใช้ตามแบบภาษาไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น...๔๗	
ภาพที่ ๗	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	พระวินัยปิฎก	พระสุตตันตปิฎก	
๔	วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค		(ภาษาไทย)
๗	วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค		(ภาษาไทย)
๙	ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปริปณาสก	(ภาษาไทย)
๑๕	สั.ส.. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	สั .สหา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สหายนวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	สั .ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.เอกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.ทุก (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.ติก (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒๑	อง.จตุกก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตค. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตคนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง. อฎฐก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
	ขุ.อิติ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
	ขุ.สุ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๙	ขุ.ม. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

			อภิธรรมปิฎก		
๓๔	อภิ.วิ. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกโดยทั่วไปล้วนมีบ่อเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำสำคัญทั้งสิ้น อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์ สมัยแรกเรียกว่า สมัยโบราณ (Ancient Age) นั้นเริ่มต้น ทางซีกโลกตะวันตกที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอียิปต์ ในลุ่มน้ำไนล (The Nile) แม่น้ำสายยาวที่สุดในโลก ให้ความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนหล่อเลี้ยงชีวิตและความดำรงคงอยู่ของอารยธรรมอียิปต์ยั่งยืน ยาวนานกว่า ๓,๐๐๐ ปกอนคริสตกาลเรื่อยมา ในทำนองเดียวกันอู่อารยธรรมดินแดนที่อยู่ระหว่าง ลุ่มน้ำไทกริส (Tigris) และลุ่มน้ำยูเฟรติส (Euphrates) เรียกกันว่า เมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) นั้น นับเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลกสมัยโบราณ (Ancient Age) ประมาณ ๓,๐๐๐ ปกอนคริสตกาลเช่นกัน

อารยธรรมทางซีกโลกตะวันออกที่มีความเก่าแก่และยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับอารยธรรมซีกโลกตะวันตก ก็คืออารยธรรมอินเดียและอารยธรรมจีน ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำในสมัยก่อนคริสตกาลด้วยเช่นกัน^๑ อารยธรรมอินเดียโบราณ มีต้นกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำสินธุ (The Indus) ในขณะที่อารยธรรมจีน ประเทศที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกนั้น อยู่ตรงบริเวณที่ราบตอนปลายของลุ่มน้ำฮวงโห (The Yellow) และลุ่มน้ำแยงซีเกียง (The Yangtse) อันอุดมสมบูรณ์

แม่น้ำโขง (The Mekong River) เป็นอีกลุ่มน้ำหนึ่งที่เป็นอู่อารยธรรมของซีกโลก ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายใหญ่สายหนึ่งของโลก เป็นแม่น้ำสากลหรือแม่น้ำนานาชาติ มีต้นกำเนิดจากหิมะละลาย บนเทือกเขาตังกูลาซาน (Tanggula Shan) ทางปลายขอบที่ราบสูงทิเบตด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ระดับความสูงกว่า ๕,๒๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล จากจุดนั้นแม่น้ำโขงไหลคดเคี้ยว ผ่าน ๖ ประเทศ คือ จีน พม่า ไทย ลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) กัมพูชา และเวียดนาม

แม่น้ำโขง ไหลจากทิเบตผ่าน มณฑลชิงไห่ประเทศจีน ลงมาสู่มณฑลยูนนานมีเมืองโบราณสำคัญคือ ลี้เจียง (Li Jiang) ดาหลี่ (Dali) และเชียงรุ่ง (Chiengrong หรือ Jinghong) ดินแดนสิบสองปันนาของชนชาติไทลื้อ จนสุดเขตแดนประเทศจีนที่เมืองกวานเหลย (Guan Lei) อันเป็นเมือง

^๑ คณะกรรมการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

ที่สำคัญในปัจจุบัน ต่อจากนั้น แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศจีนกับประเทศพม่า ดวยระยะทางอันสั้น ถัดมาเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศพม่ากับประเทศลาว แล้วเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว แม่น้ำโขงไหลออกจากประเทศไทยจุดสุดท้ายที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และไหลออกจากประเทศลาว ที่เมืองโขง แขวงจำปาสักเขาสู่ประเทศกัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสตึงตรง (Stung Treng) ไหลออกจากประเทศกัมพูชาที่กรุงพนมเปญ (Phnom Phen) เขาสู่ภาคใต้ของประเทศเวียดนาม และแตกแยกสาขาออกเป็น ๙ สาย บริเวณนี้เรียกว่า ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในที่สุด

แม่น้ำโขง มีชื่อเรียกหลากหลายในแต่ละประเทศ คือ^๒

ลาว – ไท – ไทย แม่น้ำของ - แม่น้ำโขง Mekong

ทิเบต แม่น้ำตางู หรือ แม่น้ำหิน Dza Chu River

จีน แม่น้ำลานซางหรือลันกังเจียง Lancang Jiang

กัมพูชา แม่น้ำตนเลธม Tonle Thom

เวียดนาม แม่น้ำกิวลองหรือเกามังกร Cuu Long

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่ยาวมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยาวเป็นอันดับที่ ๑๒^๓ ของโลก มีปริมาตรน้ำเฉลี่ย ๔๗๕ พันล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี จัดอยู่ในอันดับที่ ๑๒ ด้านปริมาตรน้ำ และมีพื้นที่ลุ่มน้ำรวม ๗๙๕.๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ใหญ่เป็นอันดับที่ ๒๑ ของโลก^๔ มีความยาวประมาณ ๔.๙๐๙ กิโลเมตร^๕

แม่น้ำโขงหลากหลายด้วยสภาพภูมิประเทศสองฟากฝั่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงของลำน้ำ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ มากมายด้วยปลาน้ำจืดนานาพันธุ์ ที่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้นานกว่า ๔๕๐ ชนิด มีพันธุ์ปลาที่หายาก เช่น ปลาโลมาอิรวดี ปลาบึกปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลก แม่น้ำโขงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม เริ่มจากมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์

^๒ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ ภูาคูน, แม่น้ำโขง ณ นครพนม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕

^๓ The World Bank, Rural Development & Agriculture in the Mekong Region, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://web.worldbank.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

^๔ The Mekong River Commission (MRC), การพัฒนาที่ยั่งยืนและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mrcmekong.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

^๕ อ้างแล้ว. แม่น้ำโขง ณ นครพนม, หน้า ๕.

นับแต่ชนชาติเชื้อสายทิเบต ชนชาติไท ไท ลื้อ และชนเชื้อสายจีน^๖ จากประเทศจีนลงมาทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือบริเวณรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นที่อยู่ของชาวรัฐฉานหรือไทใหญ่ รวมทั้งชนเผ่าพื้นเมืองต่าง เผ่าพันธุ์ เช่น อาข่า ปะหลาว กะฉิ่น หล่าหู่ ปะโอ ฉาน และวา^๗ ฝั่งขวาแม่น้ำโขงถัดลงมา ชวงบน เป็นส่วนหนึ่งของภาคเหนือประเทศไทย ชวงกลางเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ชุมชนในลุ่มน้ำแถบนี้เรียกว่า ไทล่านากับไทอีสาน ในภูมิภาคเดียวกัน ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นประเทศ ลาว นับแต่ เมืองหลวงพระบาง มาสู่กำแพงพระนครเวียงจันทน์ จนถึงเมืองจำปาสัก ชาติพันธุ์ลุ่มแม่น้ำโขงกลุ่มแรกได้แก่ ลาวเทหรือลาวลุ่ม กับลาว-ไท เช่น ภูไท ไทโย ไทดำ ไทแดง ไทขาว ลาวพวน ลาวโส กลุ่มถัดมาเป็นลาวเทิง หรือลาวบน ได้แก่ ขาหรือสวาย หรือขมุ และท้ายสุดคือกลุ่มลาวสูง ได้แก่ มง เมี่ยน อาข่า ลีซอและ มูเซอ^๘ จากประเทศลาว แม่น้ำโขงไหลเข้าสู่ประเทศกัมพูชาและภาคใต้ของประเทศ เวียดนาม ประกอบด้วย ชนเผ่าเชื้อชาติ ชาวเวียดนาม ชาวเขมร ชาวสวายหรือกูย และชาวจาม^๙ แม่น้ำโขงเปรียบดั่งเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนสองฝั่งลำน้ำ รวมแล้วไม่น้อย กว่า ๗๐ ล้านคน ผู้คนชุมชนหลากหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ ต่างภาษาเหล่านี้อาศัยน้ำโขงเป็นแหล่ง อาหาร เป็นที่พำนักพักพิง คมนาคม ทองเที่ยว สัญจรไปมา ค้าขาย ทำประมงดำรงชีพ พดวยการหา ปลา อาศัยน้ำโขงในการชลประทานการกสิกรรมและเกษตรกรรม ชุมชนคนเหล่านี้มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม คติความเชื่อและพิธีกรรมที่มีทั้งความเหมือนและความต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ประเทศ ในแต่ละช่วงของลำน้ำที่มีการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ถึงกันและกันได้ เป็นการคลุกเคลาผสมผสานกันตั้งแต่ความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่า เป็นต้นวการนับถือผี การนับถืองูหรือภูยานาค การเคารพยำเกรง เกรงกลัวต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ รวมถึงอิทธิพลของลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนา มหายาน ที่รับเข้ามาจากอารยธรรมจีน อิทธิพลของศาสนาคริสต์ และ อิสลามจากอารยธรรมตะวันตก ตลอดจนอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กับพุทธศาสนาเถรวาท จากอารยธรรมอินเดีย เป็นต้น อิทธิพลทั้งของอารยธรรมตะวันตกและตะวันออกทั้งมวลนี้ได้เขามามีบทบาทที่มีอิทธิพลรวมอยู่

^๖ ภูวดล ทรงประเสริฐ, รากเหง้า **อิทธิพลการเมืองจีน ในอุษาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยูเรกา, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕-๑๐๗.

^๗ นวลจันทร์ คำปงสุ, **พม่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาตาสู่โลกกว้าง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

^๘ มัลลิกา พงศปริตร, **ลาวและกัมพูชา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาตาสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๙), หน้า ๕๑-๕๒.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓-๒๑๘.

ในวัฒนธรรมชนบทธรรมเนียมจารีตประเพณี วิถีชีวิต คติความเชื่อ และพิธีกรรมของอารยธรรมชุมชน
ลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่อดีตกาลนับพันปจนถึงปัจจุบัน

ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในห้องถิ่นต่างๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้นๆ ยังคงพูด
และ ใช้ อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษา
ชนบทธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความ
เป็นอยู่ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม
ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรม
น้อยกว่า นอกจากนี้การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดี
เก่าๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะตีความไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดี
นั้นๆ ได้ ฉะนั้นเราจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง เช่นในหลัก
ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ว่า

“เมื่อภูขึ้นใหญ่ได้สิบเก้าเข้า” คำว่า “เข้า” แปลว่า ปี สิบเก้าเข้า คือ อายุเต็ม ๑๘ ย่าง ๑๙
“ตนกูฟุ้งข้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ขุนสามชนพ่ายหนี” คำว่า แพ้ ในที่นี้ เป็นภาษาถิ่นเหนือ
แปลว่า ชนะ คำว่า พ่าย จึงแปลว่า แพ้ ถ้าเป็นภาษากลาง คำว่า พ่าย หรือคำว่าแพ้ แปลเหมือนกัน
คือไม่ชนะ ข้อความนี้หมายถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงไล่ช้างเข้าชนกับช้างของขุนสามชนตัวที่ชื่อมาส
เมือง และพระองค์ทรงสามารถรบชนะขุนสามชนจนขุนสามชนแพ้แล้วไล่ช้างหนีไป^{๑๐}

นอกจากนี้ ฉันทส ทองช่วย^{๑๑} กล่าวว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ใน
ท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจายอยู่ทั่วประเทศ
ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใดย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูด
ติดต่อสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับ
กับภาษาได้ตั้งนั้นเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่ 1. ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภาษาที่
ต้องใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและ

^{๑๐} ระวีวรรณ อินทร์แหยม. อนุรักษ์ภาษาถิ่น. ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๒. หน้า ๑๐

^{๑๑} ฉันทส ทองช่วย. ภาษาและอักษรถิ่น. พิมพ์อักษร, กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔. หน้า ๑๓-๑๕..

ร่วมรับในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชน ผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ มากที่สุด

๑. ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

๒. ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจะต้องมีประวัติความเป็นมา ร่วมกัน เช่นชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในอำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมีประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน ร่วมกันมาในอดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถศึกษาภาษาถิ่น เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

๓. ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันด้วยวาจา หรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้บันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและ ศิลาจารึก พบว่ามีจำนวน มหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทาน ประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน แต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้นถ้าไม่มีภาษาถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่บรรพบุรุษได้ สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นรากฐานทาง ประวัติศาสตร์และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ในลุ่มน้ำโขงคือการแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะ การศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมี สิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรม สอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้านและไม่ อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการ

สื่อสารอื่นๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี ๒๕๕๘ (๒๐๑๕) ของกลุ่มประเทศอาเซียนได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสนใจความสำคัญในคุณค่าของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ(บังคับ) ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนหน้านี้ก็โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้ว ได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและซึนามิในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ (๒๐๐๔) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากสูญเสียเรือและบ้านไปกับซึนามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย^{๑๒} และกลุ่มคนที่พูดภาษาอุก้อง—ภาษาในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต - อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทยถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ความเป็นบิกแผ่นเหนียวแน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์^{๑๓} ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสิทธิในการพูดภาษาและวัฒนธรรม^{๑๔} เท่ากับการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้นๆ อีก เราไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาคที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกันมากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็น

^{๑๒} Skehan, Craig. **Time Running out for Moken Way of Life**. Bangkok Post, 13 May 2012. p.35.

^{๑๓} Bradley, David. **The Disappearance of the Ugong in Thailand**. In Nancy Dorian (ed.) *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1989. p.33-40.

^{๑๔} McCarty, Teresa L., Tove Skutnabb-Kangas, and Ole Henrik Magga. **Education for Speakers of Endangered Languages**. In *Handbook of Educational Linguistics*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2007. p.297-311.

อย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ ที่สนใจเรียนรู้และสืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจน มีความรู้ ความชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

ปัจจุบันประชาชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ต่างตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการ เข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่ง หากมีการบูรณาการร่วมกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ประเทศไทยมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็น ประชาคมอาเซียน ในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๘

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่นเป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึงปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าสนใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบต่อไปที่เด่นชัดเจน เป็นต้น ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศ อินโดจีน ทำให้การพัฒนาจึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาภาษาถิ่นของคนหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดก ทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมา อย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจาก บรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการ เปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต ต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควร ให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คน รุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่ สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการ เข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
 ๑.๒.๓ เพื่อเสนอวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่มีคุณค่าแก่การดำเนินชีวิต

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาจากหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา จำนวน 15 – 20 รูป/คน เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่นของชุมชนชาวกลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ส่วนวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย ขอบเขตด้านพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ประชากรทั้งหมดจำนวน 45,224 คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่น (The Dynamic of Communities Wisdom Dialect) เป็นภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรโลงชีวิต และวิถีชุมชน ให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ และเป็นรากฐานการพัฒนา ที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้ภาษาสากลบนฐานภูมิปัญญาภาษาถิ่นเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาการสื่อสารใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง (Mekong River Communities) เป็น ชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงตอนกลาง ส่วนที่เป้นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ในช่วงที่ครอบคลุมพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของประเทศไทยรวม ๗ จังหวัดได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี กับช่วงที่ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ได้แก่ กำแพงนครเวียงจันทน์ แขวงบอลิคำไซ แขวงคำม่วน แขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน และแขวงจำปาสัก

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economics Community) เป็นการรวมตัวของชาติในอาเซียน เพื่อที่จะให้มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน จะมีรูปแบบคล้ายๆ กลุ่ม Euro Zone

นั่นเอง จะทำให้มีผลประโยชน์ อำนาจต่อรองต่างๆ กับคู่ค้าได้มากขึ้น และการนำเข้า ส่งออกของชาติ ในอาเซียนก็จะเสรีประเทศไทยมีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ โดยเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างประเทศ สมาชิกอาเซียนและประเทศกลุ่มอาเซียน และอยู่ในแนวพื้นที่เชื่อมโยงต่อทางเศรษฐกิจ (Economic Control)

จังหวัดหนองคาย (Nongkhai Province) เป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพ เกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ ๗๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีลักษณะเด่นเป็นที่นาภูมิของจังหวัด หนองคายก็คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านมีภูมิปัญญาที่ยังคงไว้และสืบทอดไปที่เด่นชัดเจน คือ ผ้าไหม ทอมือ การทำบายศรี, ทอเสื่อกก และปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด เป็นต้น ดังนั้นคนรุ่นหลังจะเป็นกำลังสำคัญ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการ ส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของไทย

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ของภูมิปัญญาภาษาถิ่นในสังคมไทยในสมัยปัจจุบันและในอดีต
- ๑.๗.๒ ทราบลักษณะสำคัญของความเป็นไทย รวมทั้งแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของ ภาษาถิ่นต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป
- ๑.๗.๓ เข้าใจปัจจัยต่างๆ ที่เป็นเงื่อนไขของการคงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของภาษา ถิ่นในหมู่บ้านที่ศึกษา
- ๑.๗.๔ เพื่อการเรียนการสอนในสาขาภาษาอังกฤษและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๗.๕ สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อการวางนโยบาย และส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่นต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี การทบทวนเอกสาร/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง
- ๒.๒ ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสานด้านภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน
- ๒.๔ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ
- ๒.๕ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงบนกระแสความเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน
- ๒.๖ แนวคิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน
- ๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

ในวงการศึกษเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกนั้น ได้แบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็นสองยุคสมัย คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์คือเรื่องราวต่างๆ ในยุคที่มนุษย์ยังไม่รู้จักการเขียนหนังสือ หรือจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร สอนสมัยประวัติศาสตร์ คือ สมัยที่มนุษย์รู้จักการเขียนหนังสือ และรู้จักบันทึก

เรื่องราวต่าง ๆ ไว้เป็นหลักฐานแล้ว ซึ่งเริ่มเมื่อประมาณ ๕,๐๐๐ ปกอนคริสตกาลมาแล้ว เหตุการณ์ ต่างๆ ในสมัยนี้เรียกว่าเหตุการณ์ในสมัยประวัติศาสตร์^๑

^๑ นันทนา กปลาญจน, ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๓.

อารยธรรมโลกสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งแยกออกได้เป็น ๔ สมัย คือ (๑) สมัยหินเก่า (Paleolithic หรือ Old Stone Age) (๒) สมัยหินใหม่ (Neolithic หรือ New Stone Age) (๓) สมัยทองสัมฤทธิ์ (Bronze Age) (๔) สมัยเหล็ก (Iron Age)^๒

อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์ (The Age of Recorded History) อาจแบ่งแยกออกได้เป็น ๔ สมัย เช่นกัน คือ (๑) สมัยโบราณ (Ancient Age) (๒) สมัยกลาง (Middle Age) (๓) สมัยใหม่ (Modern Age) (๔) สมัยปัจจุบัน (Contemporary Age) อารยธรรมโลกสมัยประวัติศาสตร์ สมัยแรก คือ สมัยโบราณ (Ancient Age) นั้น เริ่มตั้งแต่ความเจริญรุ่งเรืองของอียิปต์ในลุ่มน้ำไนล (The Nile) แม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลก นับแต่อียิปต์บน (Upper Egypt) บริเวณที่แม่น้ำไนลไหลผ่านหุบเขาทางตอนใต้

ไปจนถึง อียิปต์ล่าง หรืออียิปต์ ต่ำ (Lower Egypt) บริเวณที่แม่น้ำไนลแตกสาขาออกเป็นรูปพัดไหลลงสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทาง ตอนเหนือ ที่เรียกว่า ดินแดนสันดอนปากแม่น้ำหรือเดลต้า (Delta) ยิ่งความชุ่มชื้น ความอุดม สมบูรณ์ หลอเลี้ยงชีวิต และดำรงคงอยู่ของอารยธรรมอียิปต์อย่างยาวนาน กว่า ๓,๐๐๐ ป ก่อนคริสตกาลเรื่อยมา เฮโรโดตัส (Herodotus) นักประวัติศาสตร์กรีกโบราณกล่าวไว้ว่า “Egypt is the gift of the Nile - อียิปต์ เป็นของขวัญจากแม่น้ำไนล”^๓

ลุ่มน้ำไทกริส (Tigris) และ ยูเฟรติส (Euphrates) คืออารยธรรมดินแดนที่อยู่ระหว่างกลางแม่น้ำทั้งสองเรียกกันว่า เมโสโปเตเมีย (Mesopotamia) เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนพระจันทร์เสี้ยว (Fertile Crescent) อันอุดมสมบูรณ์ นับเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลกสมัยโบราณ ประมาณ ๓,๐๐๐ ป ก่อนคริสตกาล ดินแดนเมโสโปเตเมีย กลายเป็นดินแดนที่พวกเขาและพวกที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเล แอ่งซึ่งกันเพื่อครอบครองความเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของบริเวณแถบนี้ จึงเป็นเรื่องการทำสงครามขัดแย้งกันระหว่างนครรัฐ ต่าง ๆ ซึ่งผลัดกันขึ้นครองอำนาจ^๔ นับแต่ชนเผ่าซูเมอร์เรียน(Sumerians) แอมมอไรต์(Amorites) แอส ซีเรียน (Assyrian) และแคลเดียน(Chaldean) แห่งอาณาจักรนิบาบิโลเนีย (The New Babylonia) เป็นต้น ปัจจุบันนี้ เมโสโปเตเมียอยู่ในเขตแดนของประเทศอิรัก ซึ่งมีกรุงแบกแดดเป็นเมืองหลวง แม่น้ำทั้งสองสายมีต้นน้ำอยู่ในอาร์มีเนียและเอเชียไมเนอร์ไหลลงสู่ทะเลที่อ่าวเปอร์เซีย

อารยธรรมทางซีกโลกตะวันออก ที่มีความเก่าแก่และยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับอารยธรรมของโลกตะวันตก ก็คือ อารยธรรมอินเดีย และอารยธรรมจีน ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำไนล์สมัยก่อนคริสต

^๒ อ้างแล้ว, นันทนา กปลาญจน, **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**, หน้า ๖.

^๓ สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการบริหารวิชาการบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔ - ๕.

^๔ “เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.”

กาลเช่นกัน^๕ อารยธรรมอินเดียโบราณ มีต้นกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำสินธุ (The Indus) จากการขุดพบซากเมืองโบราณที่โมเฮนโจดาโร (Mohenjo Daro) ในแคว้นซินด์ (Sindh) และเมืองโบราณอีกแห่งที่ไกลกับเมืองฮาร์ปปา (Harappa) แคว้นปัญจาบ (Punjab) ประเทศปากีสถานในปัจจุบันนี้ สันนิษฐานว่า บริเวณนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ระหว่าง ประมาณ ๓,๐๐๐ ถึง ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล อารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ ถูกสร้างขึ้นโดยชาวดราวิเดียน (Dravidians) หรือมีลักซะ หรือทมิฬ ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมของอินเดีย ต่อมาชาวอินโด-อารยัน (Indo – Arayans) อพยพมาจากแถบทะเลสาบแคสเปียน บุกรุก เข้ามายังทางเทือกเขาฮินดูกูช ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ อินเดีย เข้ามายังลุ่มน้ำสินธุ เลยมายังลุ่มน้ำคงคา (The Ganges) รุกรานจนชาวดราวิเดียนแพ้สงคราม ต้องเคลื่อนย้ายลงไปทางใต้สู่ภาคกลางและภาคใต้ของอินเดีย^๖

ที่ราบตอนปลายของลุ่มน้ำฮวงโห (The Yellow) และลุ่มน้ำแยงซีเกียง (The Yangtse) อันอุดมสมบูรณ์แก่การเกษตรกรรมและการดำรงชีพ คืออารยธรรมที่สำคัญของจีน ประเทศที่มีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก จีนถือวาทนเป็นศูนย์กลางของโลกเป็นแหล่งกำเนิดความเจริญแห่งอารยธรรมปลายยุคหินใหม่ ที่พบมีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ที่ตำบลยาง เขามณฑลโชนาน (Honan) เรียกว่าวัฒนธรรมยางเซา (Yang Shao) และที่เมืองลุงชาน มณฑลชานตุง (Shan Tung) เรียกว่า วัฒนธรรมลุงชาน (Lung Shan) พบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินและกระดูกสัตว์ เขาสัตว์ พบเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณภาพดี กระดุกวัว และกระดองเต่า ที่ใช้ในการเสี่ยงทาย^๗ จะเห็นว่าประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกล้วนมีบ่อเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำสำคัญทั้งสิ้น แม่น้ำโขง (The Mekong River) เป็นอีกหนึ่งในบรรดาลุ่มน้ำสำคัญที่เป็นอารยธรรม ของซีกโลกทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ หรืออุษาคเนย์ของทวีปเอเชีย เป็นแม่น้ำสาгалหรือแม่น้ำนานาชาติที่ไหลคดเคี้ยว เป็นเส้นพรมแดนและไหลผ่านถึง ๖ ประเทศ คือ จีน พม่า ไทย ลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) กัมพูชา และเวียดนาม

งานวิจัยนี้เกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบต่อไปที่เด่นชัดจนของชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติสากล ทุกประเทศที่อยู่ภายในอาณาเขตลุ่มน้ำของแม่น้ำโขงล้วนมีสถาบันทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนเฝ้า ศึกษาติดตามความ

^๕ “เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.”

^๖ นันทนา กปลาญจน, **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๖ – ๖๗.

^๗ สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการบริหารวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๒). หน้า ๓๑ – ๓๒.

เปลี่ยนแปลงความเป็นไปของแม่น้ำโขงอย่างใกล้ชิด มีองค์การระหว่างประเทศ มากมายที่เข้ามา มีบทบาทในบริบทต่าง ๆ เกี่ยวกับแม่น้ำโขง ผู้วิจัยเห็นว่ามี ความจำเป็นที่ต้อง ประมวลข้อมูลขอเท็จจริงเกี่ยวกับแม่น้ำโขงและชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนำเสนอเพื่อเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของงานวิจัย

๒.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานแม่น้ำโขง

ตำนานกำเนิดแม่น้ำโขงเป็นจินตนิยายปะรำประรา ที่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของลำน้ำ และสะท้อนถึงคติความเชื่อของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความต่างในบริบทเดียวกัน

(ก) ตำนานจีน

บนที่ราบสูงทิเบตมีสามสาวพี่น้อง คือ จินชา(Jinsha) หลานซาง (Lancang) และนูเจียง (Nu Jiang) ซึ่งทั้งสามล้วนเป็นหญิงสาวที่มีความงามมีชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือ วันหนึ่งมารดาได้สั่งให้บุตรทั้งสามออกเดินทางไปยังทะเลทางทิศตะวันออก จินชา พี่สาวคนโตมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด แต่สาวงามคนสุดท้ายคือ นูเจียง เป็นคนดีมีใจกลับมุ่งหน้าลงใต้เพื่อไปหาเจ้าชายแห่ง พม่าคนรักของเธอ ทำให้ หลานซาง ซึ่งเป็นสาวคนกลางกระวนกระวายใจ เพราะห่วงน้องสาวคนสุดท้าย ใจหนึ่งต้องการตามลงไปดูแล แต่อีกใจหนึ่งก็ไม่อยากขัดคำสั่งของมารดา และถึงแม้ว่า หลานซางจะชวนพี่สาวจินชาให้ไปด้วยแต่พี่สาวก็ไม่ยอมไป หลานซางจึงอ้าอึ้งตงอยู่ตรงกลางระหว่างสองความคิด ตำนานจบลงในท้ายสุดคือ พี่น้องทั้งสามสาวกลายเป็น แม่น้ำสามสาย คือ จินชา เป็นแม่น้ำแยงซีเกียง หลานซาง เป็นแม่น้ำโขง และ นูเจียง เป็น แม่น้ำสาละวิน โดยแม่น้ำโขงอยู่ระหว่างกลางแม่น้ำสามสาย แม่น้ำสามสายนี้ไหลเคียงขนานกันจากบนที่ราบสูงทิเบตลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ บางช่วงบางตอนใกล้กันมาก แต่เมื่อต้องแยกจากกัน แม่น้ำสามสายนี้กลับไหลลงสู่ทะเลแปซิฟิกที่ห่างกันหลายพันกิโลเมตร โดยแม่น้ำแยงซีเกียงไปทางทิศตะวันออกลงสู่ทะเลเหลืองที่นครเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน แม่น้ำโขงลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ทะเลจีนใต้ ประเทศเวียดนาม และแม่น้ำสาละวินไหลลงใต้ สู่ทะเลอันดามันที่รัฐมอญประเทศพม่า^๔

(ข) ตำนานพม่า

^๔ เซตวัน เตื่อประโคน. ประชาชน : ตำนานแม่น้ำโขง เรื่องเล่าในวาระอุโมงค์ผ่น้ำรัฐบาลชี้เธร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chetawan.multiply.com/journal/item/29> [๑๙ ธ.ค. ๒๕๕๙].

บนภูเขาสูง แสนไกล มีสองพี่น้อง น้ำคง (สาละวิน) และน้ำโขง (ของ) อาศัยอยู่ที่นั่น พวกเขาไม่เคยเห็นทะเลจึงชวนกันไปเยือน เมื่อออกเดินทาง ฝ่ายน้ำคง ผู้พี่มักจะแวะพักหลับนอนตามทางอยู่บ่อย เมื่อพี่หลับน้ำโขง น้องผู้ชุกชอนแอบไปวานให้ลิงลม(นางอาย) เป็นผู้นำทางซึ่งโดยนิสัยสวนตัวมันชอบออกหากินยามค่ำคืน อาศัยสายลมพัดพานำทางไป เวลากลางวันจะเคลื่อนที่ได้ช้าและสวนใหญ่จะนอนพักผ่อน ลิงลมและน้ำโขงเดินทางทางไกลออกไปเรื่อย สวนน้ำคงผู้พี่ ตื่นขึ้นไม่เห็นน้องใหญ่สักโกรธ จึงไปวานงูเห่านำทางและขอร้องให้พาตนถึงทะเลเร็วที่สุด ทั้งกำชับว่าในระหว่างการเดินทางมิให้เอยถึงน้ำโขงเด็ดขาด หากฝ่าฝืนอาจเกิดอันตรายขึ้นทั้งกับตนเองและผู้รวมเดินทาง (นี่เป็นสาเหตุที่มาว่า เมื่ออยู่ในแม่น้ำสาละวิน ห้ามเอยถึงแม่น้ำโขงโดยเด็ดขาด) ไตฟงตั้งนั้นแลวงูเห่าก็เลี้ยนำทางไปอย่างคล่องแคล่ววงไวลัดเลาะขุนเขา แทรกตัวผานป่าใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ ลงสู่ที่ราบลุ่ม เลี้ยวข้ามป่าหิน ผืนทราย และต้นไม้ขนานพันธุ การเดินทางสิ้นสุดลง น้ำคงเดินทางมาถึงทะเลอันตามันบริเวณปากน้ำเมืองมะละแหมง ประเทศพม่า สวนน้ำโขงนั้นเป็นนักเดินทางท่องเที่ยวผานไปหลายประเทศจนมาถึงทะเลจีนใต้ ประเทศเวียดนาม^๕

(ค) ตำนานลาว

๑) ตำนานพญานาคแห่งหนองแสในอุรังคนิทาน กล่าวถึงพญานาคแห่งหนองแส ครั่งปฐมกัลป์ มีนาคสองตัวเป็นมิตร สหายกัน อาศัยอยู่ที่หนองแส หรือหนองกระแส คือพินทโยนกวดินาค เป็นใหญ่อยู่ทางเหนือหนอง และ ฌนมูลนาค เป็นใหญ่อยู่ทางหนอง มีหลานชื่อ ชีวายนาค นาคทั้งสองตกลงกัน วาธาได้อาหารมาจะแบ่งกันกิน

อยู่วันหนึ่ง มีช่างตัวหนึ่งตายที่ท้ายหนอง ฌนมูลนาคจัดการแบ่งเนื้อช่างเป็นสองสวน มอบให้พินทโยนกวดินาคสวนหนึ่ง ตนเก็บไวกินเองสวนหนึ่ง ต่อมามีเม่นมาตายที่หัวหนอง พินทโยนกวดินาคก็แบ่งเป็นสองสวน แบ่งให้ฌนมูลนาคและไวกินเองอย่างละสวน แต่ฌนมูลนาคเมื่อกินเนื้อเม่นแลวยังไม่อิ่มและบังเอิญเหลือบไปเห็นขนเม่นยาวตั้งคอก ยาวกว่าขนช่างมากมาย คิดว่าเม่นน่าจะใหญ่กว่าช่างเป็นแน่ จึงโกรธเพราะคิดว่า พินทโยนกวดินาคหวงเนื้อเม่นไวกินเองมากกว่า จากนั้น นาคทั้งสองก็ผิดใจกัน ทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรง จนน้ำขุนไปทั้งหนอง สัตว์ใหญ่นอย ลมตาย ร่อนถึงพระอินทร์ ต้องส่งพระวิสสุกรรมลงมาขับไล่นาคทั้งสองออกจากหนองแส พลอยทำให้นาคอื่นๆ ต้องอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ด้วย นาคทั้งสองจึงขุดคุ้ยดินจนลึกลงกลายเป็นคลองชีวาย นาคขุดจนเกิดแม่น้ำอุ (อุรังคนที) เลยไปถึง ชีวายนที ฌนมูลนาคก็ขุดจนเกิดแม่น้ำมูล สวนพินทโยนกวดินาค ก็ขุดออกไป

^๕ สุมาต ภูลายาว และรวงทอง จันดา, “แผ่นดิน สายน้ำและผู้คนบนพรมแดน”, เสนทางสี่เขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒), หน้า ๒๖- ๒๘.

ทางเชียงใหม่จนเกิดแม่น้ำปิง และเมืองโยนกเวดินครตามชื่อนาคตัวนั้น สนวนาคตัวอื่นก็ขุดคุ้ยจนเกิดแม่น้ำลำธารสายต่าง ๆ ปรากฏอยู่ทั่วไป

๒) ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสุวรรณโคมคำ มีโครงเรื่องคล้ายกัน โดยนาคที่อยู่ทางทิศเหนือ ชื่อพญาสุตตนาค สนวนาคที่อยู่ทางทิศใต้ ชื่อพญาศรีสัตตนาค หลังจากมีเรื่องวิวาทเนื้อชางเนื้อเม่นกันแล้ว พญาสุตต นาคเห็นว่าพญาศรีสัตตนาคคงมีกำลังสู้พวกของตนไม่ได้จึงยกกำลังลงมาขับไล่พญาศรีสัตตนาคออกจากหนองแส และจากนั้นมาน้ำจากหนองแสก็ไหลมาตามทางที่พญาศรีสัตตนาคหลบหนีลงมากลายเป็นแม่น้ำโขง

(ง) ตำนานไทย

ตำนานคำชะโนด ซึ่งอยู่ที่อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี มีโครงเรื่องคล้ายกับตำนานพญานาคแห่งหนองแสของลาว โดยนาคที่ได้เนื้อชางมานั้น ชื่อพญาศรีสุทโชนาค สนวนาคที่ได้เนื้อเม่นนั้น ชื่อพญาสุวรรณนาค การวิวาทของนาคทั้งสองกินเวลานานถึงเจ็ดปี สัตว์ต่างๆ ในแถบ นั้นเดือดร้อนไปทั่ว ร้อนถึงพระอินทร์ต้องลงมาตัดสินความโดยมีโองการให้นาคทั้งสองหยุดรบกัน แล้วให้แยกกันอยู่โดย สร้างแม่น้ำคนละสาย พญาศรีสุทโชนาคได้สร้างแม่น้ำมุ่งไปทางทิศตะวันออกของหนองแส และด้วยความเป็นพญานาคที่มีนิสัยใจร้อน เมื่อพบเจอภูเขาหินทางแม่น้ำก็จะหลบหลีกโค้งไปโค้งมา จึงเกิดเป็น “แม่น้ำโค้ง (โขง)” ฝ่ายพญาสุวรรณนาคนั้น ได้สร้างแม่น้ำขึ้นทางทิศใต้ของหนองแส ความเป็นนาคที่ละเอียดและใจเย็น แม่น้ำที่สร้างขึ้นจึงมีความตรงกว่า แม่น้ำทั่วไป นั่นคือแม่น้ำนาน จะเห็นว่าตำนานคล้ายกัน แตกต่างที่ชื่อพญานาคกับชื่อแม่น้ำ^{๑๑}

๒.๑.๒ จากต้นสายถึงปลายแม่น้ำโขง

จุดกำเนิดหรือจุดเริ่มต้นแม่น้ำโขงในทางภูมิศาสตร์นั้น ผู้วิจัยได้ตรวจสอบกับแผนที่ประเทศจีน^{๑๑} แผนที่โลก^{๑๒} ๑๒ รวมทั้งงานวิจัย ของ Hiroshi Hori^{๑๓} พบว่าจุดเริ่มต้นแม่น้ำโขงเกิด จากหิมะละลายยาบบนแนวเทือกเขาตั้งภูลาซาน (Tanggula Shan Range) ที่ระดับความสูงเฉลี่ยกว่า ๕,๐๐๐ เมตร

^{๑๑} อุดม เขยกีวงศ์, *ตามรอยพญานาค*, (กรุงเทพฯมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕ – ๒๗.

^{๑๑} Qinghai Province, *Map of the People’s Republic of China*, (Chengdu, China : Chengdu Cartographic Publishing House, 2006), p. 1.

^{๑๒} National Geographic Society (U.S.), *Atlas of the world*. 7th Edition. (Willard, Ohio, U.S.A.: R.R. Donnelley & Sons Company, 1999), pp. 99, 102.

^{๑๓} Hiroshi Hori, *The Mekong : Environment and Development*. (New York, USA : The United Nations University Press, 2000), pp.190– 192, แหล่งที่มา : <http://books.google.co.th/books?id=mZa57lh9RkC&pg=PA191&lpg=PA191> [๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๗]

เหนือระดับน้ำทะเล อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ราบสูงทิเบต ซึ่งเป็นเขตปกครองพิเศษ (Tibet or Xizang Autonomous Region) ของประเทศจีน แนวเทือกเขาตั้งภูลาซานนี้มีอาณาเขตกว้างใหญ่เชื่อมตอทางทิศเหนือขึ้นไปถึงมณฑลชิงไห่หรือฉิงไห่ (Qinghai Province) ประเทศจีน ซึ่งลำธารหรือแม่น้ำสายแรกไกลสุดที่เป็นจุดกำเนิดหรือเริ่มต้นแม่น้ำโขงมีชื่อว่า จากู (Za Qu) ไหลมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านเมืองนางเซ็น (Nangqen หรือ Nangqian County) จังหวัดหยูชู่ (Yushu Tibetan Autonomous Prefecture) มณฑลฉิงไห่ (Qinghai Province) ไหลเลยลงไปบรรจบกับลำธารหรือแม่น้ำอีกสายหนึ่งบรรจบทางฝั่งซ้ายชื่อว่า จีคู (Zi Qu) และเลยตอลงไปบรรจบกับลำธารหรือแม่น้ำอีกสายหนึ่งทางฝั่งขวาชื่อว่า โงมคู (Ngom Qu) ที่เขตเมืองแซมตู (Qamdo หรือ Chamdo หรือ Changdo) จากจุดนี้ แม่น้ำโขงมีชื่อเรียกว่า ล่านซาง หรือหลานซาง หรือ ลันก้งเจียง (Lancang Jiang) ถัดจากนั้นลงมาทางฝั่งขวายังบรรจบกับลำธารหรือแม่น้ำอีกสาย ชื่อว่า ชีคู (Zhi Qu) ที่เขตเมืองซักยั๊บ (Zhagyab) และไหลเรื่อยลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และ ลงใต้เข้าสู่มณฑลยูนนาน หรือ หยุนหนาน (Yunnan Province) ประเทศจีน แม่น้ำโขง หรือ หลานซาง หรือลันก้งเจียง จะไหลขนานลงมากับแม่น้ำสำคัญอีกสอง สายคือ แม่น้ำจินซา (Jinsha Jiang) หรือ แยกซีเกียง (Yangtze River) ทางฝั่ง ซ้ายหรือทิศตะวันออกเฉียง กับแม่น้ำนุเจียง (Nu Jiang) หรือสาละวิน (Thanlwin หรือ Salween River) ทางฝั่งขวาหรือทิศ ตะวันตก ภูมิประเทศโดยทั่วไปจะเป็นเทือกเขาโตรกผาสูงชัน ป่าทึบและกระแสน้ำไหลเชี่ยวกร่าทรุนแรง เมื่อลงมาถึงเขตเมือง ลีเจียง (Lijiang) เมืองโบราณที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็น มรดกโลกนั้น แม่น้ำจินซาหรือแยกซีเกียงหันวกกลับหนึ่งร้อยแปดสิบบองศาแยกทางไปทางทิศตะวันออกเฉียง สู่ทะเล เหลืองที่นครเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Municipality) แม่น้ำนุเจียงหรือสาละวินมุ่งตรงลงใต้สู่ทะเลอันดามันประเทศพม่า สวนแม่น้ำโขงหรือลันก้งเจียงไหลตามทิศอุษาคเนย์ลงมาผ่านเขตเมืองตาลี หรือตาลี (Dali) ศูนย์กลางอาณาจักรตาลีฟูและนานเจ้าในอดีต มีทะเลสาบกว้างใหญ่ชื่อ เฮอร์ไห่ (Er Hai) ที่สันนิษฐานกันว่าคือหนองแสหรือหนองกระแส ตามตำนานพญานาคและพญาแถน และไหลใต้ลงมาอีกผ่านเมืองเซียงรุ่ง หรือเซียงรุ่ง หรือจั้งหง (Chiengrong หรือ Jinghong) ถึงดินแดน ลีบสองปอนนา (XishuangBanna Prefecture) ของชนชาวไทลื้อ จนสุดเขตแดนประเทศจีน ที่เมืองกวานเหลย (Guan Lei) อันเป็นเมืองท่าสำคัญในปัจจุบัน รวมความยาวแม่น้ำโขงขงที่อยู่ในประเทศจีนตั้งแต่จุดเริ่มต้นแม่น้ำจากู (Za Qu) ถึงจรดสุดเขตแดนยาวประมาณ ๒,๐๐๐ กิโลเมตร^{๑๔} (๒,๑๖๑ กิโลเมตร)^{๑๕}

^{๑๔} Kunming Hydroelectric Investigation and Design Institute, 1985. อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**, หน้า ๓.

^{๑๕} Yunnan Geographic Environmental Research Journal, March 1999. อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**, หน้า ๓.

ตอจากนั้น แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศจีน กับ ประเทศพม่า ด้วยระยะทางอันสั้นประมาณ ๒๕ กิโลเมตร ถัดมาเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศพม่า กับประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ระหว่างลำน้ำโขงนี้มีท่าเรือขนถ่ายสินค้าตรงสู่เมืองเชียงตุง (Kengtung) ประเทศพม่า และเมืองหลวงน้ำทา ประเทศลาว แล้วแม่น้ำโขงก็ไหลมายังจุดบรรจบสำคัญรวมกันของสามประเทศพม่า ลาว และไทยบริเวณสบรวก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เรียกว่า สามเหลี่ยมทองคำ (Golden Triangle) ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการผลิตการค้าฝิ่นและยาเสพติดระดับโลก ความยาวลำน้ำจากสุดเขตแดนประเทศจีนถึงสามเหลี่ยมทองคำประมาณ ๒๒๐ กิโลเมตร

จากสามเหลี่ยมทองคำ แม่น้ำโขงกลายเป็นเส้นเขตแดนช่วงแรกระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ไหลผ่านอำเภอเชียงของ เมืองแห่งการจับปลาบึกชุกชุม เมืองแห่งการประกอบพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำโขง เมืองแห่งคอนผีหลงคือมีแก่งหินสลับซับซ้อนเป็นร่องน้ำวนที่ศพลอยน้ำพัดหลงเข้ามาติดแก่ง หาดดอน หรือคอน หลงลอยวนอยู่บริเวณนี้ จึงเรียกวาคอนผีหลง และมีสะพานมิตรภาพไทยลาวข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สี่ เชียงของ - หัวทราย ไหลต่อมาจนถึงแก่งผาได อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย เส้นเขตแดนช่วงนี้ยาวประมาณ ๘๔ กิโลเมตร จากนั้นไหลออกนอกประเทศไทยสู่เมืองหลวงพระบางที่สงบเงียบและสวยงาม อดีตเมืองหลวงเก่าของราชอาณาจักรล้านช้าง มีวัดเชียงทองที่งดงามและมีชื่อเสียง ปัจจุบันเป็นดินแดนมรดกโลก เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวทางภาคเหนือของประเทศลาว ความยาวลำน้ำจากสามเหลี่ยมทองคำถึงเมืองหลวงพระบางประมาณ ๓๖๐ กิโลเมตร

จากเมืองหลวงพระบาง แม่น้ำโขงไหลลงใต้ ภูมิประเทศช่วงนี้จะเป็นหุบเขาลึกเขาสูงชัน น้ำไหลแรงและร่องน้ำมากด้วยแก่งหินยากแก่การเดินทางเรือผ่านเมืองปากลาย (Pak lay) ลงมาถึงบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แม่น้ำโขงหักมุมฉากเลี้ยวไปทางบูรพาและเป็นเส้นเขตแดนช่วงหลังระหว่างประเทศไทย กับ ประเทศลาว อีกครั้งหนึ่ง ผ่านอำเภอปากชม และอำเภอสังคัม แม่น้ำโขงช่วงนี้ยังคงมากมายด้วยแก่งหินและยากแก่การเดินทางเรือเช่นกัน จนถึงอำเภอศรีเชียงใหม่ ผ่งตรงข้ามคือแขวงเวียงจันทน์และเขตปกครองพิเศษกำแพงนครเวียงจันทน์ (Vientiane Prefecture) เมืองหลวงประเทศลาว มีพะทาดหลวง (พระธาตุหลวง) ศูนย์รวมจิตใจของชาวลาว ความยาวลำน้ำจากเมืองหลวงพระบางถึงกำแพงนครเวียงจันทน์ประมาณ ๔๓๐ กิโลเมตร

จากกำแพงนครเวียงจันทน์ แม่น้ำโขงไหลผ่านอำเภอทาบอ ถึงจังหวัดหนองคาย มีสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่หนึ่ง หนองคาย - เวียงจันทน์ (เปิดใช้งานเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗) ผ่านอำเภอโพนพิสัย อำเภอรัตนวาปี อำเภอปากคาดที่กล่าวขวัญกันในฐานะเป็นดินแดนแห่งบั้งไฟ

พญานาค ถึงอำเภอบึงกาฬ (เป็นจังหวัดบึงกาฬ จังหวัดที่ ๗๗ เมื่อ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔) ผงตรงข้ามคือเมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ ที่รู้จักกันจากเพลงกุหลาบปากซัน เข้าสู่อำเภอบ้านแพง และจังหวัดนครพนม ดินแดนแห่งอาณาจักรศรีโคตะบองหรือศรีโคตะบูน (ศรีโคตบูน) ในอดีต มีสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่สาม นครพนม – ทาแขก แขวงคำมวน (เปิดใช้งานเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๔) เลยลงใต้ไปอีกจะถึงอำเภอราทูพนม ที่ประดิษฐานของคเจดีย์พระธาตุพนมอันศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำโขงไหลเลียบบลงใต้มาเรื่อย ถึงจังหวัดมุกดาหาร ตรงข้ามคือสะพานนะเขต เมืองใหญ่อันดับสองของประเทศลาว มีสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่สอง มุกดาหาร – สะหวันนะเขต (เปิดใช้งานเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๐) ความยาวลำน้ำโขงจากกำแพงนครเวียงจันทน์ ถึงเมืองสะหวันนะเขต ประมาณ ๔๖๐ กิโลเมตร

จากเมืองสะหวันนะเขต สู่อำเภอขาม่วน อำเภอเขมราฐ ถึงผาชนะไดดินแดนไกลสุด ทางตะวันออกของประเทศไทย ผ่านผาแต้มดินแดนอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์หนาหิน มาถึงอำเภอโขงเจียมแห่งที่แม่น้ำมูลแม่น้ำสาขาไหลมาบรรจบแม่น้ำโขงแล้วกลายเป็นแม่น้ำสองสี แล้วออกจากประเทศไทยที่บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี รวมความยาวเสนเขตแดนขวงหลังนี้ จากอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ถึงจุดนี้ยาวประมาณ ๘๙๒ กิโลเมตร รวมความยาว แม่น้ำโขงสวนที่อยู่ในประเทศไทยทั้งหมดตั้งแต่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประมาณ ๙๗๖ กิโลเมตร^{๑๖} จากบ้านเวินบึก แม่น้ำโขงไหลลงทิศอาคเนย์ ถึงเมืองปากเซ เมืองหลวงของแขวงจำปา สัก (จำปาศักดิ์) เมืองที่ฝรั่งเศสสร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) เพื่อคานอำนาจกับเมืองจำปาศักดิ์ ปัจจุบันเมืองปากเซเป็นชุมทางการขนส่ง การค้าและการท่องเที่ยวทางภาคใต้ของ ประเทศลาว ความยาวลำน้ำจากเมืองสะหวันนะเขตถึงเมืองปากเซ ประมาณ ๒๖๐ กิโลเมตร

จากเมืองปากเซ ล่องลงใต้ประมาณ ๓๐ กิโลเมตรจะถึงเมืองจำปาศักดิ์ อดีตศูนย์กลางอำนาจ การเมืองการปกครองของราชอาณาจักรลาวใต้ มีปราสาทวัดพู อดีตเทวาลัยขอม เลยลงไปอีก ประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร แม่น้ำโขงขวงนี้จะกว้างที่สุด ในฤดูน้ำหลากวัดความกว้างได้ถึง ๑๒ กิโลเมตร และเมื่อน้ำลด เกาะแกงหรือดอนน้อยใหญ่จะผุดขึ้นมามากมายจนทำให้ได้ชื่อวาสี่พัน ดอน แต่ไทยเราเรียกกันว่า ศรีพันดอน^{๑๗} เกาะหรือดอนขนาดใหญ่สุดวัดสวนกว้างได้ ๖ กิโลเมตร ยาว ๑๒ กิโลเมตรคือ ดอนโขง ซึ่งกลายเป็นเมืองโขง (Muang Khong) มีร้านอาหาร โรงแรม เกสต์เฮาส์ และ วิลลาแบบอาณานิคมฝรั่งเศส เกาะรองลงมาคือ ดอนคอนเป็นตำแหน่งของน้ำตกหลี่ผี หรือตาดสมพะ

^{๑๖} อภินันท์ บัวหัทธิต, **ล่องแม่น้ำโขงจากเชียงรายถึงโขงเจียม**, ศิลปวัฒนธรรมไทย, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๓) : ๔ - ๑๑.

^{๑๗} มัลลิกา พงศปริตร, **ลาวและกัมพูชา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์หนาดงสุโลก กวาง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕.

มิต เป็นน้ำตกกลางลำน้ำโขง คำว่าหลี่ คือเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งคล้ายลอบ ผี คือศพคนตายที่ไหลตามน้ำและถูกพัดพามาติดหลี่จับปลาของชาวบ้านที่มีอยู่มากมายบริเวณนี้ จากน้ำตกหลี่ผีลงมาจะมีปลาโลมาน้ำจืดหรือโลมาอิรวดี คนลาวเรียกว่าปลาซา เลยตอนคอนลงไปอีก ฟากหนึ่งจะเป็นน้ำตกคอนพะเพ็งหรือน้ำตก ตาดคอน เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่สุดในเขตแม่น้ำโขง ตอนกลาง ได้รับสมญานามว่าในแองการาแห่งเอเชีย ความยาวลำน้ำจากเมืองปากเซถึงบริเวณน้ำตก (Khone Falls) นี้ประมาณ ๑๕๕ กิโลเมตร

แม่น้ำโขงออกจากประเทศลาว ที่บ้านเวินคัม (Voen Kham) เขตเมืองโขง แขวงจำปาศักดิ์ เข้าสู่ประเทศกัมพูชา เมื่อไหลลงมาประมาณ ๕๕ กิโลเมตร ถึงเมืองสตึงเตรง (Stung treng) จุดบรรจบแม่น้ำเซซาน (Se San River) แม่น้ำสาขาใหญ่ที่สุดของแม่น้ำโขง จากนั้นเลาะเลียวลงมาอีกประมาณ ๑๓๕ กิโลเมตร ถึงเมืองกราตี (Kratie) ผ่านเมืองกัมปงจาม (Kampong Cham) ถึงกรุงพนมเปญ (Phnom Penh) ความยาวลำน้ำจากบริเวณน้ำตกถึงกรุงพนมเปญประมาณ ๔๐๕ กิโลเมตร

เมื่อมาถึงพนมเปญ ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงหรือทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจะมีแม่น้ำซาป (Tonle Sap River) ไหลจากทะเลสาบหลวงหรือโตนเลซาป (Tonle Sap Great Lake) มาบรรจบ และมีแม่น้ำบาสัก (Bassac River) แยกจากแม่น้ำโขงไหลไปทางตะวันออกเฉียงใต้ รวมกับแม่น้ำโขง เสนเติมจากทางเหนือหักมุมไหลไปทางตะวันออก เป็นจุดบรรจบของแม่น้ำสามสายแต่ดูคล้ายกับ แม่น้ำสี่สาย ชาวเขมรเรียกว่าเขต จตุมุข ในขณะที่ฝรั่งเศสเรียกว่า กัตเทรอบราส (Quatre Bras) หรือ สี่กร (Four arms)^{๑๔} อาณาเขตตรงนี้มีปรากฏการณ์ไม่เหมือนที่ใดในโลก นั่นคือการสลับทิศทางการไหลของแม่น้ำซาป โดยในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมเป็นฤดูมรสุมน้ำหลากทำให้น้ำในแม่น้ำโขงปริมาณมากที่มาจากทางทิศเหนือดันน้ำในแม่น้ำซาปให้ไหลย้อนกลับไปทางตะวันตกเฉียงเหนือเป็นผลให้ทะเลสาบหลวงหรือโตนเลซาปมีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าสองเท่าตัว คือจากพื้นที่ ๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตรที่มีอยู่เดิมเป็น ๘,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร เมื่อเลยเดือนตุลาคม ระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดต่ำลง แม่น้ำซาปก็จะสลับทิศทางการไหล โดยระบายน้ำจากทะเลสาบหลวงย้อนกลับ ลงมาสู่แม่น้ำบาสักและแม่น้ำโขง

จากเขตจตุมุขกรุงพนมเปญ แม่น้ำโขงกลายเป็นแม่น้ำสองสาย เสนบนเรียกว่าแม่น้ำโขงดั้งเดิมในขณะที่ชาวเวียดนามเรียกว่าแม่น้ำเทียนยาง (Tien Giang River) ส่วนเสนล่างเรียกว่าแม่น้ำบาสัก (Bassac River) ในขณะที่ชาวเวียดนามเรียกว่าแม่น้ำเหายาง (Hao Giang River) เมื่อเข้าสู่เขตแดนภาคใต้ของประเทศเวียดนามแล้ว แม่น้ำทั้งสองได้แตกแขนงออกเป็นหลายสาขา จนได้รับฉายาว่า แม่น้ำเก้ามังกร (Nine Dragons River) หรือแม่น้ำกิวลอง (Cuu Long River) บริเวณนี้

^{๑๔} “อ้างแล้ว, มัลลิกา พงศปริตร,ลาวและกัมพูชา, หน้า ๒๘๓ - ๒๘๔.”

กลายเป็นดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง(Mekong Delta) ที่อุดมสมบูรณ์เป็นอู่อาวู่น้ำที่สำคัญของภูมิภาค แล้วแม่น้ำโขงไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ (South China Sea) ในที่สุด ความยาวลำน้ำจากกรุงเทพมหานครไปจนถึงสุดปลายแม่น้ำโขงประมาณ ๓๓๐ กิโลเมตร^{๑๕}

จากจุดเริ่มต้นแม่น้ำโขงบนเทือกเขาตั้งภูลาซานที่ราบสูงทิเบตลงมาถึงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ได้รับการจำแนกเป็น แม่น้ำโขงตอนบน (Upper Mekong Basin) และจากสามเหลี่ยมทองคำลงมาถึงปลายแม่น้ำโขงทะเลจีนใต้จำแนกเป็น แม่น้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Basin)

๒.๑.๓ แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงประกอบด้วยแม่น้ำสาขาน้อยใหญ่จำนวนมาก ประมวลที่สำคัญได้ดังนี้

(ก) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศจีน

จากจุดกำเนิดแม่น้ำโขง คือแม่น้ำจากู (Za Qu) บนเทือกเขาตั้งภูลาซาน (Tanggula Shan Range) เขตปกครองพิเศษทิเบต มีแม่น้ำสาขาที่สำคัญคือ แม่น้ำจี้คู (Zi Qu) แม่น้ำโงมคู (Ngom Qu) และแม่น้ำซี้คู (Zhi Qu) เมื่อลงมาถึงเขตมณฑลยูนนาน หรือหยุนหนาน มีแม่น้ำสาขาคือ

แม่น้ำเวียนเจียง (Weiyuan Jiang) เริ่มจากแนวเทือกเขาหวุเหลียงซาน (Wuliang shan) ทางตอนใต้ของเมืองตาลี หรือตาลี (Dali) ไหลลงมาทางทิศตะวันตกจรดแม่น้ำโขงที่เมืองเซียนหลิว (Qianliu) ตอนบนของเมืองเซียงรุ่ง หรือเซียงรุ่ง หรือจี้หง (Jinghong)

แม่น้ำปูหยวนเจียง (Buyuan Jiang) เกิดจากตอนกลางของแนวเทือกเขาหวุเหลียงซาน ทางตอนเหนือเมืองซือเหมา (Simao) ไหลลงมาทางใต้บรรจบแม่น้ำโขงใต้เมืองเซียงรุ่งเกือบจรด เขตแดนตอนล่างประเทศจีน

(ข) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศพม่า

แม่น้ำโขงไหลผ่านแนวเขตแดนประเทศพม่ากับประเทศจีน และลาว ด้วย ระยะทางอันสั้นประมาณ ๒๒๐ กิโลเมตร มีแม่น้ำสาขาขนาดเล็กคือ

แม่น้ำไหลย (Loi หรือ Namlwi Creek) เริ่มจากมณฑลยูนนานประเทศจีน ไหลเข้าเขตแดนประเทศพม่า ผ่านเมือง Mong Hpin เมือง Tarpin เมือง Mong Wa เมือง Mong Yu และเมือง Boksoknam แล้วไหลลงแม่น้ำโขง

^{๑๕} Hiroshi Hori, *The Mekong : Environment and Development*, (New York, USA : The United Nations University Press, 2000), หน้า ๑ - ๑๐. แหล่งที่มา : <http://books.google.co.th/books?id=mZa57ilh9RkC&pg=PA191&lpg=PA191> [๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๙]

แม่น้ำคา (Hka) เกิดจากภูเขาตอนกลางเมืองเชียงตุง (Kengtung) ไหลผ่านเมือง Mong Hpayak เมือง Mong Lin ลงสู่แม่น้ำโขงตอนบนของสามเหลี่ยมทองคำ

(ค) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศไทย

แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศไทย ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก รวมกันได้ ไม่น้อยกว่า ๓๘ ลุ่มน้ำสาขา จำแนกได้ดังนี้ :

๑) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในภาคเหนือ

แม่น้ำกกเกิดจากภูเขาในรัฐฉาน ประเทศพม่า ไหลผ่านอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ แล้วบรรจบแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงราย มีลุ่มน้ำสาขาย่อย ที่สำคัญคือ แม่น้ำฝาง แม่น้ำลาว น้ำแม่สรวย และแม่น้ำกตตอนกลาง

แม่น้ำแม่สาย เกิดจากทิวเขาในรัฐฉาน แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำรวกที่สบสาย

แม่น้ำรวก เกิดจากทิวเขาในรัฐฉาน แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงที่สบรวก

แม่น้ำแม่จัน เกิดจากดอยสามเสาในทิวเขาผีปันน้ำไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงที่อำเภอ เชียงแสน

แม่น้ำอิง เกิดจากทิวเขาผีปันน้ำในเขตจังหวัดเชียงรายไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงในเขต อำเภอเทิงจังหวัดเชียงราย^{๒๐}

๒) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แม่น้ำชี เกิดจากต้นน้ำบนทิวเขาพังเหย ซึ่งเป็นเขาสันปันน้ำของลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำชี ไหลจากจังหวัดชัยภูมิ ผ่านจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม รอยเอ็ด ยโสธร และบรรจบแม่น้ำมูลในเขตจังหวัดอุบลราชธานี มีลำน้ำสาขาที่สำคัญคือ ลำน้ำชี ลำวังสะพุง ลำกระจวน ลำคันฉู ห้วยวังสามหมอ ลำน้ำพอง ห้วยพวย ลำพะเนียง ลำน้ำพรหม ลำน้ำเชิญ ห้วยสายบาตร ลำปาว ลำพันชาติ และลำน้ำยั้ง อาจเก็บน้ำที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้ คือ เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนจุฬาภรณ์ เขื่อนลำน้ำพุง และเขื่อนลำปาว

แม่น้ำมูล ต้นน้ำเกิดจากเขาเขียว จังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีลุ่มน้ำสาขารวม ๓๑ สาขา อาจเก็บน้ำที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้คือ เขื่อนลำตะคอง เขื่อนลำพระเพลิง เขื่อนมูลตอนบน เขื่อนลำนางรอง และเขื่อนสิรินธร^{๒๑}

^{๒๐} รวงทอง จันดา, “ลุ่มน้ำโขงสายน้ำ ๖ แผ่นดิน”, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๒) : ๑๓ - ๑๙.

^{๒๑} กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมเรื่องน้ำ, (กรุงเทพมหานคร : กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๔), หน้า ๙ - ๒๐.

นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสาขาอีกหลายสาย เช่น แม่น้ำเหือง แม่น้ำเลย แม่น้ำสงคราม ฯ

(ง) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศลาว

แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศลาวจากทิศเหนือตอนบนลงสู่ทิศใต้ตอนกลาง รวมแล้วไม่น้อยกว่า ๓๙ ลุ่มน้ำสาขา ที่สำคัญประมวลได้ดังนี้^{๒๒}

แม่น้ำทา (Nam Tha River) เกิดจากทิวเขาติดเขตแดนทิศเหนือแขวงหลวงน้ำทาไหลลงมาทางใต้ผ่านแขวงอุดมไซ บรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองปากทา แขวงบ่อแก้ว

แม่น้ำแบง (Nam Beng River) จากทิวเขาทางตอนเหนือของแขวงอุดมไซ ไหลลงใต้บรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองปากแบง

แม่น้ำอู (Nam Ou River) แม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ทางตอนเหนือ ไหลจากขุนเขาในมณฑลยูนนานประเทศจีนลงใต้ผ่านแขวงพงสาลี เข้าแขวงหลวงพระบาง บรรจบแม่น้ำโขงที่บ้านปากอูตอนบนของเมืองหลวงพระบางประมาณ ๒๐ กิโลเมตร

แม่น้ำซวง (Nam Xuang River) อยู่ใต้แม่น้ำอูลงมาเริ่มจากตอนบนแขวงหลวงพระบางไหลมาทางทิศหรีด ลงสู่แม่น้ำโขงที่เมืองปากซวง เหนือเมืองหลวงพระบาง

แม่น้ำคาน (Nam Khan River) อยู่ใต้แม่น้ำซวงลงมา เกิดจากที่ราบสูงแขวงหัวพัน ไหลมาทางทิศหรีด ลงสู่แม่น้ำโขงที่ใจกลางเมืองหลวงพระบาง

แม่น้ำงึม (Nam Ngum River) แม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ทางตอนกลาง เกิดจากบริเวณที่ราบสูงทุ่งไหหิน แขวงเชียงขวาง ไหลลงมาทางใต้ พบแม่น้ำสาขาคือแม่น้ำลิก (Nam Lik River) ไหล ตอมาเขาเขตแขวงเวียงจันทน์ กำแพงนครเวียงจันทน์ บรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองปากงึม มีอ่างเก็บน้ำ คือเขื่อนน้ำงึม

แม่น้ำเจียบ (Nam Ngiap River) แม่น้ำที่ไหลเจียบ เริ่มต้นบนที่ราบสูง เมืองโพนสะหวัน (โพนสวรรค์) แขวงเชียงขวาง ไหลลงมาทางใต้ลงแม่น้ำโขง ใกล้เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ

แม่น้ำซัน (Nam Xan River) แม่น้ำที่ไหลซัน จากภูสามส่วม(Phu Sam Suam) สูง ๒,๖๒๐ เมตร ตอนกลางของแขวงเชียงขวาง ไหลลงใต้สู่แม่น้ำโขงที่เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ ตรงข้ามกับอำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย

^{๒๒} Water Environment Partnership in Asia (WEPA), Ministry of the Environment of Japan, Lao State of Water. **Environmental Issues : Mekong River Tributaries and Rainfall.** แหล่งที่มา : <http://www.wepa-db.net/policies/state/laos/overview.htm>. [๐๙ ม.ค. ๒๕๕๙]

แม่น้ำเทิน/กะดิง (Nam Theun/Kading River) เริ่มจากที่ราบสูงตอนกลางแขวงคำมวน ไหลขึ้นเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แลวลงสู่มแม่น้ำโขงที่เมืองปากกะดิง แขวงบอลิคำไซ มีอ่างเก็บน้ำคือเขื่อนน้ำเทิน

แม่น้ำหินบูน (Nam Hinboun River) เริ่มจากตอนบนแขวงคำมวน ไหลลงใต้สู่มแม่น้ำโขง ที่เมืองหินบูน แขวงคำมวน ตรงข้ามอำเภอทาอุเทน จังหวัดนครพนม มีอ่างเก็บน้ำคือเขื่อนหินบูน

แม่น้ำเซบังไฟ (Se Bangfay River) เกิดจากเทือกเขาสูงติดชายแดนประเทศเวียดนาม ไหลมาทางทิศเหนือ ผ่านเมืองมหาไซ แขวงคำมวน บรรจบแม่น้ำโขง ตรงข้ามอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

แม่น้ำเซบังเหียง (Se Banghieng River) แม่น้ำสาขาขนาดใหญ่สายหนึ่งทางตอนกลางของสปป.ลาว เกิดจากเทือกเขาสูงอันนัม (Annam Highlands) ติดเขตแดนประเทศเวียดนาม ไหลมาทางทิศตะวันตกของแขวงสะหวันนะเขต มีแม่น้ำสาขาย่อยไหลมาบรรจบอีกหลายสาย ก่อนจะลงสู่มแม่น้ำโขงที่จุดใดลงมาจากเมืองสะหวันนะเขตประมาณ ๙๐ กิโลเมตร

แม่น้ำเซโดน (Se Done River) เกิดจากที่ราบสูงบอลละเวน (Bolaven Plateau) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ แขวงจำปาสัก(จำปาศักดิ์) สาละวันเซกอง และอัตตะป้อ ไหลมาทางทิศตะวันตก บรรจบแม่น้ำโขงใจกลางเมืองปากเซ (Pak Xe) เมื่อหลวง แขวงจำปาสัก

แม่น้ำเซกอง (Se Kong River) เปนมแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่สายหนึ่ง เกิดจากเทือกเขาสูง ติดชายแดนประเทศเวียดนาม จากแขวงสาละวัน ไหลลงใต้ผ่านแขวงเซกอง และอัตตะป้อ เขาสู ประเทศกัมพูชา

(จ) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศกัมพูชา^{๒๓}

แม่น้ำเซกอง (Se Kong River) เปนมแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่สายหนึ่ง เกิดจากเทือกเขาสูง ติดชายแดนประเทศเวียดนาม ไหลมาจากประเทศลาว ลงมาบรรจบเปนมสาขาของแม่น้ำเซ ซาน (Se San River) ที่เมืองสตึงตรง (Stung Treng) ก่อนจะลงสู่มแม่น้ำโขง

แม่น้ำเซซาน (Se San River) เปนมแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ เกิดจากประเทศเวียดนามเขาสู ประเทศกัมพูชา ไหลลงสู่มแม่น้ำโขงใกล้เมืองเมืองสตึงตรง (Stung Treng)

แม่น้ำสะเรโปก (Sre Pok River) เปนมแม่น้ำสาขาขนาดใหญ่ที่ไหลมาบรรจบเปนมสาขา ของแม่น้ำเซซาน (Se San River) อีกสายหนึ่งที่จุดห่างจากเมืองสตึงตรงประมาณ ๓๕ กิโลเมตร

^{๒๓} Water Environment Partnership in Asia (WEPA), Ministry of the Environment of Japan, Cambodia State of Water. Environmental Issues : Mekong River Tributaries and Rainfall. แหล่งที่มา : http://www.wepa-db.net/policies/state/cambodia/river2_1_2.htm. [๐๙ ธ.ค. ๒๕๕๙]

นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสาขาขนาดกลางอีกหลายสาย คือ Prek Preah, Prek Kriang, Prek Kampi, Prek Te และ Prek Chhlong.

(จ) แม่น้ำสาขาแม่น้ำโขงในเขตประเทศเวียดนาม

แม่น้ำโขงจากประเทศกัมพูชาเข้าสู่ภาคใต้ประเทศเวียดนาม เป็นแม่น้ำสองสาย เสนบน เรียกว่าแม่น้ำเตียนยาง (Tien Giang River) เส้นกลางเรียกว่าแม่น้ำเหายาง (Hao Giang River) จากแม่น้ำสองสายได้แตกแขนงออกเป็นหลายสาขา ประกอบกับมีคู คลอง ชองน้ำจำนวนมากต่อเชื่อมกันเป็นโครงข่ายใยแมลงมุม ก่อเกิดเป็นดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Mekong Delta) หรือปากแม่น้ำเกามังกร (Nine Dragon River Delta) ที่มีอาณาเขตขนาดใหญ่ถึง ๓๙,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร^{๒๔}

แม่น้ำเสนกลางคือเหายาง ไหลผ่านเมืองเจาดอก(Chau Doc) เมืองลองเซวียน(Long Xuyen) เมืองเกิ่นเทอ(Can Tho) แล้วลงสู่ทะเลจีนใต้ ส่วนแม่น้ำเสนบนคือเตียนยาง ไหลผ่านเมือง ซาเต็ก (Sa Dec) เมืองวินหลอง(Vinh Long) เมืองเบนแตร์(Ben Tre) แตกแขนงออกเป็นหลายสาขา คือแม่น้ำเตียนยาง(Tien Giang River) แม่น้ำหมีเถาะ(My Tho River) แม่น้ำบาลาย(Ba Lai River) แม่น้ำฮามหลวง(Ham Luang River) และแม่น้ำโกเจียน(Co Chien River)^{๒๕} แล้วลงสู่ทะเลจีนใต้ในที่สุด

๒.๑.๔ ข้อมูลอุทกวิทยาของแม่น้ำโขง

(ก) ชื่อเรียกแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงมีชื่อเรียกหลากหลายในแต่ละประเทศ กล่าวคือ จากจุดเริ่มต้นในเขตปกครองพิเศษทิเบตเรียกว่า แม่น้ำจาคุ (Za Qu) หรือ ตาจู (Dza Chu) แปลว่าแม่น้ำศิลา หรือแม่น้ำหิน ในประเทศจีนเรียก หลานซาง หรือ ลันก้งเจียง (Lancang Jiang) แปลว่าแม่น้ำเซียวกราก ใน ประเทศพม่าเรียก Meguang Myit ในประเทศลาว เรียก แม่น้ำโขง – แมแห่งแม่น้ำทั้งปวง ในประเทศไทย เรียกแม่น้ำโขง (Mekong) ในประเทศกัมพูชาเรียก แม่น้ำโตนเลธึม (Tonle Thom) แปลว่าแม่น้ำใหญ่ และใน ประเทศเวียดนามเรียก แม่น้ำกิวลอง (Cuu Long) หรือแม่น้ำเกามังกร (Nine Dragon River) ^{๒๖}

(ข) อันดับความยาวของแม่น้ำโขง

^{๒๔} The Mekong Delta in brief, แหล่งที่มา :<http://www.vietnam-beauty.com/topdestinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/194-the-mekong-delta-in-brief.html>. [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙]

^{๒๕} Ben Tre – huge potential of ecological tourism in Vietnam, แหล่งที่มา :
<http://www.vietnambeauty.com/top-destinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/57-ben-tre-huge-potential-of-ecological-tourism-in-vietnam.html>. [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙].

^{๒๖} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ ภูาคูน, แม่น้ำโขง ณ นครพนม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

ความยาวแม่น้ำโขงลาวอาจแตกต่างกันไป จากรายงานวิจัยของ Hiroshi Hori ขางตน ประมาณความยาวแม่น้ำโขงไว้ ๔,๖๒๐ กิโลเมตร เอกสารวิชาการธนาคารพัฒนาเอเชียระบุความยาว แม่น้ำโขง ๔,๘๐๐ กิโลเมตร^{๒๗} ขณะที่เอกสารบางฉบับระบุความยาวแม่น้ำโขงเป็น ๔,๘๐๙ กิโลเมตร แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำยาวมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยาวเป็นอันดับที่ ๗ ของทวีป เอเชีย และยาวเป็นอันดับที่ ๑๒ ของโลก^{๒๘}

(ค) พื้นที่ลุ่มน้ำและปริมาณน้ำในลุ่มแม่น้ำโขง

ตารางที่ ๑ พื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศ	พื้นที่ทั้งประเทศ (ตารางกิโลเมตร)	พื้นที่ในลุ่มน้ำโขง (ตารางกิโลเมตร)	สัดส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศ (%)	สัดส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำของหกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙๕,๐๐๐	๑๖๕,๐๐๐	๔๑.๐	๒๑.๐
พม่า	๖๗๖,๖๐๐	๒๔,๐๐๐	๓.๕	๓.๐
ไทย	๕๑๓,๑๐๐	๑๘๔,๒๐๐	๓๕.๙	๒๓.๐
สปป.ลาว	๒๓๖,๘๐๐	๒๐๒,๔๐๐	๘๕.๕	๒๕.๐
กัมพูชา	๑๘๑,๐๐๐	๑๕๔,๗๐๐	๘๕.๕	๒๐.๐
เวียดนาม	๓๓๑,๗๐๐	๖๕,๒๐๐	๑๙.๗	๘.๐
รวม	๒,๓๓๔,๒๐๐	๗๙๕,๕๐๐	๓๔.๑	๑๐๐.๐

ที่มา : Mekong Secretariat (1988)^{๒๙}

ตารางที่ ๑ แสดงพื้นที่โดยรวมทั้งประเทศ พื้นที่ในลุ่มน้ำโขง สัดส่วนพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงต่อพื้นที่ทั้งประเทศ และสัดส่วนพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงของทั้งหกประเทศ จะเห็นว่าประเทศลาว กับกัมพูชา มีสัดส่วนพื้นที่ในลุ่มน้ำโขงสูงถึงร้อยละ ๘๕.๕ นั่นหมายความว่าประเทศ

^{๒๗} Asian Development Bank (ADB), **About the Mekong : The land & its resources**. แหล่งที่มา : http://www.mrcmekong.org/about_mekong/about_mekong.htm. [๑๗ ธ.ค. ๒๕๕๙]

^{๒๘} Asian Development Bank (ADB), **Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes**. MRC Technical Paper No. 29. June 2010, p.1. แหล่งที่มา : http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper29-revisedNov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๙]

^{๒๙} Mekong Secretariat, **Perspective for Mekong Development**. Mekong Committee, Bangkok , April, 1988. อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**, หน้า ๑๑.

ทั้งสองต้องผูกพันพึ่งพาอาศัยอยู่กับแม่น้ำโขงอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งทางบกและลบก
เกี่ยวกับแม่น้ำโขงจะมีผลกระทบต่อสองประเทศนี้โดยตรง

แม่น้ำโขงมีพื้นที่ลุ่มน้ำรวม ๗๙๕,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร จัดเป็นอันดับที่ ๒๑ ของโลก ใน
ด้านความกว้างใหญ่ของพื้นที่ลุ่มน้ำ^{๓๐}

ตารางที่ ๒ ปริมาณน้ำที่ไหลออกจากประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศ	พื้นที่ในลุ่มน้ำโขง (ตารางกิโลเมตร)	ปริมาณน้ำ (ล้าน ลบ. เมตร)	สัดส่วนปริมาณน้ำ ของหกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๑๖๕,๐๐๐	๘๕,๕๐๐	๑๘.๐
พม่า	๒๔,๐๐๐	๙,๕๐๐	๒.๐
ไทย	๑๘๔,๒๐๐	๘๐,๗๕๐	๑๗.๐
สปป.ลาว	๒๐๒,๔๐๐	๑๖๑,๕๐๐	๓๔.๐
กัมพูชา	๑๕๔,๗๐๐	๘๕,๕๐๐	๑๘.๐
เวียดนาม	๖๕,๒๐๐	๕๒,๒๕๐	๑๑.๐
รวม	๗๙๕,๕๐๐	๔๗๕,๐๐๐	๑๐๐.๐

ที่มา : โยธาสาร ปที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม – เมษายน ๒๕๕๓)^{๓๑}

ตารางที่ ๒ พบว่า สัดส่วนและปริมาณน้ำ ที่ไหลออกจากแต่ละประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำ
โขง จะเห็นว่าปริมาณน้ำที่ไหลมาจากลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน คือประเทศจีน และพม่า นั้นรวมประมาณ
ร้อยละ ๒๐ ในขณะที่น้ำไหลออกจากแม่น้ำสาขาลงสู่แม่น้ำโขงจากประเทศลาวนั้น มากถึงร้อยละ ๓๔
หนึ่งในสามของปริมาณน้ำทั้งหมด ประเทศลาวจึงเป็นประเทศที่มีบทบาทเกี่ยวกับปริมาณน้ำใน
ลุ่มแม่น้ำโขงมากที่สุด รองลงมาคือประเทศไทย และกัมพูชา ร้อยละ ๑๗ – ๑๘

^{๓๐} Asian Development Bank (ADB), **Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes**. MRC Technical Paper No. 29. June 2010, p.1. แหล่งที่มา :
http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper29-revisedNov10.pdf [๑๗
ธ.ค.๒๕๕๔]

^{๓๑} ประเสริฐ โพธิ์วีเชียร, “ความจริงของแม่น้ำโขงในวันนี้”, โยธาสาร, ปที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม –
เมษายน ๒๕๕๓) : ๔๐ – ๕๒.

แม่น้ำโขงมีปริมาณน้ำไหลลงสู่ทะเลจีนใต้เฉลี่ยประมาณ ๔๗๕,๐๐๐ ล้าน ลูกบาศก์เมตร ต่อปี หรือประมาณ ๑๕,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที จัดเป็นอันดับที่ ๘ ของโลก^{๓๒} ในด้าน ปริมาณน้ำ

๒.๒ ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

๒.๒.๑ จำนวนประชากรในพื้นที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ตารางที่ ๓ แสดงสัดส่วนจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำตอทั้งประเทศและต่อประเทศทั้ง หกในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะพบว่า ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) และ กัมพูชา มีสัดส่วนต่อทั้งประเทศสูงถึงร้อยละ ๙๑.๘ และ ๘๓.๓ รองลงมาคือ ประเทศไทยและ เวียดนาม แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของทั้งหกประเทศ ประเทศไทยกลับสูงที่สุดคือ ร้อยละ ๓๗.๘ รองลงมาคือประเทศเวียดนามร้อยละ ๓๐.๖

ตารางที่ ๓ ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศ	ประชากรทั้ง ประเทศ (คน)	ประชากรใน พื้นที่ ลุ่มน้ำโขง (คน)	สัดส่วน ประชากรลุ่มน้ำ ตอทั้งประเทศ (%)	สัดส่วน ประชากรใน พื้นที่ลุ่มน้ำของ หกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙,๐๐๐,๐๐๐	๙,๖๐๐,๐๐๐	๒๔.๖	๑๓.๐
พม่า	๕๖,๕๐๐,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐	๑.๕	๑.๒
ไทย	๕๘,๘๐๐,๐๐๐	๒๘,๑๐๐,๐๐๐	๔๗.๘	๓๗.๘
สปป.ลาว	๕,๙๐๐,๐๐๐	๕,๕๐๐,๐๐๐	๙๑.๘	๖.๐
กัมพูชา	๑๐,๒๐๐,๐๐๐	๘,๕๐๐,๐๐๐	๘๓.๓	๑๑.๔
เวียดนาม	๗๔,๕๐๐,๐๐๐	๒๒,๗๐๐,๐๐๐	๓๐.๕	๓๐.๖
รวม	๒๓๓,๙๐๐,๐๐๐	๗๔,๓๐๐,๐๐๐	๓๑.๘	๑๐๐.๐

ที่มา : Mekong Secretariat (1988)^{๓๓}

^{๓๒} Asian Development Bank (ADB), **Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes**. MRC Technical Paper No.29.June 2010, p.1.แหล่งที่มา: http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper29-revisedNov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๕]

^{๓๓} Mekong Secretariat, **Perspective for Mekong Development**, Mekong Committee, Bangkok, April, 1988. อ้างใน Hiroshi Hori, *The Mekong : Environment and Development*, หน้า ๑๑.

กล่าวโดยรวมประเทศที่ผูกพันพึ่งพาอาศัยผลประโยชน์หรือได้รับผลกระทบสูงสุด จากแม่น้ำโขงทั้งในด้านของพื้นที่ ปริมาณน้ำ และประชากร คือ ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) รองลงมา คือ กัมพูชา ไทย เวียดนาม และมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ส่วนประเทศพม่ามีผลกระทบน้อยมาก จำนวนประชากรทั้งหกประเทศรวมกันประมาณ ๒๒๓.๙ ล้านคน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงประมาณ ๗๔.๓ ล้านคน

๒.๒.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

นักมานุษยวิทยาได้จำแนกชาติพันธุ์มนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพไว้เป็น ๔ กลุ่ม ใหญ่ คือ (๑) คอเคซอยด์ (Caucasoid) มีผิวกายสีขาวย (๒) มองโกลอยด์ (Mongoloid) มีผิวกายสีเหลือง (๓) นีกรอยด์ (Negroid) มีผิวกายสีดำ และ (๔) ออสตราลอยด์ (Australoid) ไม่ปรากฏเชื้อชาติเด่นชัด มีสีผิวกายคล้ำ ไม้ขาว เหลือง หรือดำ นอกจากนี้แต่ละกลุ่มยังแบ่งแยกออกไปอีกเป็นหลายกลุ่มย่อย^{๓๔}

ทางด้านภาษา ได้แบ่งเป็นกลุ่มตระกูลต่างๆ ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ (๑) ตระกูลอินโดยูโรเปียน (Indo-European) พูดกันทวีปยุโรป และบางส่วนของเอเชียใต้ (๒) ตระกูลฮามิโต-เซมิติก (Hamito-Semitic) หรือ แอฟโฟร-เอเชียติก (Afro-Asiatic) พูดกันแอฟริกาและเอเชีย (๓) ตระกูลไนเจอร์-คองโก (Niger-Congo) พูดกันแอฟริกา (๔) ตระกูลซิโน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) หรือ ทิเบโต-ไชนีส (Tibeto-Chinese) พูดกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๕) ตระกูลไท (Tai) พูดกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๖) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) พูดกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย^{๓๕}

บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์มีหลายร้อยภาษา นักภาษาศาสตร์ได้จัดกลุ่มเป็น ๕ ตระกูลภาษา^{๓๖} ดังนี้ (๑) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) (๒) ตระกูล จีน-ทิเบตหรือซิโน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) (๓) ตระกูลมง-เย่า (Hmong-Yao) (๔) ตระกูลมาลาโยโพลินีเซียน (Malayo-Polynesian)หรือออสโตรนีเซียน (Austronesian) (๕) ตระกูลไท (Tai)

ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก แบ่งย่อยเป็น สาขามุนดา (Munda) สาขานิโคบาร์ส (Nicobarese) สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ได้แก่ภาษามอญ เขมร จาม ญวน และชนเผ่ากลุ่มน้อยในประเทศพม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

^{๓๔} บุญยงค์ เกศเทศ, **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕ - ๓๖.

^{๓๕} สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๓.

^{๓๖} สุวัฒน์ เลี่ยมประวัติ, **การศึกษาภาษาถิ่น-ภาษาตระกูลไท**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต หรือซีโน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-จีนีส ได้แก่ ภาษาจีน ทิเบต พม่า และชนเผ่ากลุ่มน้อยต่าง ๆ

ภาษาตระกูลไท หรือ ไท-กะไต ได้แก่ ภาษาไท ไทย ไต ลาว และชนเผ่ากลุ่มน้อยชาวไทที่อาศัยในประเทศจีน อินเดีย พม่า เวียดนาม และลาว

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ดินแดนสองส่วนคือผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะต่าง ๆ ในทางภูมิศาสตร์จึงกำหนดให้แบ่งออกเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (Mainland South East Asia) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร (Maritime South East Asia)

นักชาติพันธุ์วิทยาและมานุษยวิทยาเชื่อกันว่า มนุษย์ในชาติพันธุ์ออสตราลอยด์ (Australoid) เป็นมนุษย์กลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากฝั่งทะเลทางตอนใต้ของประเทศจีนปัจจุบัน ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนบางส่วนของภาคพื้นทวีป แหลมมลายู และหมู่เกาะทั้งหมด และเชื่อกันว่ามนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์ (Mongoloid) อพยพลงมาจากหลังกว่าชาติพันธุ์ออสตราลอยด์

ถิ่นกำเนิดชาติพันธุ์มองโกลอยด์นั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่ามาจากดินแดนตอนกลางของประเทศจีน จากที่ราบสูงทิเบต หรือจากเขตทุ่งหญ้าแถบประเทศมองโกเลียปัจจุบัน มนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนส่วนต่างๆ ของภาคพื้นทวีปโดยเฉพาะตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำแดง แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำเจ้าพระยา แต่ก็มีบางสวนตั้ง ถิ่นฐานบนเขตที่สูงซึ่งกลายเป็นบรรพบุรุษชาวเขาเผ่าต่างๆ ต่อมา มนุษย์ชาติพันธุ์มองโกลอยด์เหล่านี้มีการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูง ดังจะเห็นได้ว่าคนพื้นเมืองในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความหลากหลายของเชื้อชาติและภาษาเป็นอย่างมาก^{๓๓}

การเรียกกลุ่มเชื้อชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวจีนเรียกว่า ชนชาติ (Nationalities) ชาวไทยเรียกว่า ชาวเขา (Hill Tribes) ชาวลาว เรียกว่า ชนเผ่า ชาวตะวันตกเรียกว่า เผ่า (Tribes) กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) หรือชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority)^{๓๔}

แม่น้ำโขงอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ไหลผ่านถึง ๖ ประเทศ รวมทั้งทิเบตซึ่งเป็นเขตปกครองพิเศษของประเทศจีน จึงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาประมวลโดยสังเขปได้ดังนี้

(ก) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในทิเบต

^{๓๓} “อั้งแล้ว, สุรางคศรี ดันเสียงสม และคณะ, **อารยธรรมตะวันออก**, หน้า ๒๕๒ – ๒๕๓.”

^{๓๔} พลับปลิง คงชนะ และคณะ, **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

แม่น้ำโขงเริ่มต้นบนแนวเทือกเขาตั้งกลางซาน ที่ราบสูงทิเบต เรียกว่า แม่น้ำจาคุ (Za Qu) หรือ ต่าจู (Dza Chu) ซึ่งคนทิเบตถือว่าเปนม่านน้ำแห่งจิตวิญญาณบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ ชาวทิเบตเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด มีเชื้อสายผสมกับชาติจีน มองโกล พม่า และชนชาติอัสสัมใน ประเทศอินเดีย ประกอบด้วยชนเผ่าที่สำคัญคือ เผ่าแมนปะ เผ่าโลปะ เผ่าเคนปะ เผ่าเชอรปะ และ เผ่านาคี หรือ นาซีส^{๔๕} ภาษาทิเบตเปนครกูลจีน-ทิเบต หรือซิโน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-จีนีส

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

ประเทศจีนมีชนชาติต่างๆ อาศัยอยู่ถึง ๖๕ กลุ่ม ชนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือชาวฮั่น ซึ่งมีประมาณ ๙๓ % ของประชากรทั้งหมด นอกจากนั้นเป็น ชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม เช่น มุสลิม หุย ทิเบต เกาหลี รัสเซีย เป็นต้น^{๔๖}

มณฑลยูนนาน หรือยูนหนาน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ทิศเหนือติดกับมณฑลเสฉวน (Sichuan) ทิศตะวันออกติดกับมณฑลกุ้ยโจว (Guizhou) และเขตปกครองพิเศษกวางสี (Guangxi Autonomous Region) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับเขตปกครองพิเศษทิเบต (Tibet or Xizang Autonomous Region) ทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ติดกับพรมแดนประเทศพม่า ทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ติดกับประเทศเวียดนาม และลาว มีพื้นที่ประมาณ ๔๙๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ประมาณ ๔ % ของพื้นที่ทั้งประเทศ และใหญ่เป็นอันดับ ๘ ของมณฑลในประเทศจีน

มณฑลยูนนานในอดีต ประกอบด้วย หลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เข้ามาแย่งชิงครอง ความเป็นใหญ่เหนือดินแดนนี้ นับแต่ชนชาติเชื้อสายทิเบต ชนชาติไท ไทลื้อ ชนเผ่าดั้งเดิมสมัย อาณาจักรน่านเจ้า ชาวมองโกลผู้รุกราน ชาวมุสลิมจากเอเชียกลางผู้รับขบวนการปกครองต่อจากมองโกล ซึ่งแปรกลายเป็นจีนฮ่อในกาลต่อมา ทุกวันนี้ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเชื้อสายจีน(ฮั่น)^{๔๗} และมีชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority) ๒๕ กลุ่ม ได้แก่

- (๑) จวง-Zhuang (๒) หุย-Hui (๓) แมว-Miao (๔) ทิเบต-Zang (๕) เยา-Yao
- (๖) ไป- Bai (๗) วา-Wa (๘) นาซี-Naxi (๙) ตูหลง-Dulong (๑๐) ลีซู่-Lisu
- (๑๑) ปูลาง-Bulang (๑๒) ฮานี-Hani (๑๓) ยี่-Yi (๑๔) ไต-Dai (๑๕) จิ่งพอ-Jingpo
- (๑๖) ลาหู่-Lahu (๑๗) จินัว-Jinuo (๑๘) นู-Nu (๑๙) ปูยี-Bouyei (๒๐) สุย-Shui
- (๒๑) อาซาง-Achang (๒๒) แดง-Daeng (๒๓) พุมิ-Pumi (๒๔) มองโกล-Mongol

^{๔๕} พระมหาสมจินต สมมาปณโณ, *อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙ - ๒๐.

^{๔๖} สุรางคศรี ดันเสียงสม และคณะ, *อารยธรรมตะวันออก*, หน้า ๕.

^{๔๗} ภูวดล ทรงประเสริฐ, *รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์*, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ยูเรกา , ๒๕๕๐), หน้า ๗๕ - ๑๐๗.

(๒๕) แมนจู-Man

ในบรรดาชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ชนชาติ อี้-Yi มีจำนวนมากที่สุดประมาณ ๔.๕ ล้านคน รองลงมาที่มีมากกว่า ๑ ล้านคน คือชนชาติ ไป-Bai ฮานี-Hani จวง-Zhuang และ ไต-Dai

นอกจากนี้ยังมีอีก ๔ ชนเผ่า (Ethnic People) ย่อยคือ (๑) คูกง-Kucong (๒) มูเซอ-Musuo (๓) ไอนี-Aini (๔) สนี-Sani^๒

ชนกลุ่มน้อย ชนเผ่าทั้งหมดรวมกันแล้วประมาณ ๑๔ ล้านคน มากกว่าร้อยละ ๓๐ ของประชากรยูนนานซึ่งมีอยู่กว่า ๓๙ ล้านคน นับเป็นมณฑลที่มีชนกลุ่มน้อยมากที่สุดในประเทศจีน

(ค) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศพม่า

ประเทศพม่ามีชนพื้นเมืองต่างเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่มากกว่า ๖๗ กลุ่ม มีภาษาหลักและภาษาถิ่นอยู่มากถึง ๒๔๒ ภาษา ชาวพม่าหรือบะหม่า (Burman) เป็นชนชาติตระกูลทิเบต-พม่า มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือชนกลุ่มน้อยอีก ๖ กลุ่ม ไตแก ชาวมอญ (Mon) ไทใหญ่รัฐฉาน (Shan) กะหยิ่นหรือกะเหรี่ยง (Karen) กะฉิ่น (Kachin) ระโค่นหรือยะไซ (Rakhine) และชิน (Chin) นอกจากนี้ยังมีชาวอินเดีย และจีนอาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง

นักชาติพันธุ์วิทยาแบ่งชนพื้นเมืองเดิมในพม่าออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มทิเบต-พม่า หมายถึงชาวบะหม่า ระโค่นหรือยะไซ กะฉิ่น และ ชิน มีจำนวนคิดเป็น ๗๘ % ของประชากรทั้งประเทศ (๒) กลุ่มมอญ-เขมร ไตแกชาวมอญ วา และปะหลาว (๓) กลุ่มชนเผ่าไท หมายถึงชาวไทใหญ่รัฐฉาน (๔) ชนเผ่ากะเหรี่ยง หมายถึงรวมทั้งกะหยิ่น และกะยาหรือกะเหรี่ยงแดง กับปะดาวน์ หรือปะดองหรือกะเหรี่ยงคอยาว^๓

จากมณฑลยูนนานประเทศจีนลงมา ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงเป็นบริเวณรัฐฉานของประเทศพม่า เป็นที่อยู่ของชาวรัฐฉานหรือไทใหญ่ เฉพาะในรัฐฉานแห่งนี้มีชนกลุ่มน้อยไม่ต่ำกว่า ๓๐ ชนเผ่า เป็นต้นว่า เผ่าอาซา ปะหลาว กะฉิ่น หล่าหู่ ปะโอ ฉาน และวา เป็นต้น^๔

(ง) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศไทย

^๒ Yunnan Ethnic Minorities, แหล่งที่มา : <http://www.yunnanadventure.com/>

YunnanOverview/Yunnan-Ethnic-Minorities.html.[๐๗ ก.พ ๒๕๖๐]

^๓ นवलจันทร์ คำปงสุ, พม่า, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาตาสู่โลกกว้าง ๒๕๕๑), หน้า ๖๑ - ๖๖.

^๔ “เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕ - ๒๕๖.”

ประชากรหลักของชุมชนในประเทศไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท ไตหรือ ไท-กะไต นอกจากนี้แล้ว ยังประกอบไปด้วย ชาวเขา ชนเผ่า ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนมาก อยู่กระจัดกระจายทั่วไป แบ่งเป็นกลุ่มตามตระกูลภาษา^{๔๕} ได้ดังนี้

(๑) ตระกูลจีน-ทิเบต สาขาทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) ไตแก่ ลีซูหรือลีซอ (Lisu) เซอหรือลาหู่ (Lahu) กอ/อิกอหรืออาฮา (Akha) กระเหรี่ยง (Karen) กะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงขาว และกะเหรี่ยง

(๒) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ไตแก่ เขมร มอญ ว่า (Wa) ละว้า(Lawa) ชาวบนหรือเนียงกวล(Niakual) หรือญ้อกูร์(Nyah Kur) ชาวสีก ชอง/ชอง/ฌองหรือสำแหร/ซัมเร(Samre) โซ/โส้ แซก/แสก ส่วย(Souei) หรือกุก/กุก(Kuy) หรือกะตุ ชาพราว ชาถิ่น ชาเล็ง/กะเล็ง กะลอง ขมุ (Khmu) หรือขามู (Khamu) หรือผู้ทิ้ง/ผู้เทิง มัล (Mal) หรือถิ่น ลัวะ ไพร หรือปรัย ผีตองเหลืองหรือมราบรี (Mrabri) ยุมบรี (Yumbri)^{๔๖}

(๓) ตระกูลไท ไต หรือไท-กะไต (Tai-Kadai) ไตแก่ ไทยกกลาง ไทโคราช ไทแอ่/ไท เบ็ง ไทพวน ไทยวน/ไทโยนก ไทลื้อ ชาน/ฉาน/เงี้ยวหรือไทใหญ่ ชัมชัม ลาวเวียง ลาวกาว ลาว พวน ผู้ไท ไทญ้อ ไทโยย

(๔) ตระกูลมง-เยา ไตแก่ จีน มงหรือแมว (Meo) และเยาหรือเมียน (Yao)

(๕) ตระกูลมาลาโย-โพลินีเซียน ไตแก่ มาลายู ชาวน้ำ โมแกน และชนเผ่านิกริตหรือเผ่าเงาะ ไตแก่ เซม้ง/ชานอ่ย ซาไก และตองกา ชนเผ่าหรือชาวเขาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคเหนือที่สำคัญ^{๔๗} ไตแก่ กะเหรี่ยง มูเซอ หรือลาหู่ ลีซูหรือลีซอ เยาหรือเมียน มงหรือแมว กอ/อิกอหรืออาฮา ขมุหรือขามู ถิ่นหรือซาถิ่น และละว้า ชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาค อีสานมีจำนวนมากถึงร้อยละ ๘๕ ของประชากรรวมของทั้งภาค ประมาณ ๓๐ ล้านคน เรียกรวมว่า ชนเผ่าไท-ลาว หรือ ไทอีสาน ที่สำคัญได้แก่ ผู้ไท ไทญ้อ ไทโยย ลาวเวียง ลาวกาว ลาวพวน แสก โส้ ส่วย ชา ขมุ ชอง ฯ

(จ) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศลาว

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือลาว มีประชากรประมาณ ๕ ล้านคน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เรียกเป็นทางการว่า “ชนเผ่า” การจัดแบ่งชน เผ่าในลาว

^{๔๕} บุญยงค์ เกศเทศ, *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์*, หน้า ๑๐๓ - ๑๐๔.

^{๔๖} ธิตา สาระยา, *อารยธรรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๖ - ๓๐๒ .

^{๔๗} สุนทรี พรหมเมศ, *ชาวเขาในประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๑ - ๓.

นั้นมีความสลับซับซ้อน เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ทางการเมืองการปกครองแต่ละยุคสมัย ในอดีตมีการจัดแบ่งชนเผ่าตามชื่อเรียกกลุ่มคนตามหมู่บ้านต่างๆ ได้เป็นจำนวน ๘๒๐ ชนเผ่า ต่อมาจัดแบ่ง ขึ้นใหม่ได้เป็น ๕๐๐ ชนเผ่า ต่อมาลดลงอีกเป็น ๖๘ ชนเผ่า ปัจจุบันมี ๔๗ ชนเผ่า^{๔๔} การจัดแบ่งชน เผ่าในลาวที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป คือจัดแบ่งตามลักษณะภูมิ ประเทศได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

(๑) ลาวลุ่ม คือชนเผ่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เขตที่ราบหุบเขาหรือที่ราบลุ่ม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๘๐๐ เมตร สวนใหญ่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาคือ เป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์และสะดวกในการคมนาคมจึงมีผู้คนอาศัยหนาแน่น ประมาณ ๖๐ - ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวลุ่ม กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาวได้แก่ ลาว : พวน อีสาน กะเลิง โยง ญอ บอ ผู ไท : ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเหนือ ไทแอต ไทเมย ไทวาด ไทแมน ไทวัง ไทกำ ไทกอ ไทข่า ไทปาว ไทแอ ไทโอ ไทกวน ไทแร้ว ไทหย่า ไทแดง ไทอางคำ ไทพัก ไทสามแก้ว ไท เชียงดี ไทเยื้อง ไทกะดำ ไทกะปอง ไทโขง ลื้อ/กะลอม ยวน ยั้ง แสก

(๒) ลาวเทิง หรือ ลาวกลาง คือชนเผ่าที่อยู่บนที่ลาดเขาหรือที่ราบสูง ระหว่าง ๘๐๐ - ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๒๐ - ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวเทิงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ได้แก่ กำมู กะตาง มากอง สวย ละ เวณ ตะโอย ตะเลียง ตรี ผ่อง ละแวง กะตุ ละเมด ถิ่น อาลัก โอย แงะ เจง ยาเหิน แยะ สามดาว ชิงมูน ตุม บิด หงวน สะดาง ละวี ชะแมร กรี

(๓) ลาวสูง คือชนเผ่าที่อยู่บนภูเขา หรือภูดอย ที่ระดับความสูงกว่า ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวสูงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า และ มัง-เย่า ได้แก่ มัง เย่า กอ พูน้อย ปะโกะ มูเซอ กูย สีลา ฮายี ฮอ/ฮั่น นอกจากนี้ ยังมีชาวเวียดนามและชาวจีนอีกจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ตามเมืองหลักทั่วไป

(๑) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศกัมพูชา

ประเทศกัมพูชามีประชากรกว่าสิบล้านคน เป็นชนเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เขมรมากกว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ชาวเวียดนาม รองลงมาคือชาวมุสลิมเชื้อสายจาม จัดเป็นหนึ่งในชนกลุ่มน้อยที่เก่าแก่ที่สุดในอินโดจีน ชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ได้แก่ชาวจีน ไทย ลาว และไทใหญ่

^{๔๔} คำแพง ทิพยมนตรี, พลับพลึง คงชนะ และคณะ, ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม, หน้า ๖๗ - ๘๒.

แฆมรเลอหรือเขมรบน ประกอบด้วยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กูย พนอง เปรา ขาตะพวน ขาจราย เปอร และเซาจ^{๔๕}

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศเวียดนาม

ประเทศเวียดนามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด ประกอบด้วย ๕๔ ชนเผ่าหรือชนกลุ่มน้อย ชนเชื้อชาติกิงท (King) หรือเวียด (Viet) มีจำนวนมากที่สุดประมาณร้อยละ ๘๐ ของประชากร รวมทั้งประเทศ แยกออกได้ถึง ๘ กลุ่มตระกูลภาษา^{๔๖} คือ

(๑) ตระกูลเวียด-เมือง (Viet-Muong) มี ๔ ชนเผ่า คือ Chut, Kinh, Muong, Tho.

(๒) ตระกูลไต-ไทย (Tay-Thai) มี ๘ ชนเผ่า คือ Bo Y, Giay, Lao, Lu, Nung, San Chay, Tay, Thai.

(๓) ตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) มี ๒๑ ชนเผ่า คือ Ba Na, Brau, Bru-Van Kieu, Cho Ro, Co, Co Ho, Co Tu, Gie Trieng, Hre, Khang Khmer, Kho Mu, Ma, Mang : M' nong, O Du, Ro Mam, Ta Oi, Xinh Mun, Xo Dang, Xtieng.

(๔) ตระกูลมง-เยา (Mong-Dao) มี ๓ ชนเผ่า คือ Dao, Mong, Pa Then.

(๕) ตระกูลกะไต (Kadai) มี ๔ ชนเผ่า คือ Co Lao, La Chi, La Ha, Pu Peo.

(๖) ตระกูลนามยาว (Nam Dao) มี ๕ ชนเผ่า คือ Cham, Chu Ru, Ede, Gia Rai, Raglai.

(๗) ตระกูลฮั่น (Han) มี ๓ ชนเผ่า คือ Hoa, Ngai, San Diu.

(๘) ตระกูลตัง (Tang) มี ๖ ชนเผ่า คือ Cong, Ha Nhi, La Hu, Lo Lo, Phu La, Si La.

จะเห็นว่า แต่ละประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะประกอบด้วยชนเชื้อชาติหลักกลุ่มใหญ่ อันเป็นอัตลักษณ์ของตน คือ ชาวจีนฮั่นของมณฑลยูนนานประเทศจีน ชาวพม่าหรือปะหามาของพม่า ชาวไทยของไทย ชาวลาวลุ่มของลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ชาวเขมรของกัมพูชา ชาวเวียดหรือกิงทของเวียดนาม ส่วนที่เหลือจะเป็นชนกลุ่มน้อย ชนเผ่า หรือ ชาวเขา รวมอีก หลากหลายมากมายชาติพันธุ์ มีชื่อเรียกทั้งแตกต่าง คล้ายคลึง และใกล้เคียงกันไปตามตระกูลภาษา ของแต่ละประเทศ อันเป็นผลจากการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูงของกลุ่ม ชาติพันธุ์มองโกลอยด ดั้ง กลาวข้างต้น ซึ่งมาจากหลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่าการ ถอยร่นหนีภัยรุกรานจาก มองโกลและจีน จากการทำสงครามกันเองระหว่าง พม่า ไทย สปป.ลาว กัมพูชาและเวียดนาม เพื่อ แยกชิงขยายเขตแดน แล้วกวาดต้อนผู้คนเป็นตัวประกัน เป็นทาสรับใช้ และเป็นการเพิ่มจำนวน

^{๔๕} อ่างแก้ว.มัลลิกา พงศปริตร, ลาวและกัมพูชา, หน้า ๒๑๓ – ๒๑๘.

^{๔๖} Vu The Binh et al, **Vietnam Tourist Guidebook**, (Hanoi :Vietnam National Administration of Tourism, 2001), p. 24.

ประชากรให้ประเทศของตน นอกจากนี้ยังมีการย้ายถิ่นตามลำน้ำโขงหรือย้ายข้ามไปมาสองฝั่งโขง เพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อการดำรงชีพ เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาอีสานด้านภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน

ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ “ภูมิปัญญาอีสาน” จึงควรเริ่มจากการทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และกรอบแนวการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน จากนั้นจึงพิจารณาสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของอีสานที่มีพัฒนาการในแต่ละช่วงเวลา เป็นบริบทของภูมิปัญญาอีสานแต่ละด้าน แล้วจึงศึกษารายละเอียดของภูมิปัญญาอีสานแต่ละด้านที่มีพัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.๓.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญาอีสาน

“ภูมิปัญญาอีสาน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายหลากหลาย^{๕๑} ซึ่งอาจสรุปเป็นความหมายสำหรับการนำเสนอในที่นี้ คือ *องค์รวมของความรู้และความคิดของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่ใช้ดำรงชีพและปรับตัวต่อระบบนิเวศและสังคมวัฒนธรรม* ซึ่งในที่นี้มุ่งศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอีสาน

๒.๓.๒ คุณลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากนิยามความหมายที่หลากหลายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสรุปคุณลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๑) มีลักษณะเฉพาะถิ่น เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพนิเวศโดยรอบที่คนอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่ แม้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง หรือองค์ความรู้จากภายนอกก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่นเอง

๒) มีฐานคิดในลักษณะองค์รวม สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทำในระบบนิเวศหนึ่งๆ ไม่แยกเป็นสาขาไม่แยกต่างหากจากธรรมชาติ

๓) คุณลักษณะของความเป็นระบบ มีโครงสร้างและมีตรรกะ มีความชัดเจนและตายตัว ไม่แยกจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แต่คุณค่าอยู่ที่ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

๔) เกิดการเรียนรู้ สัมผัสประสบการณ์ ปรับใช้ในชีวิตจริง และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

^{๕๑} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ: อิมรินทร์. ๒๕๔๔, หน้า ๓๐.

๕) มิได้เป็นสมบัติของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ยกเว้นองค์ความรู้สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การดำรงอยู่ของชุมชนความชำนาญพิเศษ เช่น การรักษาผู้ป่วย คาถาอาคม การผลิตอาวุธ เป็นต้น อาจควบคุม สืบทอดทางสายตระกูลหรือในชุมชนเดียวกัน

๒.๓.๓ ที่มาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องอาศัยวิธีการเรียนรู้หลากหลาย^{๕๒} ซึ่งสรุปว่ามี ๙ แนวทางดังนี้

๑. ลองผิดลองถูก เป็นการเรียนรู้จากการสังเกตและทดลอง เช่น เห็นนก ค้าง บ้าง ชะนีกินผลไม้ใดก็นำมาลองกิน แล้วสังสมเป็นความรู้อาหารสิ่งใดกินได้และมีคุณค่าต่อร่างกาย สิ่งใดกินแล้วมีโทษต่อร่างกาย

๒. เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เป็นการฝึกฝนตามคนที่เคยทำ หรือกำลังทำอยู่ เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกบ้าน จับปลา ทอเสื่อ ฯลฯ มักเกิดการเรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป

๓. สาธิต และบอกเล่า เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนทำให้ดูเป็นแบบอย่าง และบอกสอนผู้เรียนให้รู้เคล็ดลับวิธี หรือรายละเอียดต่างๆ โดยทั่วไปมักใช้ควบคู่กับการให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติด้วย

๔. สร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เป็นการเขียนตำราเพื่อความรู้ ส่วนใหญ่เป็นตำราสมุนไพร หรือโหราศาสตร์ ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้องท่องจำโดยประกอบกับวิธีการเรียนรู้อื่นๆ ด้วย

๕. เรียนรู้ผ่านพิธีกรรม ในแต่ละพิธีกรรม เช่น พิธีศพ พิธีบวช บุญประเพณีต่างๆ เป็นตัวถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ทั้งส่วนที่เป็นโลกทัศน์ ความเชื่อ และวัตถุต่างๆ ที่ใช้ประกอบพิธี

๖. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เมื่อมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในแบบเดิมหรือประยุกต์กับสถานการณ์ใหม่ๆ เช่น พิธีบวชต้นไม้เพื่ออนุรักษ์ป่า การกำหนดเขตอภัยทานเป็นวังปลาเพื่ออนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นต้น นับเป็นการสืบทอดภูมิปัญญานั้นให้ต่อเนื่องกว้างขวางขึ้น

๗. ใช้คำสอนศาสนาปฏิบัติมาเป็นตัวหลักให้คนปฏิบัติ มักเป็นการนำเสนอข้อปฏิบัติต่างๆ โดยอิงกับศาสนา เช่น ไม่ทำร้ายสัตว์โดยไม่จำเป็น ไม่อาฆาตจองเวรกัน เป็นต้น

๘. แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับระหว่างคนต่างชุมชน/วัฒนธรรมในอดีตคนที่ต่างๆ พบปะคนต่างชุมชนต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและกัน แล้วนำมาปรับใช้กับท้องถิ่นตนเอง เช่น พุทธศาสนา ซึ่งได้เรียนรู้จากอินเดียและนำมาปรับเข้ากับท้องถิ่นจนกลายเป็น

^{๕๒} เอกวิทย์ ฌ กลาง , “แนวคิดการศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในศักยภาพในวิถี.

ศาสนาหลักของอิสลาม เป็นต้น ส่วนปัจจุบันมีการเรียนรู้จากรายการโทรทัศน์ที่น่าเสนอเรื่องราวจากที่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง

๙. ครูพักลักจำ เป็นการเรียนรู้เทคนิควิธีการหรือเคล็ดลับต่างๆ จากครู โดยใช้การสังเกตหรืออาศัยพื้นฐานความรู้เดิมของตนในการเรียนรู้จากชิ้นงานของผู้อื่น เช่น ลอกเลียนลูกเล่นการเป่าแคน หรือร้องกลอนลำของหมอลำแคนหมอลำแก่งๆ ดูวาดลายผ้าทอจากชุมชนอื่นแล้วลอกเลียนแบบโดยอาศัยความสามารถในการวางลายผ้าที่ตนมีอยู่ โดยไม่จำเป็นต้องเรียนจากเจ้าของผ้าทอนั้น เป็นต้น

๒.๓.๔ กรอบคิดการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการศึกษาทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง จำเป็นต้องมีกรอบคิดการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๑) เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีองค์ประกอบ ๒ ด้าน ได้แก่

- รูปธรรม เช่น การเกษตรพื้นบ้าน จักสาน หัตถกรรม
- นามธรรม เช่น วิธีคิด สามัญสำนึก ซึ่งภูมิปัญญาแต่ละอย่างมีความเป็นรูปธรรมและนามธรรมในระดับที่แตกต่างกัน

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องไม่จำกัดอยู่กับความรู้ทางเทคนิคหรือสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นรูปธรรม หากจำเป็นต้องทำความเข้าใจระบบคิดที่แฝงอยู่ในสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้น ซึ่งมักมีบทบาทสำคัญในการกำกับการใช้ความรู้ หรือสิ่งประดิษฐ์ในแบบที่เป็นอยู่ เช่น ระเบิดนิวเคลียร์ที่ลำตะคองสะท้อนการจัดการน้ำด้วยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น กำลังแรงงานและเงินทุนที่มีอยู่ ตลอดจนขนาดที่ทำกินที่สอดคล้องกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยมีได้ใช้ความรุนแรงกับแม่น้ำทั้งสายอย่างการสร้างเขื่อนของภาครัฐ เป็นต้น^{๕๓}

๒) ภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ภายใต้บริบทของระบบนิเวศ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การทบทวนบริบทดังกล่าวจึงมีความจำเป็นในการสร้างความเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่พัฒนาขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขอะไร และมี “คุณค่า” หรือ “หน้าที่” อย่างไร

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่น มักกำกับด้วยศีลธรรม จารีต และระบบคุณค่าของชุมชน โดยบนพื้นฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ครอบครัว เครือญาติและชุมชน แสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมและกฎกติกาต่างๆ ของชุมชน เช่น ขะลำ ฮีตคอง ฯลฯ ซึ่งมักกำหนดให้เกิดความเป็นธรรมต่อสมาชิกชุมชน และความยั่งยืนของทรัพยากร เช่น ในการต้มเกลือของชาวบ้านที่อำเภอราษีไศล มักทำกันเป็นกลุ่มๆ ก่อนต้มเกลือต้องทำพิธีบอกกล่าวและขออนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อน ระหว่างต้มเกลือ

^{๕๓} สุรียา สมุทคุปต์, ภูมิปัญญาคนจน วัสดุทางวัฒนธรรมในวิถีการต่อสู้ของคนจน. นครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิตยสาร สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๔๓, หน้า ๙.

คนในกลุ่มต้องช่วยเหลือกัน ห้ามทะเลาะเบาะแว้งกันหรือด่าทอกัน ทั้งยังต้องหยุดต้มเกลือเมื่อมีฝนตกลงมาหรือต้มได้เพียงพอแล้ว โดยทำพิธีปลุกเกลือ และบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางเป็นการรำลา จากนั้นจะกลับมาต้มเกลืออีกไม่ได้จนกว่าปีถัดไป อันเป็นเอื้อเพื่อให้คนกลุ่มอื่นที่ยังไม่ได้ต้มเกลือได้มีโอกาสไปต้มเกลือบ้าง เป็นต้น

๔) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น มักเป็นระบบสิทธิร่วมของชุมชนที่กำหนดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของศีลธรรมซึ่งแตกต่างจากระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ และระบบกรรมสิทธิ์เอกชน ที่ให้เจ้าของมีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการใช้ประโยชน์และซื้อขายตามความพอใจเสมือนทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง ขณะที่กรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนมักอยู่บนหลักการ “สิทธิการใช้ประโยชน์” ซึ่งมีได้ผูกติดกับ “สิทธิความเป็นเจ้าของ” เช่น เจ้าของที่ดินสามารถทำนาหรือปลูกพืชในที่ดินของตนตามความพอใจ แต่ช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว สมาชิกในชุมชนปล่อยวัวควายไปเลี้ยง ในที่ดินเหล่านั้นได้โดยไม่ต้องอนุญาตจากเจ้าของที่ดิน เป็นต้น

๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีพัฒนาการและพลวัตในตัวเอง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ การเมือง และความต้องการของยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ประกอบกับกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้มีการเลือกสรร ทดสอบ ดัดแปลง หรือผสมผสานภูมิปัญญาใหม่กับภูมิปัญญาเดิมเรื่อยมา ปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่นจึงอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหรือหน้าที่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละอย่างในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างอาจสูญหายไป เนื่องจากหมดบทบาทต่อท้องถิ่นหรือไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขอีกต่อไป

๒.๓.๕ การพัฒนาการมุมมองต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา โดยก่อนหน้านั้น ท้องถิ่น โดยเฉพาะอีสานถูกมองว่าเป็นดินแดนที่แห้งแล้งกันดารยากจน ผู้คนขาดความสามารถในการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง ดังปรากฏความคิดเห็นเช่นนี้ ในบันทึก ส.ส. ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย ๒๘ ก.พ. ๒๔๙๔ ว่า

“ตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ภาคอีสานเป็นไซบีเรียแห่งเมืองไทย คือ ไม่มีทางออก ไม่มีทางคมนาคมสำหรับขนส่งสินค้าผลิตรวมที่เกิด หรือมีต้องถูกขังเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ราษฎร ไม่อาจขยายมานะและแรงงานของตนให้เกิดผลเป็นเงินเป็นทอง... เส้นตายสายชีวิตของราษฎรภาคนี้ในทางเศรษฐกิจ คือ ทางรถไฟเท่านั้น และเดินได้แต่เพียงลงกรุงเทพฯ ผล คือ สินค้าถูกกด ผลิตรวมไม่เจริญราษฎรอดอยากยากจน ทรัพยากรธรรมชาติยังนอนคอยผู้สามารถอยู่อีก”

“ราษฎรส่วนมากมีอาชีพในทางทำนา แต่การทำนาต้องอาศัยน้ำฝน ถ้าปีใด ฝนชุก ข้าวก็งาม แต่ปีใดฝนแล้ง ข้าวก็เสีย ในด้านการป้องกัน จังหวัดได้ดำเนินการไปแล้ว คือ

ก. สั่งให้คณะกรรมการอำเภอชี้แจงแนะนำแก่ราษฎรให้เก็บรักษาพันธุ์ข้าวให้เพียงพอแก่การทำนาในปีหน้า อย่างจำหน่ายหรือซื้อขายกันหมดแล้วระมัดระวังศัตรูข้าว

ข. เนื่องจากพื้นที่ภูมิประเทศเป็นที่ดินและที่ดอนหาน้ำได้ยาก จึงได้สั่งให้จัดทำคันนากั้นน้ำไว้ให้สูงและแนะนำให้จัดการเครื่องฉุดระหัดสำหรับวิดน้ำเข้านาไว้ด้วย”

ความพยายามพัฒนาอีสานให้เจริญขึ้น คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ถนน โดยมีการส่งเสริมเกษตรกรรมแผนใหม่ที่เร่งเพิ่มผลผลิตได้ในระยะสั้น จนกระทั่งเกิดการละทิ้งองค์ความรู้และวิถีการปฏิบัติแบบเดิมของอีสาน ทำให้เกรงว่ากันว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นกำลังค่อยๆ สูญสลายไป จึงเริ่มมีการรวบรวมเนื้อหาประเพณีวิถีปฏิบัติต่างๆ หรือคติชาวบ้านจัดพิมพ์เป็นเอกสาร ต่อมานักวิชาการส่วนหนึ่งหันมาสนใจศึกษาวิจัยแนวทางคติชนวิทยา โดยใช้การวิเคราะห์แบบวัฒนธรรมพื้นบ้าน/ประเพณีราษฎร สะท้อนคุณค่าของประเพณี พิธีกรรม และวิถีปฏิบัติต่างๆ เฉพาะท้องถิ่น เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๘ หน่วยงานราชการ คือ สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เริ่มผนวก “เพลงพื้นบ้านและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” เป็นสาขาที่ยกย่องศิลปินแห่งชาติและผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม

ผลจากการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นผนวกกับความตระหนักในผลกระทบของการพัฒนาที่ยังพัฒนาชาวอีสานยิ่งยากจน ทำให้เกิดแนวคิด “คืนสู่รากเหง้า” สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชนบทที่เน้นการพึ่งตนเองของชุมชน โดยมีผู้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่งปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตสู่การพึ่งตนเอง จากเกษตรเคมี สู่เกษตรผสมผสาน และเกษตรทางเลือกแบบต่างๆ เป็นตัวอย่าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ เริ่มมีการนำเสนอว่า “ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ก็เรียก หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์มาด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา”^{๔๔}

จากนั้นการส่งเสริมให้สังคมหันมาตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มีอย่างต่อเนื่อง เช่น พ.ศ. ๒๕๓๓ มูลนิธิหมู่บ้าน โดย ดร.เสรี พงศ์พิศ และคณะ จัดสัมมนา “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท” ปีต่อมา มีการจัดตั้ง “มูลนิธิภูมิปัญญา” พ.ศ. ๒๕๓๕ สวช. เริ่มประกาศยกย่องบุคคลสาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน และการประชุมนานาชาติ “มหกรรมประชาชนสู่ศตวรรษที่ ๒๑” ที่เชียงใหม่ มีการเรียกร้องให้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้พึ่งพาเทคโนโลยี แต่พึ่งพาสติปัญญาสั่งสมของมนุษย์ และ พ.ศ. ๒๕๓๘ องค์การชุมชนเริ่มรวมตัวเป็นเครือข่าย สร้างมหาวิทยาลัยไทบ้าน/มหาวิทยาลัย/โรงเรียนชุมชน^{๔๕}

^{๔๔} เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๒๙ และ ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๓๑ อ้างใน สามารถ จันทร์สุรย์, ๒๕๓๖ , หน้า ๑๔๖.

^{๔๕} อ้างแล้ว. เอกวิทย์ ณ ถกลาง, ภาพรวมภูมิปัญญาไทย, หน้า ๓๕-๓๗.

หากพิจารณาจากนิยามที่มีผู้ใช้ จะเห็นว่า มุมมองต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในช่วงต้นเน้นเฉพาะองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดเองทำเองใช้เอง เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย^{๕๖}

ต่อมามีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในความหมายถึงตัวบุคคลโดยระบุว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ ในการทำงานนั้น ๆ มาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติมีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษา ครอบงำและสืบทอด โดยจำแนกเป็น ๖ สาขา ได้แก่ เกษตรกรรม คหกรรม ศิลปกรรม สาธารณสุข ภาษา และวรรณกรรมและสาขาอื่น ๆ ^{๕๗}

ปัจจุบัน มีการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับระบบนิเวศและสิทธิชุมชน โดยนิยามว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่งการทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น เช่น การปรับเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ที่ทำกินหรือการอพยพชาวเขาลงจากตอยจึงอาจเป็นการทำลายองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีคุณค่ามหาศาลให้สูญหายไปอย่างไม่มีวันหวนกลับ

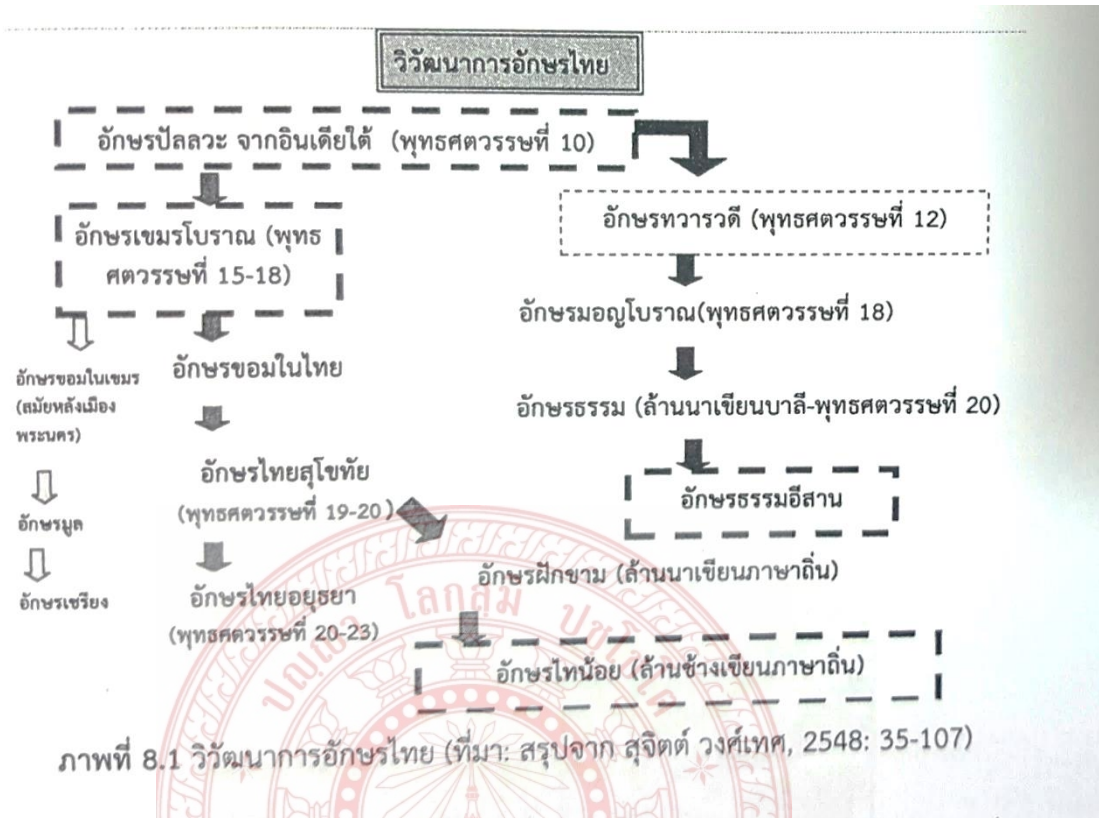
๒.๓.๖ ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

๑) ตัวอักษร

เนื่องจากภาษาและตัวอักษรเป็นวัฒนธรรมสำคัญในการสื่อสาร เมื่ออิทธิพลของวัฒนธรรมหรืออาณาจักรใดแผ่กระจายในดินแดนอีสานก็มักปรากฏจารึกอักษรของวัฒนธรรมหรืออาณาจักรนั้นๆในอีสาน ตัวอักษรที่ปรากฏในดินแดนอีสานได้รับอิทธิพลด้านภาษาจากวัฒนธรรม/อาณาจักรที่เคยรุ่งเรือง คือ เขมร ล้านช้าง และไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการทางภาษาที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

^{๕๖} สามารถ จันทร์สุรย์, “ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน เสรี พงศ์พิศ, บก. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑. ๒๕๓๖ , หน้า ๑๔๖.

^{๕๗} อบเชย แก้วสุข, รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเผยแพร่ ความรู้ของสื่อมวลชน. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ..๒๕๔๓. หน้า ๒๖.

ภาพที่ ๑ วิวัฒนาการอักษรไทย^{๕๘}

จากอักษรปัลลวะที่รับจากอินเดียใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้พัฒนาเป็นอักษรทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อักษรมอญโบราณในพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นต้นเค้าของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้เขียนภาษาบาลี ขณะที่ใช้อักษรฝักขามเขียนภาษาถิ่น ซึ่งอักษรฝักขามพัฒนามาจากอักษรไทยสุโขทัยที่มีต้นเค้ามาจากอักษรขอม โดยล้านช้างรับเอาอักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขามมาใช้โดยพัฒนาเป็นอักษรธรรม (ล้านช้าง) และอักษรหน้อยซึ่งชาวอีสานใช้สืบต่อมา ดังนั้น อักษรที่เคยใช้ในดินแดนอีสานจึงมี ๔ ชนิดคือ

(๑) **อักษรปัลลวะ หรืออักษรอินเดียใต้** สันนิษฐานว่า เป็นอักษรยุคแรกที่เข้ามาในดินแดนอีสานตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 พบตามซากโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ใบเสมาหินขนาดใหญ่ที่มีลวดลายแกนสลูปลและชาดก เป็นจารึกสั้นๆด้วยภาษาสันสกฤต และอาจมีภาษามอญปนอยู่บ้าง

^{๕๘} สุจิตต์ วงศ์เทศ. อักษรไทยมาจากไหน?, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

แบบอักษรขอมโบราณ

สระ

๓	๓	๓																	๕
๖	๖	๖																	๗
	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗
	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗

พยัญชนะ

๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓
๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓
๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓
๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓
๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓	๓

ภาพที่ ๓ อักษรขอมโบราณหรืออักษรอินเดียกลาย^{๖๐}

(๓) อักษรธรรม เป็นอักษรที่แพร่สู่อีสานสมัยล้านช้างช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ มีต้นเค้ามาจากอักษรขอมโบราณที่ชาวลาวล้านช้างนำมาใช้จารึกพระธรรมคำสอนและชาดก ในพุทธศาสนาทั้งในศิลาจารึกและใบลาน ซึ่งชาวอีสานได้รับมาใช้เป็นอักษรสำหรับบันทึกพระธรรมหรือเรื่องราวทางพุทธศาสนาด้วยการจารลงใบลาน

^{๖๐} อ่างแล้ว, สุจิตต์ วงศ์เทศ. อักษรไทยมาจากไหน?, หน้า ๓๗.

ภาพที่ ๔ อักษรธรรมอีสาน^{๖๑}

(๔) **อักษรไทน้อย** เป็นอักษรที่แพร่สู่อีสานสมัยล้านช้างพร้อมอักษรธรรม ตัวอักษรพัฒนาจากอักษรไทยสมัยพระเจ้าลิไท โดยนำมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับเสียงพูดของคนลาว ชาวอีสานนิยมใช้เป็นอักษรสำหรับบันทึกวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานต่างๆ ตำรายาสมุนไพร ตำราหมอดู ซึ่งมีทั้งชนิดลานยาว (ใบลานขนาดยาวประมาณ ๑๙ นิ้ว) เรียกว่า “หนังสือผูก” และชนิดลานสั้น (ใบลานขนาดประมาณ ๙ นิ้ว) เรียกว่า “หนังสือก้อม”

^{๖๑} อ่างแล้ว, สุจิตต์ วงศ์เทศ. อักษรไทยมาจากไหน?, หน้า ๓๘.

แบบอักษรไทยน้อย

สระ

ั	ิ	ึ	ุ	ู	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ	ึ	ุ
๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	

พยัญชนะ

ก	ข	ฃ	ง	จ	ฉ	ช	ค	ฅ	ฆ	ท	ถ	บ	ป	ผ	ฝ
ด	ต	ถ	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด	ด
พ	ฟ	ภ	อ	ฮ	ว	ล	ฬ	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร
ย	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร	ร

ภาพที่ ๕ อักษรไทยน้อย^{๖๒}

ตั้งแต่ยุคล้านช้าง ชาวอีสานได้ใช้อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยในการจดบันทึกวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ ลงในใบลาน เก็บรักษาไว้เป็นสิ่งมีค่าเพราะเป็น “ปัญญา” ที่สั่งสมมา โดยมีหลักฐานเกี่ยวกับอักษรธรรมที่เก่าที่สุดของอีสาน คือ จารึกวัดศรีคุณเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ และคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ใบลาน) พบที่วัดศรีชมชื่น จ.หนองคาย จารเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๓ (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) เนื่องจากอักษรธรรมของอีสานคล้ายคลึงกับอักษรธรรมภาคเหนือ ทั้งด้านอักษรวิทยาและอักษรวิธี และมีหลักฐานอักษรธรรมภาคเหนือ (อาณาจักรล้านนา) ปรากฏมาจากอักษรธรรมอีสาน จึงเชื่อกันว่ารูปแบบอักษรธรรมอีสานได้รับมาจากภาคเหนือโดยผ่านทางอาณาจักรล้านนาอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือ ในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจเหนือดินแดนภาคอีสาน โดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาราช (พ.ศ. ๒๐๕๙ - ๒๐๙๑) ที่มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทำให้อักษรธรรมที่ใช้จดจารเรื่องราวทางพุทธศาสนาแพร่หลายไปด้วย รวมทั้งวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่ก็ได้รับถ่ายทอดมาพร้อมกันและเป็นวรรณกรรมที่มีเค้าโครงเรื่องแบบเดียวกับวรรณกรรมล้านนาด้วย เช่น จำปาสี่ต้น ท้าวกำกาดำลั่นทอง (ภาคเหนือ เรียกว่า ชิวหาสี่ต้น) เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ไม่ปรากฏในภาคกลาง ทำให้สันนิษฐานว่ามีการสืบทอดวรรณกรรมล้านนาผ่านทางล้านช้างมาสู่อีสานด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่ออีสานรับอักษรธรรมมาจากล้านช้างก็ได้มีพัฒนาการเป็นของตนเอง มีรูปแบบของอักษรวิธีที่แตกต่างไปจากต้นแบบเดิม ^{๖๓}

^{๖๒} อ่างแล้ว, สุจิตต์ วงศ์เทศ. **อักษรไทยมาจากไหน?**, หน้า ๓๗๘.

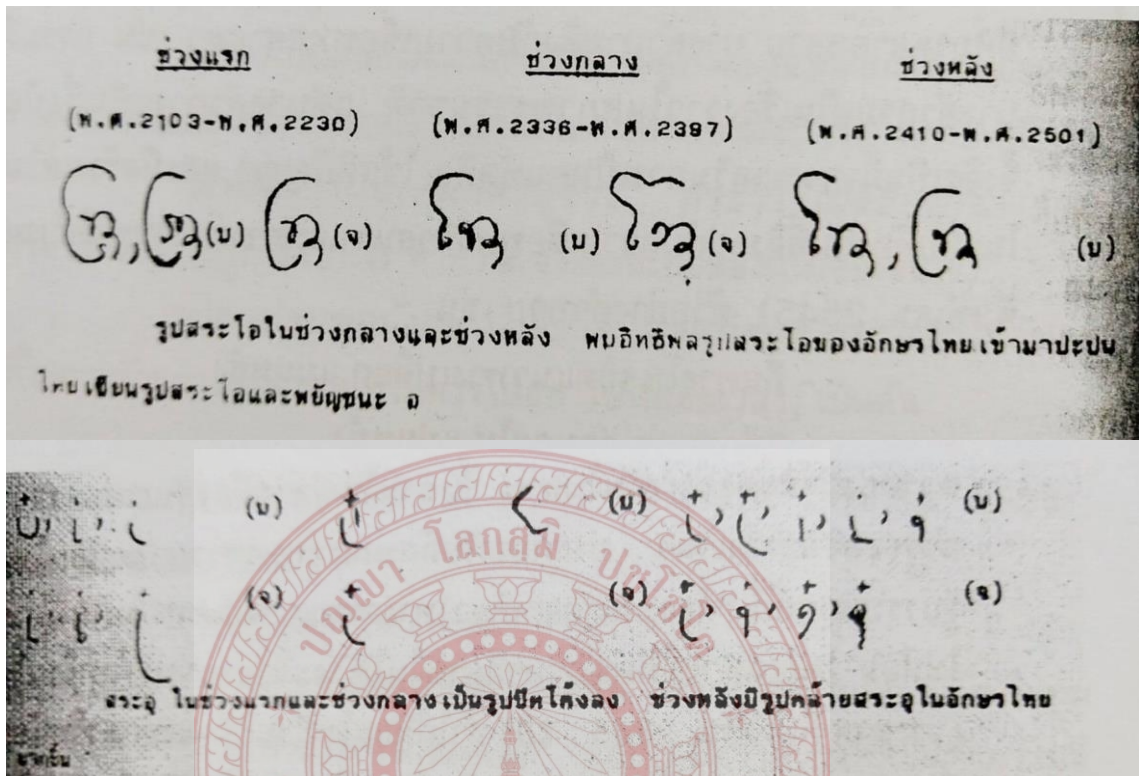
^{๖๓} เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔-๑๕.

แม้ว่าชาวอีสานจำแนกการใช้อักษรธรรมเพื่อจดจารเรื่องราวธรรมะ ส่วนภาษาไทยน้อยใช้ในเรื่องทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติพบว่า การจารภาษาไทยน้อยมีการนำอักขระบางตัวของอักษรธรรมที่อักษรไทยน้อยไม่มี มาใช้ร่วมกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ตัวเลขและเครื่องหมายต่างๆ ของอักษร เช่น ไ้ม้มก พองมัน เครื่องหมายจบ ฯลฯ เนื่องจากอักษรทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะสระเกือบทุกตัว

อักษรวิธีหรือการผสมอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย แตกต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทยแต่คล้ายคลึงกับอักษรวิธีของอักษรขอม กล่าวคืออักษรธรรมอีสานมีพยัญชนะ ๒ แบบ คือ พยัญชนะตัวเต็ม กับตัวเพื่อง (ตัวห้อย) และในการเขียนตัวพยัญชนะต้นต้องใช้พยัญชนะตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะซึ่งเป็นตัวสะกด ตัวควบกล้ำ หรือตัวสะกดตัวตาม อาจใช้รูปของพยัญชนะตัวเต็มบ้าง ตัวเพื่องบ้างนั้นอาจวางไว้บน ล่าง ข้างหน้า ข้างหลัง และหลังพยัญชนะได้ (ขณะที่อักษรไทย วางพยัญชนะไว้บนบรรทัดเดียวกันหมด มีแต่ สระที่วางไว้บน ล่าง หน้า หลังพยัญชนะได้) เมื่อเขียนเป็นคำยังสามารถลดรูปด้วยตัวเพื่อง หรือคำย่อที่เขียนอย่างรวบรัด ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ต้องจำเป็นคำๆ ไป

อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ ผู้อ่านต้องใส่เสียงวรรณยุกต์เอาเอง เพราะตัวเขียนที่เหมือนกันจึงอาจมีความหมายต่างกัน เช่น ไหม้-ไหม้-ไหม ไกล-ไก่อ่ ก้ามะกาน, กัมมฐาน เป็นต้น การอ่านจึงต้องออกเสียงหาวรรณยุกต์ที่ถูกต้องพร้อมดูรูปประโยคไปด้วย เรียกว่า “อ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” คนต่างท้องถิ่นที่มีสำเนียงพูดต่างกัน จึงสามารถออกเสียงอ่านตามสำเนียงของตนได้ แต่ผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ ไม่สามารถอ่านได้ หรือเกิดความเข้าใจผิดเช่น อ่านเลข (สิบเอ็ด) เป็นร้อยเอ็ด อ่านชื่ออำเภอยะยี่น (พระไม่ได้นั่งหรือนอน) เป็นพระยี่น (พระอายุยี่น) เป็นต้น ซึ่งการจารอักษรอาจแยกสระพยัญชนะ ของคำเดียวกันไว้คนละบรรทัด หรือหน้าใบลานก็ได้ ผู้อ่านต้องนำไปผสมกันเองจึงจะได้ความหมาย รวมถึง ไม่มีการเว้นวรรคตอน เว้นแต่คำสร้อย ผู้อ่านต้องมีความรู้ในด้านกาพย์กลอนอีสานบ้างจึงจะอ่านถววรรคตอนและได้ความหมาย

ในแง่รูปแบบอักษรและอักษรวิธีอักษรธรรมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากเชื่อกันว่าอักษรธรรมเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ การเล่าเรียนเขียนอ่านอักษรนี้ต้องทำด้วยความเคารพ และรักษาต้นแบบเดิมไว้ อีกทั้งในสมัยอยุธยาและธนบุรี (พ. ศ. ๒๑๐๓ – ๒๓๒๔) อีสานเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของล้านช้าง ซึ่งมีการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้ครองเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง ทำให้การพัฒนาด้านอักษรค่อนข้างหยุดนิ่ง ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๐๙) ราชสำนักกรุงเทพฯ เอาใจใส่ในการปกครองหัวเมืองอีสานมากขึ้น แต่อุปสรรคด้านการคมนาคมทำให้อิทธิพลของภาษาไทยจากส่วนกลาง ปรากฏในอักษรธรรมอีสานเพียงเล็กน้อย เช่น มีรูปสระที่เปลี่ยนไปคล้ายสระของภาษาไทย และมีการใส่วรรณยุกต์ เอก โท การันต์ ไม่ได้ดู เป็นต้น

ภาพที่ ๒ ตัวอย่างรูปสระและวรรณยุกต์ที่ใช้ตามแบบภาษาไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น^{๖๔}

หลังจากการสังคายนาพุทธศาสนาและเกิดธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเข้าสู่อีสานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๖ พร้อมระบบการศึกษาแบบกรุงเทพฯ คณะสงฆ์อีสานเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบเมืองหลวงด้วยภาษาไทยกลางและภาษาบาลี และภายหลังการปรับปรุงระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทศวรรษ ๒๔๔๐ ความใกล้ชิดระหว่างส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) กับหัวเมืองอีสานยิ่งมากขึ้น การติดต่อราชการต้องใช้ภาษาไทยกลางและอักษรไทยกลางเป็นภาษาสากล การใช้ภาษาไทยกลางจึงเริ่มมาแทนที่อักษรธรรมและอักษรไทน้อย^{๖๕}

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการจัดการศึกษาภาคบังคับอย่างเป็นแบบแผนโดยกระทรวงมหาดไทย ได้จัดตั้งกรรมการตำบลขึ้นทุกตำบลทำหน้าที่จัดการศึกษาขั้นต่ำ คือ ตรวจตราให้เด็กทั้งชายหญิงได้เล่าเรียนในโรงเรียน^{๖๖} แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการเล่าเรียนของเด็กอีสานที่เข้าสู่ระบบ

^{๖๔} อ่างแก้ว, เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, *อักษรธรรมอีสาน*, หน้า ๑๔-๑๖.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐.

^{๖๖} เต็ม วิภาคย์พจนกิจ, *ประวัติศาสตร์อีสาน*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘๙ - ๔๙๐.

การศึกษาสมัยใหม่ที่ใช้ภาษาและองค์ความรู้จากส่วนกลางมากขึ้น ยิ่งเมื่อมีพระราชบัญญัติ
 ประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๖๔) ก็ยิ่งทำให้ชาวอีสานได้เรียนหนังสือไทยในโรงเรียน
 แทนการเรียนที่วัดดั้งเดิม อักษรธรรมจึงลดความสำคัญลงเรื่อย การใช้ภาษาไทยกลางจึงแพร่หลาย
 มากขึ้น^{๖๗} ประกอบกับการเปลี่ยนมาบันทึกเรื่องราวลงกระดาษ ซึ่งสะดวก รวดเร็วกว่าใบลาน ความ
 นิยมจารใบลานจึงลดลง พร้อมๆ กับอักษรธรรมและอักษรไทน้อยถูกจำกัดการเรียนรู้เพราะขาดคน
 สนใจเหลือเพียงแวดวงพระสงฆ์และผู้เคยบวชเรียนเท่านั้นที่ยังมีการเรียนรู้อักษรธรรมและอักษรไท
 น้อยเพื่อให้สามารถอ่านใบลานที่ยังเก็บรักษาไว้ในวัดได้ กระนั้นความยุ่งยากของการอ่านใบลาน ซึ่ง
 ส่วนใหญ่ลายมืออ่านยากและยังมีบางส่วนชำรุดเพราะกาลเวลา ประกอบกับลักษณะอักษรธรรมและ
 อักษรไทน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ที่ “ต้องอ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” จึงเป็นการอ่านที่ยาก
 ไม่น้อย โดยเฉพาะผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ จะไม่สามารถอ่านภาษาไทน้อยได้^{๖๘} ทำให้ผู้สนใจเรียนรู้
 อักษรธรรมและอักษรไทน้อยค่อยๆ ลดลงจนเกรงกันว่าจะกลายเป็นอักษรโบราณที่ไม่มีผู้เรียนรู้อีก ซึ่ง
 ส่งผลให้วรรณกรรมอีสานที่มีการบันทึกด้วยอักษรดังกล่าวพลอยสูญหายจากการรับรู้ของชาวอีสานไป
 ด้วย แม้จะมีการปริวรรตโดยผู้รู้แล้วพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทยกลางแต่ยังมีข้อจำกัดที่ผู้อ่านส่วนใหญ่
 ไม่เข้าใจภาษาโบราณ ตีความไม่ได้ อ่านไม่สนุก จึงไม่ค่อยสนใจ^{๖๙}

ทศวรรษ ๒๕๔๐ กลุ่มผู้สนใจอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอักษรของอีสาน ได้เริ่มนำเทคโนโลยี
 สมัยใหม่มาช่วยในการอนุรักษ์อักษรธรรมและอักษรไทน้อย ด้วยการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่
 พิมพ์อักษรไทน้อยและอักษรธรรม เพื่อเผยแพร่ข้อความที่ผ่านการปริวรรตแล้วทางหนังสือเล่ม
 อินเทอร์เน็ต และการจัดอบรมแก่ผู้สนใจ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ต่อไป

ตัวอย่างอักษรไทน้อย ที่มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารพร้อมปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง

ตัวอย่างเว็บไซต์ที่มีฟอนต์อักษรธรรมหรืออักษรไทน้อย เช่น

<http://www.isangate.com/alphabet.html> <http://www.isangate.com/word/thainoi.htm>

http://ubon.obec.go.th/school/swws/tham/tham_roobluk.htm

<http://www.ubru.ac.th/ccu/thainoi/>

๒) ประเภทของวรรณกรรม

^{๖๗} อ่างแล้ว. เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, *อักษรธรรมอีสาน*, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๖๘} ประมวล พิมพ์เสน, *ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน*. (ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๕),
 หน้า ๑๐.

^{๖๙} “เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.”

ในช่วงที่ล้านช้างรับอิทธิพลทางภาษา (อักษร) จากล้านนาในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช ผ่านการเผยแพร่พุทธศาสนานั้น ก็ได้รับอิทธิพลด้านวรรณกรรมด้วย เมื่อส่งต่อมายังอีสาน วรรณกรรมอีสานจำนวนมากจึงมีเนื้อเรื่องเหมือนกับวรรณกรรมทางภาคเหนือ เช่น เรื่องนางผมหมอม จำปาสี่ต้น สิ้นไซ และลิ้นทอง เป็นต้น จำแนกวรรณกรรมอีสานตามลักษณะการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะกับวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์^{๗๐} ดังนี้

๒.๑ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นเรื่องราวที่เล่าต่อๆ กันมามีหลายประเภท เช่น

(๑) **คำทวย** (ปริศนาคำทวย) เป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเมื่อมีคนมาชุมนุมกันด้วยกิจกรรมใดก็ตาม เช่น เกี่ยวข้าว ดำนา ตีข้าว นั่งเล่น พักผ่อนยามเย็น ฯลฯ ก็อาจหยิบยกปริศนามาเล่นทายกัน ใครตอบได้ก็จะได้รับคำชมเชยหรืออาจมีการตั้งกติกา ให้ผลัดกันถาม-ตอบ ใครตอบไม่ได้ก็ถือว่า แพ้แล้วถูกเขกเข้า กินน้ำ หรืออื่นๆ ตามแต่กำหนดกันไว้ก่อน ซึ่งคำทวยเหล่านี้มีที่มาหลากหลาย บางคำถามอิงกับความเชื่อพุทธศาสนา เช่น กรรมดีกรรมชั่ว บางคำถามเป็นเรื่องราวในสภาพธรรมชาติ แต่บางคำถามเป็นถึงปัญหาเขาวัวจึงจัดเป็นกิจกรรมเสริมการเป็นคนหัดคิด ใช้สติปัญญา และมีสร้างเสริมโลกทัศน์ในแบบท้องถิ่นที่อิงอยู่กับความเชื่อพุทธศาสนา และสภาพธรรมชาติด้วย^{๗๑} ตัวอย่างคำทวย เช่น

- กินทางใน เอ็ดแนวทางเปลือก แม่นหยัง
- แก่อยู่นอก อ่อนอยู่ใน แม่นหยัง
- ไกล่บไกล่เหลียวเห็นพอมุมพู่ แม่นหยัง
- กังจ้งอยู่กลางหนอง แม่นหยัง
- ก่อนสีไปเอาไฟจุดกัน แม่นหยัง
- กล้วยหยังกินปีได้ แม่นหยัง
- ชีข้างลอด ชีมอดค่าง แม่นหยัง
- ชีนกะลูป ลงกะลูป แม่นหยัง
- จับหาง อ้าปาก แม่นหยัง
- จีหัว กินทาง แม่นหยัง
- ชักกะบ่ได้ชัก ชวนกะบ่ได้ชวน น้อยบ่านลายนวลมาเอง แม่นหยัง
- ชี้อยู่ในคร้ว ตัวลื้ออยู่ป่า แม่นหยัง
- คำจ้งหมี่ ชีหมาอ้อมบ้าน แม่นหยัง
- แต่่น้อยๆ ใส่เสื่อคับ ไหญ่ขึ้นมาใส่เสื่อหลวม แม่นหยัง

^{๗๐} ธวัช ปุณโณทก , วรรณกรรมภาคอีสาน.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๓๗).หน้า ๙๑.

^{๗๑} อ่างแล้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๑.

- ตายบ่เนา เก่าบ่เป็น แม่นหยัง
- พรหมสองหน้าผู้ข้าเกิดนำ แม่นหยัง

(คำตอบ คือ ข้าว มะพร้าว จมูก คันเบ็ด บั้งไฟ กล้วยไม้ ไยแมงมุม บันได ซ้อน สิบบุหรี พระจันทร์ กระจต่ายชูดมะพร้าว ตัวหมัด มะขาม ความดีที่คนทำได้ พ่อแม่)

(๒) **ผลญา** หมายถึง ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด หรือคำภาษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง ฟังแล้วนำมาคิด มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจนว่า หมายถึงอะไร หากจำแนกตามเนื้อหาอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท^๒ คือ

(๒.๑) **ผลญาคำสอน** เช่น

“คำปากพ่อแม่หนักเก็งธรณี ไผผู้ย่าแยงนบหากสิเฮียงเมื่อหน้า” (คำพูดของพ่อแม่หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน คนที่ทำตามจะเจริญในภายหน้า)

“ทำดีแล้วไผบ่เห็นก็ตามช่าง ทำชั่วไว้ไผลียงก็ช่างตาม” (ทำความดีใครไม่รู้ก็ไม่เป็นไร ทำความชั่วใครจะยกย่องก็ไม่ต้องสนใจ)

“บ่อนบ่สมพอนั่งอย่านั่งลับโล บ่อนบ่สมพอไป อย่าไปลับแล” (ที่ไม่ควรนั่งอย่านั่งนานๆ ที่ไม่ควรไปอย่าไปให้เสียเวลา) เป็นต้น

(๒.๒) **ผลญาปริศนา** เช่น

“อยากกินน้ำแชบให้ขุดน้ำบ่อหิน อยากมีอยู่มีกินให้เอาศีลเป็นทุนไปค้า
อยากขึ้นชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าของเอง” (อยากมีความสุขให้หมั่นทำความดี อยากอยู่ดีกินดีต้องรักษาศีล
อยากขึ้นสวรรค์หรือไปที่สูงต้องฆ่ากิเลสของตนเอง)

“อัครรรยใจกุ่มกุ่มกินปลาบึกใหญ่ ปาชีวมาไล่สวบเซ่ หนีไปซ้นหลีบหิน”
(บางโอกาสผู้ร้น้อยก็เก่งกว่าผู้ใหญ่จนทำให้ผู้ใหญ่ต้องหลบซ่อนตัวหรือหลีกทางให้)

“อยากไวให้คลาน อยากนานให้แล่น” (อยากพ้นทุกข์ให้รีบวงบใจ อยาก
เวียนว่ายตายเกิดอีกนานให้วิ่งอยู่ในวัฏสงสาร)

เป็นต้น (คำอธิบาย โดย ผศ.ชอบ ดีสวนโคก)

(๒.๓) **ผลญาเกี่ยวพาราสิ** เช่น

“ครั้นได้กินลาบก็อย อย่าลืมแจ่วแพวผัก ครั้นได้กินพาเงินพาค่า อย่าลืม
กะเบียนฮ้าง” (ถ้ากินลาบก็อย่าลืมน้ำพริกผัก ถ้าได้กินอาหารในงานเงินงานทองอย่าลืมกะเบียน
ที่เคยใช้)

^๒ อ่างแล้ว, ประมวล พิมเสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๑.

“นกจิ้งจุกก็ยิ่งขัน กาเว้าวอนพรากกันกะยังฮ้อง น้องพรากอ้ายคำเดียว บ่เอ็นสิ่ง ตั้งแต่ไม้ใหญ่ล้มมันยังเอ็นสิ่งต่อ” (นกพรากก็ยิ่งขัน กาพรากจากกันก็ยิ่งร้อง น้องพรากจาก พี่ไม่สั่งกันแม่แต่คำเดียว แม่แต่ต้นไม้ใหญ่ล้มยังส่งเสียงสั่งต่อ)

“มาเห็นน้ำวังใสคิดอยากอาบ ย้านแต่มีเงือกเฝ้าในน้ำส่องบ่เห็น” (เห็นสาวงามอยากพูดด้วย แต่กลัวจะมีเจ้าของแล้ว)

“ฝนตกยังฮื้อเอื้อน กบกินเดือนยังฮื้ออิม บาดว่าอ้ายมกน้อง บมีมืออิมเป็น” (ฝนตกยังมีเวลาหยุด กบกินเดือน (จันทร์คราส) ยังรู้จักอิม แต่พี่รักน้อง ไม่มีเวลาอิมเลย)

“คิดฮอดน้องให้มินตาใส่น้ำแจ่ว ครั้นมันแสบแจ้วๆ ใจน้องก็ดั่งกัน” (ถ้าคิดถึงน้องให้ลืมตาในน้ำพริก จะแสบมากเหมือนใจน้อง) เป็นต้น

(๒.๔) ฎญาภาษิต เช่น

“เงินเต็มตา บ่ทอฎญาเต็มพุง” (มีเงินทองเต็มสำหรับข้าว ไม่เท่ามิปัญญา)
 “ผมบ่หลายให้ตี้มซ้อง พี่น้องบ่หลายให้ตี้มเสี้ยว” (ผมน้อยให้เพิ่มซ้อง-ผมปลอม พี่น้องไม่มากให้เพิ่มเสี้ยว)

“เฮ็ดกินอย่าคร้าน เข้าบ้านอย่าอาย เห็นคนตายอย่าชี้เด็ด” (ทำมาหากินอย่าชี้เกียด เข้าไปในหมู่บ้านอย่าชี้อาย ให้กล้าพูดกล้าถาม เห็นคนตายอย่ารังเกียด ให้ช่วยเหลือจัดการศพ)

“อย่าฟ้าวตีเียนเว้า ผักกะเตาขมขึ้น บาดว่ากินลาบก้อย ยังซี้อ้อวหา” (อย่ารีบตีว่าผักสะเตาขม เวลากินลาบก้อยจะเสียดาย)

“นาแล้วฆ่าควายเถิก เศึกแล้วฆ่าคนหาญ” (หมดฤดูทำนาฆ่าควายหนุ่มสงครามสงบฆ่าทหารกล้า)

“ได้เต่าลิมหมา ได้ปลาลิมซ้อง ผู้กินกินพอฮาก ผู้อยากอยากพอดาย” (คนมีกินก็กินจนล้น คนจนไม่มีกินก็อดจนจะตาย)

“ย่างนำผู้เฒ่า ผีเป่าบ่กิน” (เดินตามผู้ใหญ่ตลอดภัยจากผีเป่า) เป็นต้น

ฎญาส่วนใหญ่เป็นคำพูดที่คล้องจองกัน เวลาพูดจะไพเราะสละสลวย และในการพูดนั้นขึ้นอยู่กับจังหวะหนักเบาด้วย ฎญาเป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเขวามัน มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูดฎญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุยด้วยคารมคมคาย ทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้และความคิด สติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้เกิดความรักด้วย คนหนุ่มสาวสมัยก่อน จึงนิยมพูดฎญากันมาก และการโต้ตอบเชิงปัญญาที่ทำให้แต่ละฝ่ายค้นหาคำตอบเพื่อเอาชนะกันนั้นจึงก่อให้เกิดความชอบซึ้ง ถ้าลึกลับสามารถผูกมัด จิตใจของหนุ่มสาวไม่น้อย โดยผู้ชาย

อาจบวชและได้เรียนรู้ปัญญาจากวรรณกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือผูกหรือหนังสือก๊อมนั้นที่สะสมอยู่ในวัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำจากที่ได้ยินผู้อื่นและท่องต่อๆ กันมา

(๓) **เพลงเด็ก** มีหลายประเภท เช่น เพลงกล่อมลูก (แม่หรือผู้เลี้ยงเด็กร้องขณะไก่อเปล) เพลงปลอบเด็ก หรือเพลงหยอกเด็ก (แม่หรือผู้เลี้ยงจะร้องกลอนเวลาอาบน้ำ ป้อนข้าว หรือเล่นกับเด็กๆ) เพลงประกอบการเล่น (เด็กๆ จะร้องขณะเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน)^{๗๓}

ตัวอย่างเพลงกล่อมลูก

นอนสาหล่า นอนสาแม่สิกล่อม นอนอู่แก้วนอนแล้วแม่สิกวาย

แม่ไปไฮ่กะจี๋ไซ่มาหา แม่ไปนากะจี๋ปามาป้อน

แม่ไปเลี้ยงม้อนอยู่ป่าสวนมอน ไผ่บ่นอนบ่ให้กินกล้วย

(๔) **เพลงพื้นบ้านอีสาน** เช่น

-- ลำ หรือกลอนลำ เป็นทำนองเพลงที่ได้รับความนิยมมาก มีหลากหลายทำนองลำ (เรียกว่า “ลาย”) เช่น ลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง ลำเตี้ย ลำตั้งหวาย ลำเพลิน เป็นต้น

-- เชิ้ง หรือลำเชิ้ง เป็นการขับร้องอย่างหนึ่ง มีลักษณะพิเศษ คือมีคนหนึ่งเป็นคนขับนำ มีลูกคู่อย่างน้อยหนึ่งคนขับซ้ำประโยคเดียวกันไปเรื่อย ๆ ที่นิยมเล่นกัน ได้แก่ เชิ้งบั้งไฟ เชิ้งนางแมว เชิ้งนางด้ว เป็นต้น

-- สรภัญญ์ เป็นทำนองเพลงที่ได้มาจากการสวดของพระ มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากกลอนหมอลำ นิยมร้องเป็นหมู่คณะในช่วงเข้าพรรษา จึงเริ่มด้วยบทไหว้พระแล้วจึงเป็นกลอนต่างๆ ซึ่งมักเป็นคำสอนในพุทธศาสนา นิทานชาดกต่างๆ

๒.๒ วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

วรรณกรรมอีสานเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่ออ่านสู่กันฟังหรือใช้เป็นบทขับลำตามทำนองเสนาะของท้องถิ่น จึงมีลักษณะเฉพาะถิ่นคือใช้ภาษาถิ่น บันทึกด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ฉันทลักษณ์ท้องถิ่น และเนื้อหาสาระสอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น^{๗๔} ซึ่งอาจจำแนกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

(๑) วรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดก ตำนาน นิทานคติธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ เช่น เวสสันดรชาดก ท้าวสีทัน ท้าวศรีขาม เสียวสวาสดี ท้าวโสวัต นกกระจอก เป็นต้น และเรื่องที่เป็นตำนาน เช่น มุลปนา อูร์งคินทาน พุทธทำนาย สังฆอมธาตุ มาลัยเลียบบโลก มาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นต้น

^{๗๓} อ่างแล้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า. ๑๒.

^{๗๔} อ่างแล้ว.รัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๙๒.

(๒) วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ ตำนานสร้างบ้านแปงเมือง ประวัติ นักรบ เช่น ทำวอุงทำวเจือง พื้นเวียง ขุนบรม พงศาวดารจำปาสัก ตำนาน พระพุทธรูปสำคัญ เป็นต้น

(๓) วรรณกรรมเกี่ยวกับคติธรรม ได้แก่ นิทานที่เล่าเป็นคติสอนศีลธรรม จริยธรรม เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิต เช่น ธรรมดาสอนโลก พญาคำสอนกองไฟร์ ปุสสอนหลาน อิทธิยานสอน ลูก ลีปสุญ เป็นต้น

(๔) วรรณกรรมนิทาน เช่น ไก่แก้ว กำพรั้าผีน้อย นางผมหอม จำปาสีตัน ลินไซ พะ ลักพะลาม กาละเกด ผาแดงนางไอ่ ชูลูนางอ้ว เป็นต้น

(๕) วรรณกรรมปลีกย่อยอื่น ๆ เช่น บทสวดสู่ขวัญ คำเทศน์พิธีขอฝน ผญา คำสอย เพลงกล่อมลูก คำเซ็ง เป็นต้น

ทั้งนี้การแบ่งประเภทวรรณกรรมอีสานยังมีความแตกต่างหลากหลายเนื่องจาก วรรณกรรมอีสานมีลักษณะประสมประสาน คือ เนื้อหาเกี่ยวเนื่องกันหลาย สารในเนื้อเรื่องเดียวกัน เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ อาจเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ หรือเป็นนิทานชาดก ก็ได้ ผญามีทั้งรูปมุข ปาฐะ และลายลักษณ์ เป็นต้น

๓) ลักษณะเด่นของวรรณกรรมอีสาน

สรุปลักษณะสำคัญของวรรณกรรมอีสาน ๖ อย่าง^{๗๕} ดังนี้

(๑) พุทธศานานิยม วรรณคดีอีสานส่วนมากอ้างอิงชาดกในพุทธศาสนาและมักเชื่อมโยง ความดีความชั่ว (ธรรมะ-อธรรม) ในบทสรุป

(๒) สุขนาฏกรรมนิยม เรื่องส่วนใหญ่มักจบด้วย “ธรรมะชนะอธรรม” ตัวเอกแม้จะเป็นคน ตกยากด้อยศักดิ์ศรี แต่เปี่ยมคุณธรรม จึงเอาชนะผู้ไร้ธรรมะที่มีกำลังกายหรือฤทธาานุภาพมากมายได้

(๓) นิรนามนิยม เรื่องส่วนใหญ่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เนื่องจากคัดลอกต่อๆ กันมา

(๔) ประเพณีนิยม เรื่องส่วนใหญ่มีการบรรยายวิถีชีวิตในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อความฝันและ การบายศรีสู่ขวัญในเรื่องนางแดงอ่อน การเล่นบั้งไฟ ปลุกประรำสร่งน้ำพระราชครู ในเรื่องผาแดงนาง ไอ่ ลักษณะดีชั่วของหญิงชายในเรื่องทำวคำสอน เป็นต้น

(๕) ธรรมชาตินิยม เรื่องส่วนใหญ่ใช้ธรรมชาติเป็นฉากผสมผสานกับราชสำนักที่โอ้อ่า โดยป่า ธรรมชาติเป็นสถานที่แสวงหาความรู้ของผู้รักธรรมะและที่อยู่ของผู้มีวิชาอาคม เช่น ฤาษี มหาเถร เป็นต้น สัตว์ต่างๆ ก็มีอยู่ตามดินแดนต่างๆ ของอีสาน เช่น กบ เขียด ปลา จระเข้ วัว ควาย กิ้งก่า แมงมุม ตู๊กแก นกเขา นกเอี้ยง ฯลฯ

^{๗๕} อุดม บัวศรี, เจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน. (ขอนแก่น : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙-๑๗๑.

(บ) ราชธิปไตยนิยม เรื่องส่วนใหญ่จับด้วยผู้ได้ชัยชนะได้ครองเมืองเป็นเจ้าของทรัพย์สิน บริวารต่างๆ

๔) คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน

วิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน ดังนี้

(๑) เป็นการสั่งสอน ให้คติเตือนใจ ให้แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีแก่ผู้อ่าน/ผู้ฟัง เช่น

- บทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงใน พญาคำกองสอนไพร่
- หลักการใช้ชีวิตตามจารีต การเลือกคู่ครอง การปลูกบ้านเรือน การปฏิบัติตนในหมู่วงศ์ ญาติ การประพฤติตนของเจ้าบ้านเจ้าเมืองตามหลักพุทธศาสนาใน ธรรมดาสอนโลก
- หลักความประพฤติของสตรีใน อินทียาณสอนลูก
- หลักความกตัญญู การรักษาศิลแปด บุญกรรม ใน เสียวสวาสต์
- คุณค่าของคนที่มีหน้าตาไม่ดี แต่มีความสามารถและกตัญญู ในท้าวกำกาดำ ฯลฯ

(๒) เป็นกิจกรรมสันตนาการ ให้ความบันเทิง ทั้งด้านอรรถรสทางภาษาและเนื้อเรื่อง เป็นต้นแบบที่ศิลปินอีสานนำไปใช้ในการแสดง ทั้งเนื้อเรื่องและฉันทลักษณ์ ซึ่งมียกย่องตอนสำคัญของวรรณกรรมที่ชาวอีสานนิยมหรือมีกลอนไพเราะ เช่น ผาแดงนางไอ่ ขุนนางอ้าว สิ้นไซ การะเกด เป็นต้น มาลา หรือใช้เป็นคำสอย ที่เพิ่มความบันเทิงระหว่างการฟังหมอลำ

(๓) เป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญของชีวิตหรือการแก้ไขปัญหาวิฤต เช่น บทสวดขวัญ คำแข็งในงาน บุญบั้งไฟ แห่นางแมว เสี่ยงทายนางดั่ง บทเทศน์มหาชาติ คาถาพัน เป็นต้น

(๔) เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานอุรังคธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ท้าวสู่งท้าวเจือง พันเมืองอุบล เป็นต้น ทำให้ชาวอีสานได้เรียนรู้เรื่องในอดีตของตนและสืบทอดจิตสำนึกท้องถิ่น ยกย่องวีรบุรุษร่วมกัน เช่น ขุนบรม ขุนเจือง ทั้งนี้วรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ พันเวียง เป็นเรื่องราวการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 เริ่มจากการต่อต้านอำนาจรัฐของอ้ายสาเกียดโง้งปลายสมัยรัชกาลที่ 2 การขึ้นครองเวียงจันทน์ของเจ้าอนุวงศ์ สาเหตุการก่อการยึดหัวเมืองอีสาน ถูกจับและส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ จับด้วยสงครามไทย-ญวนที่ทำให้ความลำบากแก่ชาวลาว ซึ่งเป็นกลอนลำที่ได้รับความนิยมในการนำไปอ่านในงานงันเฮือนดี สามารถปลุกใจความเป็นท้องถิ่นนิยมของชาวอีสานได้ในช่วงหนึ่ง

(๕) เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ คติชีวิต ฯลฯ จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ในท้องถิ่น

เช่น โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม โลกนี้-โลกหน้า ฯลฯ

หลักการปกครองและกฎหมายโบราณ ใน อาณาจักรหลักคำเมือง

ความรู้และแนวปฏิบัติในการทำนาทำไร่ ใน วันแสกปูกของ
การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในเรื่อง เชียงเมียง
ความสำคัญของการทำบุญบั้งไฟ ในเรื่อง ผาแดงนางไอ่
สำนวน ภาษิต คำสรว้อย คำสอนต่างๆ ในทุกเรื่อง
เป็นต้น

ทั้งนี้วรรณกรรมอีสานมีการใช้สำนวนที่ไพเราะหรือขยายความสิ่งต่างๆ อย่างเป็นเอกลักษณ์
เช่น

- คำสั้นๆ แต่ได้ใจความ เช่น ก๊ก ขวง คัก เคิก จืด งวก ไร่ งัน เป็นต้น
- คำออกเสียงที่สอดคล้องกันเป็นชุด เช่น ซิวี่ ซอว้อ จิ่งปิ่ง จ่องป่อง แจ่งแบ่ง จิ่งปิ่ง โจ่ง
โป่ง จ่างป่าง (บอกขนาดของรู) อ้ามตำม แจ่งแย่ง สอกสอย ซาบงาบ (บอกลักษณะท่าทาง) เป็นต้น
- สำนวนยาว เช่น “จอกหลอกแจกแหลก” “หนักช้อยกันทาบ หยาบช้อยกันดิ่ง” “ควาย
ตุ้มักชน คนจนมักเว้า” “ตื่นเด็กคือกา หากินคือไก่” “เอ็นกินเล่นไล่ เอ็นไซ้เล่นหนี” “สามอาจารย์
เฮ็ดชานบ่แล้ว” “แก้วบ่ชัดสามปีเป็นแฮ่ ฟันบ่บ่แล้วสามปีเป็นฟัน” ฯลฯ^{๓๖}

๕) รูปแบบคำประพันธ์ของอีสาน มีหลายประเภทที่สื่อความรู้สึกและความเข้าใจในแบบ
ต่างๆ กัน เช่น

(๑) ญาบ เป็นสำนวนที่บางครั้งมีสัมผัส บางครั้งไม่มี แต่ใช้แล้วช่วยให้เนื้อความที่พูดไม่
สั้นหรือห้วนเกินไป เช่น “ห้ามผิดกป่าช้า” “หนีบ่มีม ก้มบ่หวัด” “ปล่อยเอียนลงตม” “แกไม้ทาง
ปลาย” ฯลฯ บางครั้งเป็นสำนวนที่มีคำขึ้นต้นหรือคำลงท้ายเดียวกัน ^{๓๗}เช่น

สุขหนึ่ง	มีข้าวกิน	มีเอียนบ่มีฝา	บ่ดี
สุขสอง	มีดินอยู่	มีนาบ่มีฮ้อง	บ่ดี
สุขสาม	มีคูนอนนำ	มีปล่องบ่มีฝาอัด	บ่ดี
สุขสี่	มีเงินค่าเต็มบ้าน	มีวัดบ่มีพระสงฆ์	บ่ดี
สุขห้า	มีลูกหลานนั่งเฝ้ายามชรา	มีถงบ่มีบ่อนห้อย	บ่ดี

ผิวเมียดีวออกเอือนใหม่	นี้ก็ยาก	ฮักมักกันบ่เห็นหน้า	นี้ก็ยาก
เฮ็ดไส่บ่มีหวาน	นี้ก็ยาก	เฮ็ดนาทามน้ำท่วมข้าว	นี้ก็ยาก
จักตอกไม้เป็นแมง	นี้ก็ยาก	เที่ยวทางบ่มีเพื่อน	นี้ก็ยาก
ได้ผิวขี้เหล็กเกี่ยวข้าวหนูกวน	นี้ก็ยาก	ไต่ข้าวไม้ลำเดียว	นี้ก็ยาก

^{๓๖} อ่างแก้ว, ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน, หน้า ๑๕-๒๘.

^{๓๗} “เรื่องเดียวกัน , หน้า ๓๐-๓๓.”

เครื่องผูกขาดไถ่ล้างมัดตัด	นี้ก็ยาก		
หรือบางสำนวนเป็นลำดับเรื่องเดียวกัน เช่น			
สิบปี	อาบน้ำบ่หนาว	เจ็ดสิบปี	ตีระฆังบ่ม่วง
ชาวปี	เว้าสาวบ่เปื้อ	แปดสิบปี	หนักหนวกต่วนมาหู
สามสิบปี	ฮู้เมื่อก่อนไก่อ	เก้าสิบปี	พี่น้องมาตุนั่งให้
สี่สิบปี	ไปไฮ่มาทอดขา	ฮ้อยปี	บ่ใช้บ่ตาย
ห้าสิบปี	ไปนามาทอดฮ้อย	ฮ้อยสิบปี	เห็นเดือนหงายว่าไฟ
ใหม่			
หกสิบปี	เป่าขลุ่ยบ่ตั้ง	ฮ้อยชาวปี	ใช้ก็ตาย บ่ใช้ก็ตาย

(๒) **โตงโตย** เป็นสำนวนคำคมหรือสุภาษิตที่มีวรรคต้นวรรครับ บางสำนวนมีวรรคส่งรวมเป็น 3 วรรค มีทั้งประเภทมีสัมผัส และไม่มีสัมผัส^{๗๘} เช่น

ฮู้หลายหลักจั่งหมั้น พี่น้องหลายชั้นจั่งดี
ได้ปลาสิ้มแห ได้แพรสิ้มผ้า ได้หน้าสิ้มหลัง
ยามกินบ่เรียก ยามเวียกจั่งเอิ้น
คั้นบ่มีอย่าอวด คั้นบ่บวชอย่าแถหัว
นอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย
กินอย่ากินสมอยาก ปากอย่าปากสมเคียด
เป็นต้น

(๓) **กลอน** มีหลายแบบ เช่น กลอน 6 กลอน 7 กลอน 9 กลอน 10 ทั้งมีสัมผัสและไม่มีสัมผัส ถ้าไม่มีสัมผัสก็มักเล่นคำเล่นสระ หรือเล่นอักษรให้อ่านร้อง เข็งและแหล่ ได้จังหวะและทำนองไพเราะ^{๗๙} เช่น

กล่าวถึง	นางนางหล้า	สุมณฑานางนารถ
เนาใน	อาสน์อ่าวกล้าว	เซียงซ้องอยู่เกษม
	โดนนานได้	หลายปีแถมถ้าย
กุมพันธ์	ยักษ์ใหญ่ตัน	กุมเจ้าเล่นหนี
มันกะ	น่านางหล้า	สุมณฑาเฮงฮอด

^{๗๘} อ้างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๓๔-๓๕.

^{๗๙} “เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๘.”

จดยั้ง	เมืองใหญ่กว้าง	อโนราชชื่อเซียง
		(กลอน 7 ไม่มีสัมผัส จากสินไซ)
ไทยเอื่อนนี้ไปเสมิคมี		หื้อไปลื้อยู่ส่วมบ่อนนอน
เปิดหน้าต่างอย่างออกมาด		ไขปากตูอย่างออกมาเบ็ง
มาเบ็งแล้วแมน่ลูกหื้อหลาน		คักแมน่หลานให้ทานเหล่าแม่
ขอเหล่าเต็ดนำเจ้าจักโอ		ขอเหล่าโทนำเจ้าจักถ้วย
หวานจ้วยจ้วยด้วยปากหลานชาย		ตักมายายหลานชายคู้
ยายบ่คู้ตู่ข้อยบ่หนี		ตายเป็นผีลีนามาหลอก
		(กลอน 7 เซ็งบั้งไฟ)

เป็นต้น

(๔) โคลง เป็นคำประพันธ์ที่มีการแบ่งวรรค คำสร้อย และบังคับสัมผัส แต่ไม่บังคับเอกโท เพียงแต่ต้องให้อ่านเอื้อนเสียงได้จังหวะและทำนอง^{๕๐} เช่น

ศาสตร์ศิลป์ควรชู้	เฮียนเอา
เป็นดั่งน้ำในเครือเขา	ต้นไม้
เมื่อก่อนจะเก็บเอา	ดอกหมากนั้นนา
ควรเก็บทุกคำเช้า	ลวดได้เหลือหลาย

(๕) กาพย์ มีลักษณะคล้ายร้อยกรองในสุภาษิตพระร่วง บทหนึ่งมี 7 คำ ไม่มีคำสร้อย และไม่

กำหนดว่าบทหนึ่งมีกี่บาท ไม่กำหนด เอกโทแต่กำหนดสัมผัสสระ โดยคำท้ายของบาทแรกจะสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งของบาทต่อไป^{๕๑} เช่น

ดอกทองกวาวสีงามไฉ่กลีน	โลกดูหมิ่นเหตุกลีนมันหาย
อธิบายดั่งชายโสภาบ	ฮูปเกลี้ยงฮาบยังหนุ่มงามตา
เขาเกิดมาตระกูลไซ้ไพร่	ของบ่ไฮ่ความฮู้บมี
นักปราชญ์ดีเกิดมาเสียชาติ	บ่สะอาดคือกลีนมันหาย

(“มงคลแห่งการศึกษา” โดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์)

^{๕๐} อ้างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสนา, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๕๐.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

(๖) **ร่าย** (ฮ่าย) ส่วนใหญ่ใช้ประพันธ์วรรณกรรมพุทธศาสนา ที่แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาอีสาน และสัมผัสกันแบบร่ายยาว ในบาทหนึ่งอาจมีตั้งแต่ ๕ คำขึ้นไป คำสุดท้ายจะไปสัมผัสสระกับคำใดคำหนึ่งในบาทต่อไป^{๕๒} เช่น

ราชสีห์จักษหนีจากดอย	มัทธิดี คุรา นื่องมัทธิดี
ปลาจักษหนีจากน้ำ	เพราะว่าดอยนั้นบ่มีถ้ำคูหา
สมณจักษหนีจากครู	เพราะว่าน้ำนั้นบ่มีตม
นกจักษหนีจากไม้	เพราะว่าครูนั่นหาผญาบ่ได้
ช้างจักษหนีจากป่า	เพราะว่าไม้นั้นบ่มีกิ่งง่าสาขาอันกว้าง
	เพราะว่าป่านั้นบ่มีไม้ไผ่แล้ไม้บง (กัณฑ์มัทธิดี)

ในอดีตการเรียนวรรณกรรมอีสานมีหลายทาง เช่น ผู้ชายอาจบวชเรียนและได้อ่านจากหนังสือผูกหรือหนังสือก้อมซึ่งมักเก็บรักษาไว้ที่วัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำจากที่ได้ยินผู้อื่นและเล่าต่อๆ กันมา เมื่อมีสื่อสารมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ชาวอีสานก็มีโอกาสได้ฟังวรรณกรรมอีสานผ่านสื่อเหล่านั้นด้วย

ต่อมาเมื่อระบบการศึกษาภาคบังคับแพร่หลายในอีสานและสอนให้เรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมภาคกลาง ชาวอีสานรุ่นต่อมาจึงขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความซาบซึ้งต่อวรรณกรรมอีสาน จึงห่างเหินจากวรรณกรรมเหล่านี้ไป จนยากที่จะหาชาวอีสานรุ่นใหม่ที่เข้าใจและสามารถสร้างสรรค์คำประพันธ์แบบอีสานได้^{๕๓} ที่สำคัญแม้ว่าตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา จะมีการจัดพิมพ์วรรณกรรมอีสานเผยแพร่มากขึ้น แต่ก็ต้องอาศัยตัวอักษรไทยกลาง ซึ่งไม่สามารถ “สื่อ” คำอีสาน ได้เท่าที่ควร ขณะที่สื่อโทรทัศน์และสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในเมืองใหญ่ทำให้ชาวอีสานเองหันไปพูดภาษาไทยกลางมากขึ้น มีการรับศัพท์และสำนวนไทยกลางมาพูดด้วยสำเนียงอีสาน การสืบต่อภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของอีสานจึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างจำกัด

ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐ เริ่มมีการศึกษา ปรีวรรด และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือวรรณกรรมพื้นบ้านแล้วหลายเรื่อง เช่น นางผมหอม นางแตงอ่อน สินไซ ท้าวสุริยวงศ์ เสียวสวาสดี เป็นต้น รวมทั้งมีการรวบรวมคำผญา และกลอนลำเป็นเล่ม แต่ส่วนใหญ่ จะพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง มีเพียงบางเล่มที่พิมพ์อักษรอีสานแทรกไว้ด้วย และตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๔๐ มีการเผยแพร่และสืบสาน

^{๕๒} อ่างแล้ว, รัชช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๗๔.

^{๕๓} อ่างแล้ว, ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๒๑.

วรรณกรรมอีสานทางอินเทอร์เน็ตด้วย แต่ที่สำคัญ คือ แม้จะปริวรรตแล้ว แต่ผู้อ่านที่ขาดความเข้าใจสำนวน-ศัพท์โบราณก็ยังไม่สามารถทำความเข้าใจหรือเกิดความซาบซึ้งในวรรณกรรมเหล่านั้นได้

ส่วนการสร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่ๆ มีน้อย และมักปรากฏในการแสดง เช่น กลอนลำ เป็นต้น สำหรับพญา ยังมีบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนรุ่นอาวุโสคิด-ผูกพญาให้ลูกหลานฟัง และบันทึกด้วยภาษาไทยกลางบ้าง เช่น

“มีเกินใช้ ได้เกินกิน เราก็รวย กินเกินได้ ใช้เกินมี เราก็จน” (พ่อเชียงไทยดี บ้านอนันต์ อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์)

“อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ในที่สุดชีวิตจะดีขึ้น” (พ่อผายสร้อยสระกลาง บ้านสระคุณ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์)

“ถึงฝันดีก็อย่าตีเป็นเลขห่วย เร่งปลูกกล้วยปลูกผักกักขาหาร เลี้ยงหมูไก่อปูลาอย่าช้านาน ขวนแม่บ้านจู้จู้ยู่ที่นา” (พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ บ้านปากช่อง อ.สตึก จ.บุรีรัมย์) เป็นต้น^{๘๔}

๒.๔ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ

ดังได้กล่าวมาแต่ต้นว่า แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสากล ร่ำรวยด้วยทรัพยากรธรรมชาติ หลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษา จึงเป็นที่สนใจของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ต้องการเข้ามาครอบครองดินแดนแห่งนี้ รวมทั้งอีกหลายองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศต้องการเข้ามามีบทบาทนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยจึงขอลาวถึงพอสังเขปดังนี้

๒.๔.๑ การเข้ามาของนักล่าอาณานิคม

พ.ศ. ๒๔๐๑-๒๔๐๔ นายองรี มูโฮต์ (Henri Mouhot) นักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาโดยการสนับสนุนของราชสมาคมภูมิศาสตร์และสมาคมสัตววิทยาแห่งลอนดอน เพื่อสำรวจดินแดนสยาม ลาวและกัมพูชา เขามาถึงกรุงเทพฯ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๐๑ เขาหลงเรือทวนแม่น้ำเจ้าพระยาจากกรุงเทพฯ ขึ้นบกที่สระบุรี เดินเท้าผานป่าทึบของดงพญาเย็นเข้าสู่ที่ราบสูงโคราช เดินเท้าต่อไปยังชัยภูมิ เข้าสู่เมืองเลย เลียบเขาเวียงจันทน์ จากนั้นก็มุ่งไปเมืองปากลายแล้วลัดเลาะ ผงโขงขึ้นไปจนถึงเมืองหลวงพระบาง เขาเริ่มป่วยหนักจากไข้ป่าและเสียชีวิตลงในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ ในวัย ๓๕ ปี บันทึกการเดินทางของเขาได้รับการตีพิมพ์ทั้งภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เปิดเผยถึงความลึกลับมหัศจรรย์ของโลกตะวันออกได้ทำให้เขมร นครวัด นครธมและอินโดจีนกลายเป็นดินแดนที่ฝรั่งเศสค้นหาตื่นตาตื่นใจถึงขั้นมีวลีที่ว่า “ได้เห็นนครวัดกอนจึงนอนตายตา

^{๘๔} ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, **พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน**. (ขอนแก่น : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐, ๘๑, ๑๑๖.

หลับ (See Angkor and Die)” ภายหลังจากการตายของนายอองรี มูโอด ประเทศเวียดนามใต้หรือโคชินไชนา และกัมพูชาก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส

พ.ศ.๒๔๐๙ - ๒๔๑๑ กระทรวงทหารเรือร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศสส่งนายดูตาร เดอ ลาเกร (Doudart de Lagree) ผู้แทนของฝรั่งเศสในเวียดนามใต้ พร้อมทั้งนายทหารฟรานซิส การ์นิเยร์ (Francis Garnier) นายแพทย์ นักพฤกษศาสตร์ นักธรณีวิทยา ศิลปิน วาดภาพ และช่างภาพ สำรวจทวนแม่น้ำโขงขึ้นไปจนถึงสิบสองปันนาถึงเมืองต่าหลี่ มณฑลยูนนาน ผลการสำรวจพบว่าแม่น้ำโขงมีเกาะแก่งสาหัสมากมาย กระแสน้ำเชี่ยวกรากไม่เหมาะสมจะใช้เป็นเส้นทางเดินเรือได้ อย่างไรก็ตามภายหลังจากการสำรวจทำให้ฝรั่งเศสขยายอาณานิคมด้วยการยึด สิบสองปันนา และมณฑลบูรพาหรือศรีโสภณ เสียมราฐ พระตะบอง จากสยามประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ หรือวิกฤตการณ์ ร.ศ.๑๑๒^๕

๒.๔.๒ คณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong Committee - MC)

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ (ค.ศ. ๑๙๕๗) โดยการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ประเทศในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ได้แก่ ประเทศไทย กัมพูชา สปป.ลาว และ เวียดนามใต้ลงนามในปฏิญญา ความร่วมมือ พ.ศ. ๒๕๐๐ จัดตั้งองค์กรประสานงานกลางขึ้น ชื่อว่า “คณะกรรมการประสานงาน สำรวจแม่น้ำโขงตอนกลาง” หรือ “คณะกรรมการแม่น้ำโขง” หรือ “คณะกรรมการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง” ได้ทำการออกแบบและสนับสนุนการสร้างเขื่อน ทั้งเขื่อนในตัวแม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขงในประเทศลาว ไทย เวียดนาม และเขมร^๖

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๓ - ๒๕๒๐ การดำเนินงานของคณะกรรมการแม่น้ำโขงได้หยุดชะงักลง เนื่องจากเกิดสงครามอินโดจีน จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ คณะกรรมการแม่น้ำโขงนี้ได้ถูกแทนที่โดย “คณะกรรมการประสานงานเพื่อการสำรวจแม่น้ำโขงชั่วคราว”

๒.๔.๓ คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission - MRC)

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ด้วยการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ประเทศลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ๔ ประเทศเดิม คือ ไทย สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ได้รวมกันลงนามในความตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๘ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืน เพื่อใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องของในแม่น้ำโขง และเปลี่ยนชื่อเป็น

^๕ แม่นวาท กฤษณ อยุธยา, “ตามรอยนักสำรวจ”, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๒), หน้า ๖ - ๑๐.

^๖ ประสิทธิ์ หวานเสร็จ, “การบริหารจัดการระบบลุ่มน้ำ และลุ่มน้ำโขงในสวนของประเทศไทย”, โยธาสาร, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๕๓), หน้า ๒๖.

“คณะกรรมการนิคมแม่น้ำโขง” ได้กำหนดบทบาทของตนเองไว้ในฐานะตัวเร่ง และผู้นำพาประเทศและประชาชนในลุ่มแม่น้ำโขงไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ความเท่าเทียม ทางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ดีของลุ่มแม่น้ำโขง

๒.๔.๔ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region Economic Cooperation - GMS)

ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank – ADB) เป็นผู้ริเริ่มและส่งเสริมให้ประเทศในลุ่มแม่น้ำโขง ๖ ประเทศคือ จีน (ตอนใต้) พม่า สปป.ลาว ไทย กัมพูชา และ เวียดนาม ได้เข้ามา ร่วมมือกันในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ แรกเริ่มนั้นธนาคารพัฒนาแห่งเอเชียเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ทางเทคนิค ศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างโครงการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกัน ได้มีการกำหนด โครงการ ในแต่ละภาคส่วนไว้เป็นจำนวนมาก โดยได้กำหนดภาคเศรษฐกิจที่จะมีความร่วมมือกันที่สำคัญได้แก่ การคมนาคมขนส่ง พลังงาน สิ่งแวดล้อม การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว โทรคมนาคมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์^{๔๗}

๒.๔.๕ กลุ่มความร่วมมือทางยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ อิระวดี เจ้าพระยา แม่น้ำโขง (Ayeyawady - ChaoPhraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS)

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้มีการประชุมสุดยอดผู้นำ ๔ ชาติที่ประเทศพม่า เพื่อสร้างกรอบ ความร่วมมือมีชื่อเรียกว่า “ความร่วมมือทางยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ อิระวดี เจ้าพระยา แม่น้ำโขง” จากนั้นอีก หนึ่งปีถัดมา ได้มีการเชิญประเทศเวียดนามเข้าร่วมโครงการ จึงทำให้กรอบความร่วมมือดังกล่าวนี้มี สมาชิก ๕ ประเทศด้วยกัน คือ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม กรอบความร่วมมือ ACMECS เป็นกรอบความร่วมมือย่อย ซึ่งซ่อนอยู่ในกรอบความร่วมมือใหญ่อื่นที่คล้าย ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ และสาขาของความร่วมมือมากกว่า

๒.๕ ชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงบนกระแสความเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน

แม่น้ำโขงคือสายน้ำแห่งชีวิต หล่อเลี้ยงชุมชนสองฝั่งลำน้ำรวมแล้วไม่น้อยกว่า ๗๐ ล้านคน แม่น้ำโขงหลากหลายทางชีวภาพ อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แร่ธาตุ และ ปลา น้ำจืด นานาพันธุ์ ผู้คนชุมชนหลากเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ต่างภาษาเหล่านี้อาศัยลำน้ำโขงเป็น แหล่งอาหาร ทำประมงดำรงชีพด้วยการหาปลา เป็นที่พำนักพักพิง คมนาคม ท่องเที่ยว สัญจรไปมา ค่าขาย อาศัย

^{๔๗} Asian Development Bank. Economic Cooperation in the Greater Mekong Subregion : Facing The Challenges. Manila: ADB. 1996. p. 4. อ้างใน สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี , ADB/GMS-MRC-ACMECS : หนทางข้างหน้า และสิ่งท้าทายในการพัฒนาลุ่มน้ำโขง, หน้า ๒๔. แหล่งที่มา : <http://www.indochinapublishing.com/research/> [๑๙ ส.ค. ๒๕๕๙].

น้ำโขงในการชลประทาน การกสิกรรมและเกษตรกรรมนับแต่ยุคบุรพกาลเรื่อยมา ถึง วัณนี้วิถีชีวิตกำลังถูกขับเคลื่อนให้เปลี่ยนแปลงไปตามความผันแปรของสายน้ำแม่โขง

หลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีความพยายามพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขง โดยแต่ละประเทศที่มีอธิปไตยเหนือลำน้ำโขง ทั้งที่โดยศักยภาพตนเองตามลำพัง หรือโดยได้รับความช่วยเหลือจาก องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศด้วยการสนับสนุนเงินทุนกู้ยืม เป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ วิชาการ เทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดจนการบริหารจัดการ ต่างผลักดันให้เกิดการพัฒนาต่าง ๆ ในภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาในเขตพื้นที่ของแต่ละประเทศ โครงการเหล่านั้น เน้นที่การก่อสร้าง สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนนเพื่อการคมนาคมและขนส่ง ฝ่ายหรือเขื่อนกั้นน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำอุปโภคบริโภค และเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าตอบสนองอุปสงค์การใช้พลังงานไฟฟ้าที่เพิ่มพูนไร้ขีดจำกัด แต่ดูเหมือนว่าการพัฒนากระแสหลักตามแนวระบอบทุนนิยมและวัตถุนิยม เหล่านั้นที่ให้ความสำคัญและ เน้นที่ผลตอบแทนคุ้มค่าทางเศรษฐกิจและสังคมแต่ละเลย มองข้าม และไม่เห็นความสำคัญของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม กลายเป็นการพัฒนาที่คุกคามระบบนิเวศของ ลุ่มน้ำส่งผลกระทบต่อการค้าเสรีและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขง

ที่กล่าวขวัญและวิพากษ์วิจารณ์มากคือผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ ใน ลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนในมณฑลยูนนานประเทศจีน รวมทั้งการสร้างเขื่อนในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง และ ลำน้ำสาขาในประเทศไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนามในทศวรรษที่ผ่านมาและ กำลังจะเกิดขึ้นใน อนาคตอันไกล

การระเบิดเกาะแก่งในแม่น้ำโขงเพื่อการเดินเรือและขนส่งทางน้ำจากมณฑลยูนนาน ประเทศ จีนผานบริเวณสามเหลี่ยมทองคำอำเภอเชียงแสนจังหวัดเชียงรายประเทศไทย ถึงเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาวนั้นคืออีกหนึ่งมูลเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงกับชุมชนในลุ่มแม่น้ำโขงตอน กลาง ทายน้ำเป็นอย่างมาก

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้ กระแสสังคมโลกกำลังอ่อนไหวหวุ่นวิตกกับสภาวะการ เปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลกที่ร้อนขึ้น จึงเป็นอีกมูลเหตุหนึ่งที่ได้รวมกันกระหว่าผู้เติมให้วิกฤตแม น้ำโขงเพิ่มองศาความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประจักษ์พยานเห็นเด่นชัดคือปรากฏการณ์เกิดน้ำ ทวมอยาง ฉับพลันในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ และในทางตรงกันข้ามเกิดภาวะภัย แแลง เมื่อหนาแลง ต้นป พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่ผานมา น้ำในแม่น้ำโขงแห้งขอด ระดับน้ำลดลงต่ำสุด เป นสถิติใหม่ในรอบหลายทศวรรษ ถึงขนาดพระธาตุหล้าหนอง จังหวัดหนองคาย โผล่พ้นน้ำ เป นพระธาตุกลางน้ำ หลังจากที่ได้จมลงกลางลำแม่น้ำโขงตั้งแต่ป พ.ศ. ๒๓๙๐ กว่า ๑๖๓ ปีล่วงแลว

ผลกระทบเกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน คือ ระดับน้ำในลำน้ำโขงเกิดความผันผวนไม่ขึ้นลงตามธรรมชาติตามฤดูกาล กระแสน้ำไหลเชี่ยว เกิดการพังทลายของตลิ่ง เกิดผลกระทบตอ พันธุ์ปลา และ เศรษฐกิจ สังคม คนหาปลา รวมทั้งผลกระทบต่อการทำเกษตรริมโขง ฯ

ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงเป็นชุมชนหลากหลายภาษาหลายชนชนเผ่าดังกล่าวมาแล้ว เป็นสังคม ชนบท ล่าหลัง สังคมเกษตรกรรมที่ยากจน ซึ่งต่อมาบางส่วนได้พัฒนาขึ้นเป็นสังคมเมืองตามชุมชนต่างๆ ที่อยู่สองริมฝั่งแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำสาขา จำต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและกระแสคลื่นของ ระบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยมในโลกเทคโนโลยียุคไร้พรมแดนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง หรือขัดขืน เช่นเดียวกับชน เผ่าลาวและเขมรที่ต้องรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การปกครองเป็นสังคมนิยมเมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมาอย่างไม่อาจปฏิเสธได้เช่นกัน

แม้จะเกิดผลกระทบตอระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองและวิถีชีวิตอย่างไรก็ตาม แต่ความคั่งมั่นในวัฒนธรรม ชนบธรรมนิยม จารีตประเพณี คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา กลับยังคงดำรงอยู่ตลอดไปไม่เสื่อมคลาย

๒.๖ แนวคิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ความรู้เกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Thai-aec.com, 2014) AEC เป็นการพัฒนามาจากการเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of South East Asian Nations: ASEAN) ก่อตั้งขึ้นตาม ปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ โดยมีประเทศผู้ก่อตั้งแรกเริ่ม ๕ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ต่อมาในปี ๒๕๒๗ บรูไนดารุสซาลาม ก็ได้เข้าเป็นสมาชิก ตามด้วยปี ๒๕๓๘ เวียดนามก็เข้าร่วมเป็นสมาชิก ต่อมา ปี ๒๕๔๐ ลาวและพม่าเข้าร่วม และปี ๒๕๔๒ กัมพูชาก็ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก ลำดับที่ ๑๐ ทำให้ปัจจุบันอาเซียนเป็นกลุ่ม เศรษฐกิจภูมิภาคขนาดใหญ่ มีประชากรรวมกันเกือบ ๕๐๐ ล้านคน จากนั้นในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๙ ที่อินโดนีเซีย เมื่อ ๗ ต.ค. ๒๕๔๖ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ตกลงกันที่จะจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งประกอบด้วย ๓ เสาหลัก คือ

๑. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)
๒. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (Socio-Cultural Pillar)
๓. ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (Political and Security Pillar)

คำขวัญของอาเซียน คือ “One Vision, One Identity, One Community.” หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม

เดิมกำหนดเป้าหมายที่จะตั้งขึ้นในปี ๒๕๖๓ แต่ต่อมาได้ตกลงกันเลื่อนกำหนดให้เร็วขึ้นเป็นปี ๒๕๕๘ และก้าวสำคัญต่อมาคือการจัดทำปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Charter) ซึ่งมีผลใช้บังคับแล้ว ตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี ๒๕๕๒ นับเป็นการยกระดับความร่วมมือของอาเซียนเข้าสู่มิติใหม่ในการสร้างประชาคม โดยมีพื้นฐานที่แข็งแกร่งทางกฎหมายและมืองค์กรรองรับการดำเนินการเข้าสู่ เป้าหมายดังกล่าวภายในปี ๒๕๕๘

ปัจจุบันประเทศสมาชิกอาเซียน รวม ๑๐ ประเทศได้แก่ ไทย พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม ลาว กัมพูชา บรูไน

สำหรับเสาหลักการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ภายในปี ๒๕๕๘ เพื่อให้อาเซียนมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือ อย่างเสรี และเงินทุนที่เสรีขึ้นต่อมาในปี ๒๕๕๐ อาเซียนได้จัดทำพิมพ์เขียวเพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) เป็นแผนบูรณาการงานด้านเศรษฐกิจให้เห็นภาพรวมในการมุ่งไปสู่ AEC ซึ่งประกอบด้วยแผนงานเศรษฐกิจในด้านต่างๆ พร้อมกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินมาตรการต่าง ๆ จนบรรลุเป้าหมายในปี ๒๕๕๘ รวมทั้งการให้ความยืดหยุ่นตามที่ประเทศสมาชิกได้ตกลงกันล่วงหน้า ในอนาคต AEC จะเป็นอาเซียน +๓ โดยจะเพิ่มประเทศ จีน เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น เข้ามาอยู่ด้วย และต่อไปก็จะมีการเจรจา อาเซียน +๖ จะมีประเทศ จีน เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดียต่อไป

AEC BLUEPRINT

สำหรับเสาหลักการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ภายในปี ๒๕๕๘ เพื่อให้อาเซียนมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือ อย่างเสรี และเงินทุนที่เสรีขึ้นต่อมาในปี ๒๕๕๐ อาเซียนได้จัดทำพิมพ์เขียวเพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) เป็นแผนบูรณาการงานด้านเศรษฐกิจให้เห็นภาพรวมในการมุ่งไปสู่ AEC ซึ่งประกอบด้วยแผนงานเศรษฐกิจในด้านต่างๆ พร้อมกรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการดำเนินมาตรการต่างๆ จนบรรลุเป้าหมายในปี ๒๕๕๘ รวมทั้งการให้ความยืดหยุ่นตามที่ประเทศสมาชิกได้ตกลงกันล่วงหน้าเพื่อสร้างพันธสัญญาระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน อาเซียนได้กำหนดยุทธศาสตร์การก้าวไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่สำคัญดังนี้

๑. การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน

การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งจะทำให้อาเซียนมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น โดยอาเซียนได้กำหนดกลไก

และมาตรการใหม่ๆ ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินมาตรการด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้ว เร่งรัดการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในสาขาที่มีความสำคัญลำดับแรก อำนวยความสะดวกการเคลื่อนย้ายบุคคล แรงงานฝีมือ และผู้เชี่ยวชาญ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลไกสถาบันในอาเซียน การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันของอาเซียน มี ๕ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การเคลื่อนย้ายสินค้าเสรี การเคลื่อนย้ายบริการเสรี การเคลื่อนย้ายการลงทุนเสรี การเคลื่อนย้ายเงินทุนเสรีขึ้น และการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือเสรี

ทั้งนี้ อาเซียนได้กำหนด ๑๒ สาขาอุตสาหกรรมสำคัญลำดับแรกอยู่ภายใต้ตลาดและฐานการผลิตเดียวกันของอาเซียน ได้แก่ เกษตร ประมง ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์ไม้ สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม อิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์ การขนส่งทางอากาศ สุขภาพ ท่องเที่ยวและโลจิสติกส์ รวมทั้งความร่วมมือในสาขาอาหาร เกษตรและป่าไม้ การเป็นตลาดสินค้าและบริการเดียวจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายการผลิตในภูมิภาค และเสริมสร้างศักยภาพของอาเซียนในการเป็นศูนย์กลางการผลิตของโลก และเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานโลก โดยประเทศสมาชิกได้ร่วมกันดำเนินมาตรการต่างๆ ที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถแข่งขันของอาเซียน ได้แก่ ยกเลิกภาษีศุลกากรให้หมดไป ทอยยกเลิกอุปสรรคทางการค้าที่มีใช้ภาษี ปรับประสานพิธีการด้านศุลกากรให้เป็นมาตรฐานเดียวกันและง่ายขึ้น ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนธุรกรรม เคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือเสรี นักลงทุนอาเซียนสามารถลงทุนได้อย่างเสรีในสาขาอุตสาหกรรมและ บริการที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเปิดให้ เป็นต้น

๒. การเป็นภูมิภาคที่มีความสามารถในการแข่งขัน

เป้าหมายสำคัญของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของอาเซียน คือ การสร้างภูมิภาคที่มีความสามารถในการแข่งขันสูง มีความเจริญรุ่งเรือง และมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภูมิภาคที่มีความสามารถในการแข่งขันมี ๖ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (๑) นโยบายการแข่งขัน (๒) การคุ้มครองผู้บริโภค (๓) สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (IPR) (๔) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (๕) มาตรการด้านภาษี (๖) พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

ประเทศสมาชิกอาเซียนมีข้อผูกพันที่จะนำกฎหมายและนโยบายการแข่งขันมาบังคับใช้ภายในประเทศ เพื่อทำให้เกิดการแข่งขันที่เท่าเทียมกันและสร้างวัฒนธรรมการแข่งขันของภาคธุรกิจที่เป็นธรรม นำไปสู่การเสริมสร้างการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาคในระยะยาว

๓. การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน

การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน มี ๒ องค์ประกอบ คือ (๑) การพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม(SME's) (๒) ความริเริ่มในการรวมกลุ่มของอาเซียน (Initiatives for ASEAN Integration: IAI) ความริเริ่มดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดช่องว่างการพัฒนา ทั้งในระดับ SME's และเสริมสร้างการรวมกลุ่มของกัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม ให้สามารถดำเนินการตามพันธกรณีและ

เสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน รวมทั้งเพื่อให้ประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

๔. การเป็นภูมิภาคที่มีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก

อาเซียนอยู่ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีการเชื่อมต่อระหว่างกันและมีเครือข่ายกับโลกสูง โดยมีตลาดที่พึ่งพากันและอุตสาหกรรมระดับโลก ดังนั้น เพื่อให้ภาคธุรกิจของอาเซียนสามารถแข่งขันได้ในตลาดระหว่างประเทศ ทำให้อาเซียนมีพลวัตเพิ่มขึ้นและเป็นผู้ผลิตของโลก รวมทั้งทำให้ตลาดภายในยังคงรักษาความน่าดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ อาเซียนจึงต้องมองออกไปนอกภูมิภาคอาเซียนบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก โดยดำเนิน ๒ มาตรการคือ (๑) การจัดทำเขตการค้าเสรี (FTA) และความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด (CEP) กับประเทศนอกอาเซียน (๒) การมีส่วนร่วมใน เครือข่ายห่วงโซ่อุปทานโลก

กฎบัตรอาเซียน (ASEAN CHARTER) หรือธรรมนูญอาเซียน

กฎบัตรอาเซียนเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญของอาเซียนที่จะทำให้อาเซียนมีสถานะเป็นนิติบุคคล เป็นการวางกรอบทางกฎหมายและโครงสร้างองค์กรให้กับอาเซียน โดยนอกจากจะประมวลสิ่งที่ถือเป็นค่านิยม หลักการ และแนวปฏิบัติในอดีตของอาเซียนมาประกอบกันเป็นข้อปฏิบัติอย่างเป็นทางการของประเทศสมาชิกแล้ว ยังมีการปรับปรุงแก้ไขและสร้างกลไกใหม่ขึ้น พร้อมกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กรที่สำคัญในอาเซียนตลอดจนความสัมพันธ์ในการดำเนินงานขององค์กรเหล่านี้ ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของอาเซียนให้สามารถดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขับเคลื่อนการรวมตัวของประชาคมอาเซียน ให้ได้ภายในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ตามที่ผู้นำอาเซียนได้ตกลงกันไว้

ทั้งนี้ ผู้นำอาเซียนได้ลงนามรับรองกฎบัตรอาเซียน ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ณ ประเทศสิงคโปร์ ในโอกาสครบรอบ ๔๐ ของการก่อตั้งอาเซียน แสดงให้เห็นว่าอาเซียนกำลังแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของอาเซียนที่กำลังจะก้าวเดินไปด้วยกันอย่างมั่นใจระหว่างประเทศสมาชิกต่างๆ ทั้ง ๑๐ ประเทศ และถือเป็นเอกสาร ประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่จะปรับเปลี่ยนอาเซียนให้เป็นองค์กรที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลในฐานะที่เป็น องค์กรระหว่างรัฐบาล ประเทศสมาชิกได้ให้สัตยาบันกฎบัตรอาเซียน ครบทั้ง ๑๐ ประเทศแล้ว เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ กฎบัตรอาเซียนจึงมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๑ เป็นต้นไป

วัตถุประสงค์ของกฎบัตรอาเซียน คือ ทำให้อาเซียนเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และเคารพกฎกติกาในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้ กฎบัตรอาเซียนจะให้สถานะนิติบุคคลแก่อาเซียนเป็นองค์กรระหว่างรัฐบาล (Intergovernmental Organization)

กฎบัตรอาเซียนจะเสริมสร้างกลไกการติดตามความตกลงต่างๆ ให้มีผลเป็นรูปธรรมได้อย่างไร

กฎบัตรอาเซียนสร้างกลไกตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามความตกลงต่างๆ ของประเทศสมาชิกในหลากหลายรูปแบบ เช่น

๑. ให้อำนาจเลขาธิการอาเซียนดูแลการปฏิบัติตามพันธกรณีและคำตัดสินขององค์กร ระวังข้อพิพาท

๒. หากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงต่างๆ ทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐสมาชิกสามารถใช้กลไกและขั้นตอนระงับข้อพิพาททั้งที่มีอยู่แล้ว และที่จะตั้งขึ้นใหม่เพื่อแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นโดยสันติวิธี

๓. หากมีการละเมิดพันธกรณีในกฎบัตรฯ อย่างร้ายแรง ผู้นำอาเซียนสามารถกำหนดมาตรการใดๆ ที่เหมาะสมว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อรัฐผู้ละเมิดพันธกรณีกฎบัตรอาเซียนช่วยให้อาเซียนเป็นประชาคมเพื่อประชาชนได้อย่างไรข้อบทต่างๆ ในกฎบัตรอาเซียนแสดงให้เห็นว่าอาเซียนกำลังผลักดันองค์กรให้เป็นประชาคมเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง จึงกำหนดให้การลดความยากจนและลดช่องว่างการพัฒนาเป็นเป้าหมายหนึ่งของอาเซียนกฎบัตรอาเซียนเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในอาเซียนผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ของอาเซียนมากขึ้น ทั้งยังกำหนดให้มีความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับสมัชชารัฐสภาอาเซียน ซึ่งเป็นองค์กรความร่วมมือระหว่างรัฐสภาของประเทศสมาชิกกำหนดให้มีการจัดตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนของอาเซียน เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

ความสำคัญของกฎบัตรอาเซียนต่อประเทศไทย

กฎบัตรอาเซียนให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามพันธกรณีต่างๆ ของประเทศสมาชิก ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมหลักประกันให้กับไทยว่า จะสามารถได้รับผลประโยชน์ตามที่ตกลงกันไว้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย นอกจากนี้ การปรับปรุงการดำเนินงานและโครงสร้างองค์กรของอาเซียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และการเสริมสร้างความร่วมมือในทั้ง ๓ เสาหลักของประชาคมอาเซียนจะเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้อาเซียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการและผลประโยชน์ของรัฐสมาชิก รวมทั้งยกสถานะและอำนาจต่อรอง และภาพลักษณ์ของประเทศสมาชิกในเวทีระหว่างประเทศได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะเอื้อให้ไทยสามารถผลักดันและได้รับผลประโยชน์ด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น

- อาเซียนขยายตลาดให้กับสินค้าไทยจากประชาชนไทย ๖๐ ล้านคน เป็นประชาชนอาเซียนกว่า ๕๕๐ ล้านคน ประกอบกับการขยายความร่วมมือเพื่อเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เส้นทางคมนาคม ระบบไฟฟ้า โครงข่ายอินเทอร์เน็ต ฯลฯ จะช่วยเพิ่มโอกาสทางการค้าและการลงทุนให้กับไทย นอกจากนี้อาเซียนยังเป็นทั้งแหล่งเงินทุนและเป้าหมายการลงทุนของไทยและไทยได้เปรียบประเทศสมาชิกอื่นๆ ที่มีที่ตั้งอยู่ใจกลางอาเซียน สามารถเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคมและขนส่งของประชาคม ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และบุคคล ระหว่างประเทศสมาชิกที่สะดวกขึ้น

- อาเซียนช่วยส่งเสริมความร่วมมือในภูมิภาคเพื่อเผชิญกับภัยคุกคามที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง เช่น SARs ไข้หวัดนก การค้ามนุษย์ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ หมอกควัน ยาเสพติด ปัญหาโลกร้อน และปัญหาความยากจน เป็นต้น

- อาเซียนจะช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองของไทยในเวทีโลกและเป็นเวทีที่ไทยสามารถใช้ในการผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาของเพื่อนบ้านที่กระทบมาถึงไทยด้วย เช่น ปัญหาพม่า ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์พหุภาคีในกรอบอาเซียนจะเกื้อหนุนความสัมพันธ์ของไทยในกรอบทวิภาคี เช่น ความร่วมมือกับมาเลเซียในการแก้ไขปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนใต้ด้วย

สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนคืออะไรและมีเป้าหมายอย่างไรอาเซียนมุ่งหวังประโยชน์จากการรวมตัวกันเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันโดยเน้นการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจระหว่างประเทศสมาชิกในด้านความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ระดับภูมิภาครวมกัน ทั้งนี้การเสริมสร้างรากฐานและความเชื่อมโยงระหว่างกันที่แข็งแกร่ง นำไปสู่ความเข้าใจของการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีการรู้เขารู้เรา และมีความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิกภายใต้สังคมที่เอื้ออาทรโดยแผนปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งประชาคมสังคมและ วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) ได้กำหนดกิจกรรมความร่วมมือที่มี ประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยเน้นความร่วมมือในด้านต่างๆ ได้แก่

๑. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development)
๒. การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection)
๓. สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights)
๔. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Ensuring Environmental Sustainability)
๕. การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building ASEAN Identity)
๖. การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap)

และเน้นให้มีการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเขียนนักคิดและศิลปินในภูมิภาคตลอดจน การเสริมสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนในภูมิภาคโดยเฉพาะในระดับประชาชน

ทั้งนี้ ไทยจะได้ประโยชน์อย่างมากจากการที่รากฐานสำคัญของประชาคมอาเซียนที่ ประชาชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันและเข้าใจถึงผลประโยชน์ที่มีร่วมกันซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การสร้าง ประชาคมอาเซียนสามารถประสบความสำเร็จด้วย^{๘๘}

ตัวอย่าง

วัฒนธรรมบรูไน

บรูไน ดารุสซาลาม (Negara Brunei Darussalam) อยู่บนเกาะบอร์เนียว พื้นที่ ๕,๗๖๙ ตร.กม. ตั้งอยู่ในเขตร้อน ฝนตกเกือบตลอดปอดุณหภูมิประมาณ ๒๔-๓๒ องศาเซลเซียส พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นป่าไม้เขตร้อนอุดมด้วยน้ำมันและกาซธรรมชาติ ประชากร มีประมาณ ๓๓๐,๗๐๐ คน คนเชื้อ ชาติมาลาญ ๖๗.๒% คนจีน ๑๕% และคนพื้นเมืองดั้งเดิม ๑% ชนพื้นเมืองในประเทศบรูไน ประกอบด้วย ๗ ชนเผ่าด้วยกัน แต่เพื่อความเป็นหนึ่งเดียว ด้านการเมืองการปกครอง ทั้ง ๗ ชนเผ่า โดย ภาพรวมจะใช้ชื่อเรียกวามลาญ หรือ มาเลย์ สำหรับสำหรับคนภายในประเทศบรูไนเอง จะแบ่งออก เป็นชนเผ่าตามสภาพความเป็นจริง ชนชาวบรูไน ประกอบด้วยชนเผ่า ต่างๆ ดังนี้ Melayu Brunei, Kedayan, Tutong, Dusun, Belait, Murut, Bisaya วัฒนธรรมของประเทศบรูไน สตรีชาวบรูไนจะ แต่งกายมิดชิด นุ่งกระโปรงยาว เสื้อแขนยาว และมีผ้าโพกศีรษะ คนต่างชาติ จึงไม่ควรนุ่งกระโปรงสั้น และใส่เสื้อไม่มีแขน ควรหลีกเลี่ยงเสื้อผ้าสีเหลือง เพราะถือเป็นสีของพระมหากษัตริย์ การทักทายจะ จับมือกันเบาๆ และสตรีจะไม่ยื่นมือให้บุรุษจับ การขึ้นนิ้วไปที่คนหรือสิ่งของถือว่าไม่สุภาพ แต่จะใช้ หัวแม่มือชี้แทนและจะไม่ใช้มือซ้ายในการส่งของให้ผู้อื่น สตรีเวลานั่งจะไม่ไหวเข้ไปทางผู้ชาย และไม่ สงเสียงหรือหัวเราะ ดังภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร ภาษาราชการของบรูไนคือ ภาษามาลายู ซึ่งเป็น ภาษาที่ชาวบรูไนใช้กันมากเนื่องจากชาวบรูไนร้อยละ ๖๖ มีเชื้อสายมาเลย์ อย่างไรก็ตาม ชาว บรูไนส่วนใหญ่สามารถพูด ภาษาอังกฤษได้ และสามารถใช้อังกฤษในการติดต่อธุรกิจได้เช่นกัน รวมไปถึงภาษาจีนซึ่งเป็นภาษาที่มีการใช้กันมาก เนื่องจากมีชาวบรูไนเชื้อสายจีนอยู่ถึงร้อยละ 11 การเรียนรูภาษา馬來จะช่วย สร้างความประทับใจในคุณเจราชาวบรูไนได้

วัฒนธรรมของประเทศฟิลิปปินส์

ชนเผ่าเต็กๆ ในในชนเผ่า Negritos มีลักษณะคล้ายพวกเงาะป่าในประเทศตอนใต้ ปัจจุบันได้ มีการผสมเผ่าพันธุ์อื่นๆ จนมีเหลืออยู่ เป็น Negritos แท้มีไม่มากนัก ปัจจุบันมีเหลือไม่เกิน ๓๐,๐๐๐ คน ส่วนพวกประชากรลูกผสมที่ เรียกว่า Mestizo มีอยู่ร้อยละ ๒ แต่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของ ประเทศอย่างมาก

^{๘๘} กรมอาเซียน, กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๖.

จากการศึกษาเผ่าพันธุ์ Stan for Genetic Study ชาวฟิลิปปินส์มีเลือดผสมที่มาจากยุโรป ประมาณร้อยละ ๓.๖ สำหรับชาวต่างชาติที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในฟิลิปปินส์และกลายเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีมากที่สุดคือชาวจีน มีเป็นร้อยละ ๓ ของประชากรที่เหลือ นอกนั้นมีกระจุกกระจาย เช่น อเมริกาเหนือ (North Americans) สเปน (Spaniards) และพวกชาวยุโรป (Europeans) เม็กซิกันจากทวีปอเมริกาตอนกลาง (Mexicans) และจากทางประเทศทางอเมริกาใต้ (Latin Americans) มีบางส่วนจากอาหรับ (Arabs) จากเอเชียใต้ (South Asians) ประเทศอินโดนีเซีย (Indonesians) เกาหลี (Koreans) ญี่ปุ่น (Japanese) เวียดนาม (Vietnamese) และผู้อพยพจากเอเชียอื่นในลักษณะดังกล่าวนี้ จึงจัดได้ว่า ประเทศฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่มีชนกลุ่มต่างๆ หลากหลายมากที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชีย

ในช่วงหลายทศวรรษหลัง รัฐบาลพยายามทำให้ประเทศมีความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ก็ได้รับการต่อต้านจากกลุ่มชนต่างๆ ในประเทศที่ต้องการสงวนวัฒนธรรมและฐานรากทางภาษาของตนไว้ โดยมองว่ารัฐบาลพยายามทำให้ความหลากหลายนั้นถูกรอบงำโดยวัฒนธรรมกระแสหลักของชาติที่เป็นพวกพูดภาษาตากาล็อก (Tagalog)

ด้านภาษา Languages ประเทศฟิลิปปินส์มีการใช้การพูดมากกว่า ๑๗๐ ภาษา เกือบทั้งหมดเป็นกลุ่มภาษาที่เรียกว่า Western Malayo-Polynesian Language ภาษาตากาล็อกและภาษาอังกฤษ คือภาษาของทางราชการ และมีภาษาถิ่นอีก ๑๒ ภาษา อันมีการพูดที่แตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค ภาษาเหล่านี้ได้แก่ Tagalog, Cebuano, Ilokano, Hiligaynon, Waray-Waray, Bikol, Kapampangan, Pangasinan, Kinaray-a, Maranao, Maguindanao, และ Tausug ภาษาตากาล็อก (Tagalog) เป็นภาษาถิ่นที่มีการใช้มากที่สุด

ด้านศาสนา ประเทศฟิลิปปินส์จัดเป็นประเทศที่มี คนนับศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกที่ใหญ่เป็นอันดับ ๔ ของโลกมีคนนับถือนิกายโปรเตสแตนต์มากเป็นอันดับ ๑๓ ของโลก นับถืออิสลามมากเป็นอันดับที่ ๔๐ เป็นพวกนับถือฮินดูมาเป็นอันดับที่ ๗ และนับถือพุทธศาสนาเป็นอันดับที่ ๑๗ ของโลก แต่โดยส่วนใหญ่จัดว่าเป็นพวกนับถือ คริสตศาสนา ร้อยละ ๙๒ ของชาวฟิลิปปินส์เป็นชาวคริสเตียน และร้อยละ ๘๓ เป็นโรมันแคทอลิก และร้อยละ ๙ เป็นชาวโปรเตสแตนต์

แม้ชาวฟิลิปปินส์จะได้รับอิทธิพลด้านศาสนาจากตะวันตกมาก แต่ก็ยังมีพวกนับถือประเพณีท้องถิ่นเดิมด้านวัฒนธรรม ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากสเปนและเม็กซิโก เรียกว่า Hispanic Influences ที่มีมากกว่า ๓๐๐ ปี ในช่วงการปกครองแบบอาณานิคม จะเห็นได้จากความเชื่อในศาสนา คาทอลิกงานประเพณีทางศาสนาในทุกปี ฟิลิปปินส์จะมีงานรื่นเริง เรียกว่า Barrio Fiesta เป็นการฉลองนักบุญของเมือง หมู่บ้านและเขตการปกครองต่าง ๆ มีการประกอบพิธีทางศาสนา การเดินขบวนใน เมืองฉลองนักบุญ การจุดพลุไฟ การประกวดความงามและการเต้นรำรวมทั้งมีการตีกลอง

สรุปได้ว่า การรวม ๑๐ ประเทศอาเซียนในกรอบของประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ไม่เพียงแต่นำมาซึ่งการเผยแพร่วัฒนธรรมระหว่างกันทั้ง ยังทำให้เกิดการนำเอาวัฒนธรรมมา ผสมผสานกันในแต่ละประเทศซึ่งจะก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบใหม่ๆ ที่อาจคาดไม่ถึงในปัจจุบัน ประชาคม เศรษฐกิจอาเซียนซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนของประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนจะนำมาซึ่ง การเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นอย่างมากในภูมิภาคกลุ่มประเทศอาเซียนที่ไม่เพียงแต่นำมาซึ่งการ ขยายตัว และความผูกพันทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและนั่น คือ จุดเปลี่ยน ประเทศไทยที่สำคัญ^{๘๕}

๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้ค้นคว้าและรวบรวมเอกสารและงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มีเอกสารและ งานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัย ดังต่อไปนี้

อูต ร วงษ์ทับทิม^{๘๖} ได้การศึกษาพลวัตชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน : การศึกษา ตลอดชีวิตสู่โลกาภิวัตน์ ใช้วิธีเชิงควมเชิงบูรณาการ ผลการศึกษา พบว่า ชาวลุ่มน้ำโขงเป็นชนดั้งเดิม ปรับตัวและทัศนคติสู่ระเบียบโลกใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านเศรษฐกิจ - สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกมีการพัฒนาเครือข่ายคมนาคม มีการร่วมมือ ด้านเศรษฐกิจ การค้า ข้อตกลงการค้าเสรีจีน - ไทย ขณะเดียวกันก็เผชิญปัญหา คือการลักลอบค้าสิ่ง ผิดกฎหมาย โดยเฉพาะยาเสพติดประเภทยาบ้า การลักลอบเข้าเมือง และอิทธิพลของกระแสบริโภคนิยม การศึกษาตลอดชีวิตมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคลากร และเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชนการเรียนรู้ เด็กและเยาวชนเรียนรู้ "ความรู้คู่ขนาน" ด้วยการเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ในโรงเรียน การเรียนรู้นอก วิทยาลัย และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผ่านการถ่ายโยงภูมิปัญญาในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของ ชชาติพันธุ์ ที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ดนตรีและศิลปะการฟ้อนรำ วนเกษตร เกษตร ผสมผสานในไร่มุขเวียน การปลูกพืชในพื้นที่ลาดชัน การเกษตรยั่งยืนที่เน้นพึ่งตนเองโดยใช้ปัจจัย การผลิตในท้องถิ่น ซึ่งเหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรม

อมรทิพย์ อมราภิภา ได้ศึกษามิติวัฒนธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศ เพื่อนบ้าน : กรณีศึกษาไทย - ลาว ในจังหวัดหนองคาย ความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์และ ชชาติพันธุ์

^{๘๕} สมชาย ภคภาสนวิวัฒน์, หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ AEC world ปีที่ ๓๓(๑) ฉบับที่ ๒, ๘๕๙ (๑๙) วันที่ ๗- ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖. หน้า ๔๔.

^{๘๖} อูต ร วงษ์ทับทิม. พลวัตชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน: การศึกษาตลอดชีวิตสู่โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔. หน้า ๓๐.

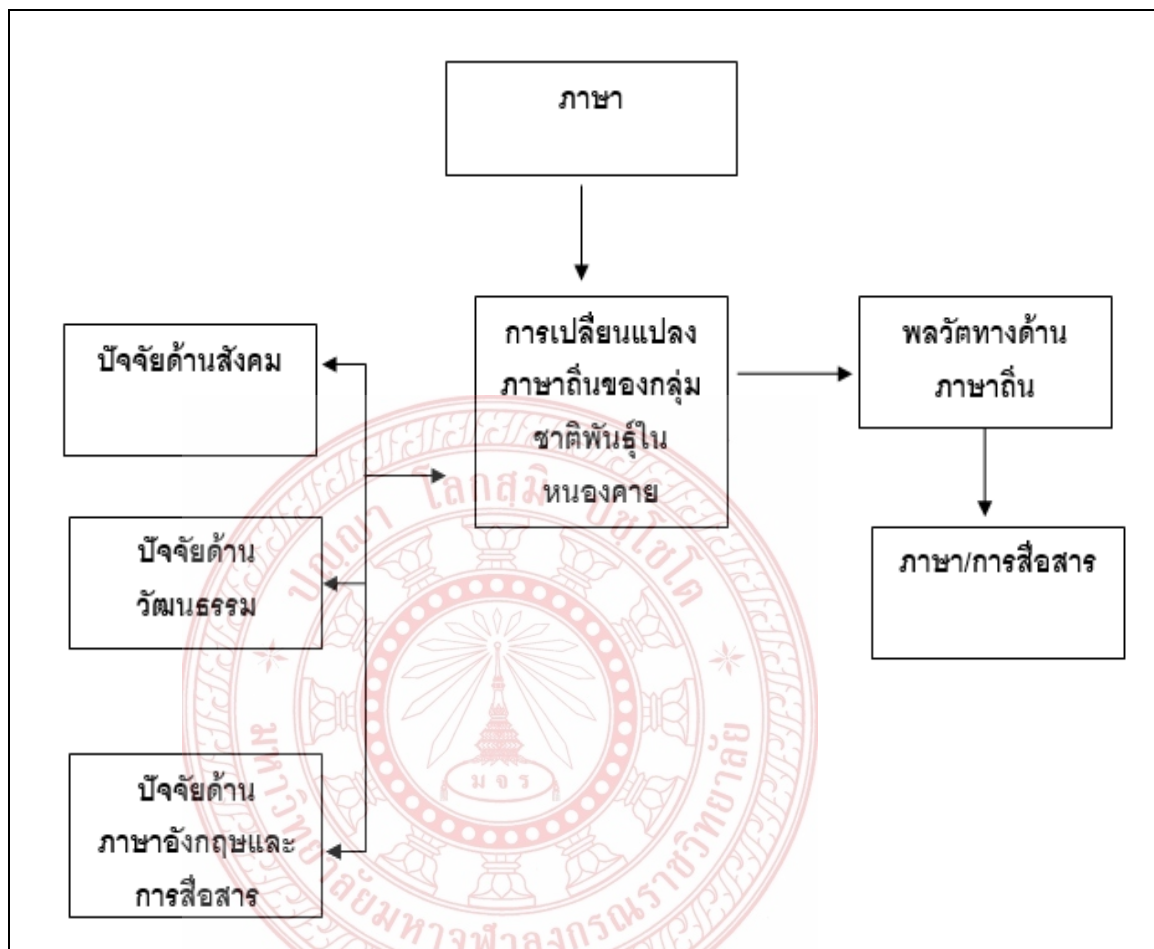
ก่อนปี ๒๓๐๓ อีสานส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ปี ๒๓๐๓ เขมรและกวยซิ่ง ตั้งถิ่นฐานในบริเวณอีสานใต้ได้มาขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ปี ๒๓๒๒ อีสานและลาวทั้งหมดตกเป็นของกรุงเทพฯ ปี ๒๔๓๖ ลาวฝั่งซ้ายตกเป็นของฝรั่งเศส ปี ๒๔๔๖ อีสานบางส่วนตกเป็นของฝรั่งเศสอีก การแบ่งพรมแดนมีปัญหาความไม่แน่ชัดเจนของเขตแดนและส่งผลมาถึงปัจจุบัน การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้ภาคอีสานและภาคอื่นๆ อยู่ใต้อำนาจส่วนกลางอย่างเต็มที่ การปฏิรูปการศึกษาและคมนาคมทำให้เกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรมยิ่งขึ้น

ศาสพงศ์ ผิวพอใช้ ได้ศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษาในผลงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ เป็นการศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสานกับลักษณะการใช้ภาษาและการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยศึกษาจากผลงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์ จากเทป คาสเซ็ทที่ออกวางแผงครั้งแรกในช่วงปี ๒๕๔๓-๒๕๔๗ จำนวน ๘ ชุดรวมจำนวนบทเพลงทั้งสิ้น ๘๐ เพลงเพื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและการสะท้อนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอีสาน จากการศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสานของศิริพร อำไพพงษ์ ผู้วิจัยพบว่าสามารถแสดงลักษณะเด่นทางด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ออกได้ทั้งสิ้น ๓ ประการ คือการสะท้อนภาพความรัก การสะท้อนภาพชีวิตของชาวชนบทและการสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม

นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์ ได้ศึกษาผลกระทบของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศที่มีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ผลการศึกษา พบว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศไทยมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย และประเทศที่เข้ามาลงทุนโดยตรงในประเทศไทยที่สำคัญ ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป กลุ่มประเทศอาเซียน ฮองกงและไต้หวัน การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม รองลงมาคือ ภาคการค้าและการเงิน

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ภาษามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการสื่อสารและการอยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นต้องมีความเห็นชอบในทิศทางเดียวกัน จึงจะมีความสุขและความเจริญเกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ ตั้งแต่องค์กรระดับครอบครัว สังคม ประเทศชาติแล้ว ก็จะส่งผลให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ ต่อไป

๒.๘ กรอบแนวความคิดในการวิจัย (conceptual framework)

ภาพที่ ๗ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบของการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ผสานวิธีระหว่างเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่นของชุมชนชาวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย เพื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๑.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๓.๑.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่ของจังหวัดหนองคายที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่นในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

๓.๒.๒ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย

ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕-๒๐ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิดการพัฒนาภูมิปัญญาภาษาถิ่น จังหวัดหนองคาย ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย เอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่น เป็นต้น โดยการศึกษาจากเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาค้นคว้า

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนาม

ขั้นเตรียมการ

- เตรียมคำถามวิจัย เป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งคำถามหลักประกอบด้วย ข้อมูลส่วนตัว คำถามเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และคำถามที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา คำถามเกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

- เตรียมอุปกรณ์ในการลงพื้นที่ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ

ขั้นลงพื้นที่

เก็บข้อมูลความเห็นของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาตามที่นัดหมายโดยวิธีการสัมภาษณ์ และขออนุญาตบันทึกเสียง บันทึกภาพประกอบ รูปแบบวิธีการสัมภาษณ์จะใช้วิธีการเบื้องต้นถามตามประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ ทั้งข้อมูลส่วนตัว คำถามหลักเกี่ยวกับการวิจัย และข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา และการเตรียมพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาศึกษาแล้วทำการวิเคราะห์ แปลความและตีความโดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้แล้วนำมาเสนอโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และรวบรวม เรียบเรียง แล้วนำเสนอผลงานการวิจัยเชิงพรรณนา

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๓ ตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยลำดับ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

๔.๒ ผลการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๔.๓ ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น

๔.๑ ผลการวิเคราะห์การพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

๔.๑.๑ จำนวนประชากรในพื้นที่ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

อีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีเนื้อที่ราว ๑ ใน ๓ ของประเทศไทย ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ มีทิวเขากั้นเป็นขอบอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ แล้วตะแคงลาดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้มีกลุ่มคนร่อนเร่อยู่นานกว่า ๕,๐๐๐ ปี และมีชุมชนหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุดอายุกว่า ๓,๐๐๐ ปี โดยผู้คนในชุมชนเก่าแก่งกล่าวว่ามีวัฒนธรรมหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งภาษา การแต่งกาย วิธีการผลิต และขนบประเพณีต่างๆ

ผู้คนในภาคอีสานดำรงชีพอยู่ด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติ และมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ท่ามกลางระบบนิเวศรอบตัวที่มีลักษณะหลากหลายตลอดจนมีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองหรืออาณาจักรต่างๆ ในแต่ละยุคสมัย มาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ที่สั่งสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในท้องถิ่นอันอาจเรียกว่าเป็น “ภูมิปัญญาอีสาน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ของผู้คนในภูมิภาคอีสาน ซึ่ง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงระยะ ๑๕-๒๐ ปีที่ผ่านมา แต่ได้รับความสนใจและมีการกล่าวถึงในวงวิชาการและวงการพัฒนาตลอด โดยการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นมิใช่การคัดค้านความทันสมัย แต่เน้นการสะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางปัญญาของแต่ละสังคมที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต อันแสดงถึงศักยภาพในการปรับตัวของกลุ่มคนต่างๆ ทั้งด้านการผลิต

ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ให้สอดคล้องกับวิธีการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติหรือระบบนิเวศรอบตัว ดังตาราง ๒.๓

ตารางที่ ๔ แสดงจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศ	ประชากรทั้งประเทศ (คน)	ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง (คน)	สัดส่วนประชากรลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศ (%)	สัดส่วนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำของหกประเทศ (%)
มณฑลยูนนาน-จีน	๓๙,๐๐๐,๐๐๐	๙,๖๐๐,๐๐๐	๒๔.๖	๑๓.๐
พม่า	๕๖,๕๐๐,๐๐๐	๙๐๐,๐๐๐	๑.๙	๑.๒
ไทย	๕๘,๘๐๐,๐๐๐	๒๘,๑๐๐,๐๐๐	๔๗.๘	๓๗.๘
สปป.ลาว	๔,๙๐๐,๐๐๐	๔,๕๐๐,๐๐๐	๙๑.๘	๖.๐
กัมพูชา	๑๐,๒๐๐,๐๐๐	๘,๕๐๐,๐๐๐	๘๓.๓	๑๑.๕
เวียดนาม	๗๔,๕๐๐,๐๐๐	๒๒,๗๐๐,๐๐๐	๓๐.๕	๓๐.๖
รวม	๒๓๓,๙๐๐,๐๐๐	๗๔,๓๐๐,๐๐๐	๓๑.๘	๑๐๐.๐

ที่มา : Mekong Secretariat (1988)^๑

จากตารางที่ ๔ พบว่าสัดส่วนจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำต่อทั้งประเทศและต่อประเทศทั้งหกในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะพบว่า ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) และกัมพูชา มีสัดส่วน ต่อทั้งประเทศสูงถึงร้อยละ ๙๑.๘ และ ๘๓.๓ รองลงมาคือ ประเทศไทยและเวียดนาม แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของทั้งหกประเทศ ประเทศไทยกลับสูงที่สุดคือ ร้อยละ ๓๗.๘ รองลงมาคือประเทศเวียดนามร้อยละ ๓๐.๖ กล่าวโดยรวมว่า ประเทศที่ผูกพันพึ่งพาอิงอาศัยผลประโยชน์หรือได้รับผลกระทบสูงสุดจากแม่น้ำโขงทั้งใน ด้านของพื้นที่ ปริมาณน้ำ และประชากร คือ ประเทศลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) รองลงมา คือ กัมพูชา ไทย เวียดนาม และมณฑลยูนนาน ประเทศจีน สวนประเทศพม่ามีผลกระทบนอຍมาก จำนวนประชากรทั้งหกประเทศรวมกันประมาณ ๒๒๓.๙ ล้านคน และจำนวนประชากรในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงประมาณ ๗๔.๓ ล้านคน

๔.๑.๒ กลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาของชุมชนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

^๑ Mekong Secretariat, Perspective for Mekong Development, Mekong Committee, Bangkok, April, 1988. อ้างใน Hiroshi Hori, The Mekong : Environment and Development, P.11.

นักมานุษยวิทยาได้จำแนกชาติพันธุ์มนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพไวเปน ๔ กลุ่ม ใหญ่ คือ (๑) คอเคซอยด์ (Caucasoid) มีผิวกายสีขาวย (๒) มองโกลอยด์ (Mongoloid) มีผิวกายสีเหลือง (๓) นีกรอยด์ (Negroid) มีผิวกายสีดำ และ (๔) ออสตราลอยด์ (Australoid) ไม่ปรากฏเชื้อชาติเด่นชัด มีสีผิวกายคล้ำ ไม้ขาว เหลือง หรือดำ นอกจากนี้แต่ละกลุ่มยังแบ่งแยกออกไปอีกเป็นหลายกลุ่มย่อย^๒

ทางด้านภาษา ไวแบ่งเป็นกลุ่มตระกูลต่างๆ ที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ (๑) ตระกูลอินโดยูโรเปียน (Indo-European) พูดกันไนทวีปยุโรป และบางสวนไนเอเชียใต้ (๒) ตระกูลฮามิโต-เซ มิติก (Hamito-Semitic) หรือ แอฟโฟร-เอเชียติก (Afro-Asiatic) พูดกันไนแอฟริกาและเอเชีย (๓) ตระกูลไนเจอร์-คองโก (Niger-Congo) พูดกันไนแอฟริกา (๔) ตระกูลซิน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) หรือ ทิเบโต-ไชนีส (Tibeto-Chinese) พูดกันไนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๕) ตระกูลไท (Tai) พูดกันไนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๖) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) พูดกันไนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย^๓

บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์มีหลายร้อยภาษา นักภาษาศาสตร์ได้จัดกลุ่มเป็น ๕ ตระกูลภาษา^๔ ดังนี้ (๑) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) (๒) ตระกูล จีน-ทิเบต หรือซิน-ทิเบตัน (Sino-Tibetan) (๓) ตระกูลมง-เยา (Hmong-Yao) (๔) ตระกูลมาลาโยโพลีเนเซียน (Malayo-Polynesian)หรือออสโตรนีเซียน (Austronesian) (๕) ตระกูลไท (Tai)

ภาษาตระกูลออสโตร-เอเชียติก แบ่งย่อยเป็น สาขามุนดา (Munda) สาขานิโคบาร์ส (Nicobarese) สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ไวแกภาษามอญ เขมร จาม ญวน และชนเผ่ากลุ่มน้อยไนประเทศพม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต หรือซิน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-ไชนีส ไวแก ภาษาจีน ทิเบต พม่า และชนเผ่า กลุ่มน้อยต่าง ๆ

^๒ บุญยงค์ เกศเทศ, **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕ - ๓๖.

^๓ สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ, **มรดกอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพฯ : โครงการบริหารวิชาบูรณาการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๐ - ๑๔๓.

^๔ สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ, **การศึกษาภาษาล้าน-ภาษาตระกูลไท**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

ภาษาตระกูลไท หรือ ไท-กะไต ไตแก่ ภาษาไท ไทย ไต ลาว และชนเผ่ากลุ่มน้อยชาวไทที่อาศัยในประเทศจีน อินเดีย พม่า เวียดนาม และลาว

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ดินแดนสองส่วนคือผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะต่างๆ ในทางภูมิศาสตร์จึงกำหนดให้แบ่งออกเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (Mainland South East Asia) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร (Maritime South East Asia)

นักชาติพันธุ์วิทยาและมานุษยวิทยาเชื่อกันว่า มนุษย์ในชาติพันธุ์ออสตราลอยด์ (Australoid) เป็น มนุษย์กลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากฝั่งทะเลทางตอนใต้ของประเทศจีน ปัจจุบัน ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนบางส่วนของภาคพื้นทวีป แหลมมลายู และหมู่เกาะทั้งหมด และเชื่อว่า มนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์ (Mongoloid) อพยพลงมาภายหลังกวาชาติพันธุ์ออสตราลอยด์

ถิ่นกำเนิดชาติพันธุ์มองโกลอยด์นั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่ามาจากดินแดนตอนกลางของประเทศจีน จากที่ราบสูงทิเบต หรือจากเขตทุ่งหญ้าแถบประเทศมองโกเลียปัจจุบัน มนุษย์ในชาติพันธุ์มองโกลอยด์อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนสวนต่างๆ ของภาคพื้นทวีปโดยเฉพาะตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายหลัก เช่น แม่น้ำแดง แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำเจ้าพระยา แต่ก็มีบางส่วนตั้งถิ่นฐานบนเขตที่สูงซึ่งกลายเป็นบรรพบุรุษชาวเขาเผ่าต่างๆ ต่อมามนุษย์ชาติพันธุ์มองโกลอยด์เหล่านี้มีการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูง ดังจะเห็นได้ว่าคนพื้นเมืองในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความหลากหลายของเชื้อชาติและภาษาเป็นอย่างมาก^๕

การเรียกกลุ่มเชื้อชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ชาวจีนเรียกว่า ชนชาติ (Nationalities) ชาวไทยเรียกว่า ชาวเขา (Hill Tribes) ชาวลาว เรียกว่า ชนเผ่า ชาวตะวันตกเรียกว่า เผ่า (Tribes) กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) หรือชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority)^๖

^๕ สุรางค์ศรี ดันเสียงสม และคณะ, **อารยธรรมตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๒ – ๒๕๓.

^๖ พลับพลึง คงชนะ และคณะ, **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๖๗.

แม่น้ำโขงอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ไหลผานถึง ๖ ประเทศ รวมทั้ง ทิเบตซึ่ง เป็นเขตปกครองพิเศษของประเทศจีน จึงหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาประมวล โดยสังเขปได้ดังนี้

(ก) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในทิเบต

แม่น้ำโขงเริ่มต้นบนแนวเทือกเขาตั้งภูลาซาน ที่ราบสูงทิเบต เรียกว่า แม่น้ำจาคุ (Za Qu) หรือตาจู (Dza Chu) ซึ่งคนทิเบตถือว่าแม่น้ำแห่งจิตวิญญาณบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ ชาวทิเบต เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด มีเชื้อสายผสมกับชาติจีน มองโกล พม่า และชนชาติอัสสัมใน ประเทศ อินเดีย ประกอบด้วยชนเผ่าที่สำคัญคือ เผ่าเมนปะ เผ่าโลปะ เผ่าเดนปะ เผ่าเชอรปะ และ เผ่านาคี หรือ นาซิส^๓ ภาษาทิเบตเป็นตระกูลจีน-ทิเบต หรือซินโน-ทิเบตัน หรือทิเบโต-ไชนีส

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน

ประเทศจีนมีชนชาติต่างๆ อาศัยอยู่ถึง ๖๕ กลุ่ม ชนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือชาวฮั่น ซึ่งมีประมาณ ๙๓ % ของประชากรทั้งหมด นอกจากนั้นเป็น ชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม เช่น มุสลิม หุย ทิเบต เกาหลี รัสเซีย เป็นต้น^๔

มณฑลยูนนาน หรือยูนหนาน อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ทิศเหนือติดกับ มณฑล เสฉวน (Sichuan) ทิศตะวันออกติดกับมณฑลกุ้ยโจว (Guizhou) และเขตปกครองพิเศษ กวางสี (Guangxi Autonomous Region) ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับเขตปกครองพิเศษทิเบต (Tibet or Xizang Autonomous Region) ทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ติดกับพรมแดนประเทศ พม่า ทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ติดกับประเทศเวียดนาม และลาว มีพื้นที่ประมาณ ๔๙๕,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ประมาณ ๔ % ของพื้นที่ทั้งประเทศ และใหญ่เป็นอันดับ ๘ ของมณฑลในประเทศจีน

มณฑลยูนนานในอดีต ประกอบด้วย หลายเชื้อชาติ หลากเผ่าพันธุ์ เขามาแย่งชิงครอง ความ เป็นใหญ่เหนือดินแดนนี้ นับแต่ชนชาติเชื้อสายทิเบต ชนชาติไท ไทลื้อ ชนเผ่าดั้งเดิมสมัย อาณาจักรน่านเจ้า ชาวมองโกลผู้รุกราน ชาวมุสลิมจากเอเชียกลางผู้รับช่วงการปกครองต่อจากมอง

^๓ พระมหาสมจินต สมมาปัญญา, **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙ - ๒๐.

^๔ อ่างแก้ว.สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม และคณะ, **อารยธรรมตะวันออก**, หน้า ๕.

โกล ซึ่งแปรกลายเป็นจีนฮ่อในกาลต่อมา ทุกวันนี้ประชากรสวญใหญ่เป็นชนเชื้อสายจีน(ฮั่น)^๕ และมีชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minority) ๒๕ กลุ่ม ได้แก่

- (๑) จวง-Zhuang (๒) หุย-Hui (๓) แมว-Miao (๔) ทิเบต-Zang (๕) เยา-Yao
- (๖) ไป- Bai (๗) วา-Wa (๘) นาซี-Naxi (๙) ตูหลง-Dulong (๑๐) ลีซู-Lisu
- (๑๑) ปูลาง-Bulang (๑๒) ฮานี-Hani (๑๓) อี้-Yi (๑๔) ไต-Dai (๑๕) จิงพอ-Jingpo
- (๑๖) ลาหู่-Lahu (๑๗) จินัว-Jinuo (๑๘) นู-Nu (๑๙) ปูยี-Bouyei (๒๐) สุย-Shui
- (๒๑) อาซาง-Achang (๒๒) แดง-Daeng (๒๓) พุมิ-Pumi (๒๔) มองโกล-Mongol
- (๒๕) แมนจู-Man

ในบรรดาชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ประชาชาติ อี้-Yi มีจำนวนมากที่สุดประมาณ ๔.๕ ล้านคน รองลงมาที่มีมากกว่า ๑ ล้านคน คือชนชาติ ไป-Bai ฮานี-Hani จวง-Zhuang และ ไต-Dai

นอกจากนี้ยังมีอีก ๔ ชนเผ่า (Ethnic People) ย่อยคือ (๑) คุกง-Kucong (๒) มูเซอ-Musuo (๓) ไอนี-Aini (๔) สันนี่-Sani^๖

ชนกลุ่มน้อย ชนเผ่าทั้งหมดรวมกันแล้วประมาณ ๑๔ ล้านคน มากกว่าร้อยละ ๓๐ ของประชากร ยูนนานซึ่งมีอยู่กว่า ๓๙ ล้านคน นับเป็นมณฑลที่มีชนกลุ่มน้อยมากที่สุดในประเทศจีน

(ค) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศพม่า

ประเทศพม่ามีชนพื้นเมืองต่างเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่มากกว่า ๖๗ กลุ่ม มีภาษาหลักและภาษาถิ่นอยู่มากถึง ๒๔๒ ภาษา ชาวพม่าหรือบะหม่า (Burman) เป็นชนชาติตระกูลทิเบต-พม่า มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือชนกลุ่มน้อยอีก ๖ กลุ่ม ไตแก ชาวมอญ (Mon) ไทใหญ่รัฐฉาน (Shan) กะเหรี่ยงหรือกะเหรียง(Karen) กะฉิ่น (Kachin) ระไคนหรือยะไซ (Rakhine) และชิน (Chin) นอกจากนี้ยังมีชาวอินเดีย และจีนอาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง

นักชาติพันธุ์วิทยาแบ่งชนพื้นเมืองเดิมในพม่าออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มทิเบต-พม่า หมายถึงชาวบะหม่า ระไคนหรือยะไซ กะฉิ่น และ ชิน มีจำนวนคิดเป็น ๗๘ % ของประชากรทั้ง

^๕ ภาวต ทรงประเสริฐ, รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยูเรกา, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕ - ๑๐๗.

^๖ Yunnan Ethnic Minorities, แหล่งที่มา : <http://www.yunnanadventure.com/YunnanOverview/Yunnan-Ethnic-Minorities.html>. [๐๗ ก.พ. ๒๕๕๙]

ประเทศ (๒) กลุ่มมอญ-เขมร ไตแกชาวมอญ วา และปะหลาว (๓) กลุ่มชนเผ่าไท หมายถึงชาวไทใหญ่รัฐฉาน (๔) ชน เผ่ากะเหรี่ยง หมายถึงทั้งกะเหรี่ยง และกะยาหรือกะเหรี่ยงแดง กับปะดาวน์หรือปะดองหรือกะเหรี่ยงคอยาว^{๑๑}

จากมณฑลยูนนานประเทศจีนลงมา ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงเป็นบริเวณรัฐฉานของประเทศพม่าเป็นที่อยู่ของชาวรัฐฉานหรือไทใหญ่ เฉพาะในรัฐฉานแห่งนี้มีชนกลุ่มน้อยไม่ต่ำกว่า ๓๐ ชนเผ่าเป็นต้นว่า เผ่าอาซา ปะหลาว กะฉิ่น หล่าหู่ ปะโอ ฉาน และวา เป็นต้น^{๑๒}

(ง) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศไทย

ประชากรหลักของชุมชนในประเทศไทยคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท ไตหรือ ไท-กะไต นอกจากนี้แล้ว ยังประกอบไปด้วย ชาวเขา ชนเผ่า ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์อีกจำนวนมาก อยู่กระจัดกระจายทั่วไป แบ่งเป็นกลุ่มตามตระกูลภาษา^{๑๓} ได้ดังนี้

(๑) ตระกูลจีน-ทิเบต สาขาทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) ไตแก ลีซูหรือลีซอ (Lisu) เซอหรือลาหู่ (Lahu) กอ/อีกอหรืออาซา (Akha) กระเหรี่ยง (Karen) กะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงขาว และ กะหร่าง

(๒) ตระกูลออสโตร-เอเชียติก สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) ไตแก เขมร มอญ วา (Wa) ละวา(Lawa) ชาวบนหรือเนียงวาล(Niakual) หรือญัฮกุร(Nyah Kur) ชาวสัก ซอง/ซอง/ฌองหรือสำแร/ซัมเร(Samre) โซ/โส แซก/แสก สวย(Souei) หรือกุก/กุก(Kuy) หรือกะตุ ชาพราว ชา ถิ่น ชาเลิง/กะเลิง กะลอง ขมุ (Khmu) หรือขามุ (Khamu) หรือผู่ทิง/ผู่เทิง มัล (Mal) หรือถิ่น ลัวะ ไพร หรือปรัย ผีตองเหลืองหรือมราบริ (Mrabri) ยุมบริ (Yumbri) ^{๑๔}

^{๑๑} นवलจันทร์ คำปงสุ, พม่า, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาตาสกุลโลกวาง ๒๕๕๑), หน้า ๖๑ - ๖๖.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕ - ๒๕๖.”

^{๑๓} บุญยงค์ เกศเทศ, วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐๓ - ๑๐๔.

^{๑๔} ธิตา สาระยา, อารยธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๖ - ๓๐๒ .

(๓) ตระกูลไท ไต หรือไท-กะได (Tai-Kadai) ไตแก ไทยกลาง ไทโคราช ไทแอ/ไท เบ็ง ไท พวน ไทยวน/ไทโยนก ไทลื้อ ชาน/ฉาน/เงี้ยวหรือไทใหญ่ ซัมซัม ลาวเวียง ลาวขาว ลาว พวน ผู้ไท ไทญ้อ ไทโยย

(๔) ตระกูลมก-เยา ไตแก จีน มงหรือแมว (Meo) และเยาหรือเมียน (Yao)

(๕) ตระกูลมาลาโย-โพลินีเซียน ไตแก มาลายู ชาวน้ำ โมแกน และชนเผ่านิกริโตหรือเผ่าเงาะ ไตแก เซมิง/ชานอย ซาไก และตองกา ชนเผ่าหรือชาวเขาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคเหนือที่สำคัญ^{๘๕} ไตแก กะเหรี่ยง มูเซอ หรือลาหู่ ลีซูหรือลีซอ เยาหรือเมียน มงหรือแมว กอ/อีกอหรืออาขา ขมุหรือขามู ถิ่นหรือ ขาถิ่น และละวา ชนเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาค อีสานมีจำนวนมากถึงร้อยละ ๘๕ ของประชากรรวมของทั้งภาค ประมาณ ๓๐ ล้านคน เรียกรวมนว่า ชนเผ่าไท-ลาว หรือ ไทอีสาน ที่สำคัญไตแก ผู้ไท ไทญ้อ ไทโยย ลาวเวียง ลาวขาว ลาวพวน แส็ก โส้ สวย ขา ขมุ ซอง ฯ

(จ) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศลาว

ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือลาว มีประชากรประมาณ ๕ ล้านคน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ หลายเผ่าพันธุ์ เรียกเป็นทางการว่า “ชนเผ่า” การจัดแบ่งชนเผ่าในลาว นั้นมีความสลับซับซ้อน เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ทางการเมืองการปกครองแต่ละยุคสมัย ในอดีตมีการจัดแบ่งชนเผ่าตามชื่อเรียกกลุ่มคนตามหมู่บ้านต่างๆ ได้เป็นจำนวน ๘๒๐ ชนเผ่า ต่อมาจัดแบ่งขึ้นใหม่ได้เป็น ๕๐๐ ชนเผ่า ต่อมาลดลงอีกเป็น ๖๘ ชนเผ่า ปัจจุบันมี ๔๗ ชนเผ่า^{๘๖} การจัดแบ่งชนเผ่าในลาวที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป คือจัดแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

(๑) ลาวลุ่ม คือชนเผ่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เขตที่ราบหุบเขาหรือที่ราบลุ่ม มีความสูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๘๐๐ เมตร ส่วนใหญ่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาคือ เป็นเขตที่มีความ

^{๘๕} สุนทรีย์ พรหมเมศ, ชาวเขาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑ - ๓.

^{๘๖} คำแพง ทิพยมนตรี, พลัปลึง คงชนะ และคณะ, ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา, ๒๕๔๓. หน้า ๖๗ - ๘๒.

อุดมสมบูรณ์และสะดวกในการคมนาคมจึงมีผู้คนอาศัยหนาแน่น ประมาณ ๖๐ – ๗๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวลุ่ม กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไท-ลาวไตแก ลาว : พวน อีสาน กะเลิง โยง ญอ บอ ผู้ไท : ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเหนือ ไทแอต ไทเมย ไทวาด ไทแมน ไทวัง ไทกา ไทกอ ไทข่า ไทปาว ไทแอ ไทโอ ไทกวน ไทแรว ไทหย่า ไทแดง ไทอางคำ ไทพัก ไทสามเกา ไท เชียงดี ไทเยื้อง ไทกะดำ ไทกะปอง ไทโซง ลื้อ/กะลอม ยวน ยั้ง แสก

(๒) ลาวเทิง หรือ ลาวกลาง คือชนเผ่าที่อยู่บนที่ลาดเขาหรือที่ราบสูง ระหว่าง ๘๐๐ – ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๒๐ – ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวเทิงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ไคแก กำมู กะตาง มากอง สวย ละ เวน ตะโอย ตะเลียง ตรี ผอง ละแ่ว กะตุ ละเมต ถิ่น อาลัก โอย แงะ เจง ยาเหิน แยะ สามดาว ชิงมูน ตุม บิด หงวน สะดาง ละวี ขะแมร์ กรี

(๓) ลาวสูง คือชนเผ่าที่อยู่บนภูเขา หรือภูตอย ที่ระดับความสูงกว่า ๑,๔๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ

ชนเผ่าลาวสูงกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า และ มง-เยา ไคแก มง เยา กอ พุนอย ปะโกะ มูเซอ กุย สีลา ฮายี ฮอ/ฮัน นอกจากนี้ ยังมีชาวเวียดนามและชาวจีนอีกจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ตามเมืองหลักทั่วไป

(ฉ) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศกัมพูชา

ประเทศกัมพูชามีประชากรกว่าสิบล้านคน เป็นชนเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เขมรมากกว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ชาวเวียดนาม รองลงมาคือชาวมุสลิม เชื้อสายจาม จัดเป็นหนึ่งในชนกลุ่มน้อยที่เก่าแก่ที่สุดในอินโดจีน ชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ได้แก่ชาวจีน ไทย ลาว และไทใหญ่

เขมรเลอหรือเขมรบน ประกอบด้วยชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กุย พุนอง เปรา ขาดะพวน ขาจราย เปอร และเซาจ^{๑๑}

(ข) กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาของชุมชนในประเทศเวียดนาม

^{๑๑} มัลลิกา พงศปริตร, ลาวและกัมพูชา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หน้าต่างสุวิไลกวาง, ๒๕๔๙). หน้า ๒๑๓ – ๒๑๘.

ประเทศเวียดนามเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มองโกลอยด์ ประกอบด้วย ๕๔ ชนเผ่าหรือชนกลุ่มน้อย
ชนเชื้อชาติกิงท (King) หรือเวียด (Viet) มีจำนวนมากที่สุดประมาณร้อยละ ๘๐ ของประชากร
รวมทั้งประเทศ

แบ่งออกได้ถึง ๘ กลุ่มตระกูลภาษา^{๑๘} คือ

(๑) ตระกูลเวียด-เมือง (Viet-Muong) มี ๔ ชนเผ่า คือ Chut, Kinh, Muong, Tho.

(๒) ตระกูลไต-ไทย (Tay-Thai) มี ๘ ชนเผ่า คือ Bo Y, Giay, Lao, Lu, Nung, San Chay,
Tay, Thai.

(๓) ตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) มี ๒๑ ชนเผ่า คือ Ba Na, Brau, Bru-Van Kieu,
Cho Ro, Co, Co Ho, Co Tu, Gie Trieng, Hre, Khang Khmer, Kho Mu, Ma, Mang : M'ning,
O Du, Ro Mam, Ta Oi, Xinh Mun, Xo Dang, Xtieng.

(๔) ตระกูลมง-เยา (Mong-Dao) มี ๓ ชนเผ่า คือ Dao, Mong, Pa Then.

(๕) ตระกูลกะไต (Kadai) มี ๔ ชนเผ่า คือ Co Lao, La Chi, La Ha, Pu Peo.

(๖) ตระกูลนามยาว (Nam Dao) มี ๕ ชนเผ่า คือ Cham, Chu Ru, Ede, Gia Rai, Raglai.

(๗) ตระกูลฮั่น (Han) มี ๓ ชนเผ่า คือ Hoa, Ngai, San Diu.

(๘) ตระกูลตัง (Tang) มี ๖ ชนเผ่า คือ Cong, Ha Nhi, La Hu, Lo Lo, Phu La, Si La.

จะเห็นว่า แต่ละประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จะประกอบด้วยชนเชื้อชาติหลักกลุ่มใหญ่
อันเป็น อัตลักษณ์ของตน คือ ชาวจีนฮั่นของมณฑลยูนนานประเทศจีน ชาวพม่าหรือบะหม่า
ของพม่า ชาวไทยของไทย ชาวลาวลุ่มของลาว(สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ชาวเขมร
ของกัมพูชา ชาวเวียดหรือกิงทของเวียดนาม ส่วนที่เหลือจะเป็นชนกลุ่มน้อย ชนเผ่า หรือ ชาวเขา
รวมอีกหลากหลายมากมายชาติพันธุ์ มีชื่อเรียกทั้งแตกต่าง คลายคลึง และใกล้เคียงกันไปตามตระกูล
ภาษาของแต่ละประเทศ อันเป็นผลจากการผสมผสานข้ามชาติพันธุ์อย่างสูงของกลุ่ม ชาติพันธุ์มองโกล
ลอยด์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งมาจากหลายเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่าการ ถอยร่นหนีภัยรุกราน
จากมองโกลและจีน จากการทำสงครามกันเองระหว่าง พม่า ไทย สปป.ลาว กัมพูชาและเวียดนาม
เพื่อแย่งชิงขยายเขตแดน แลวกวาดต้อนผู้คนเป็นตัวประกัน เปนทาสรับใช้ และเป็นการเพิ่มจำนวน

^{๑๘} Vu The Binh et al, **Vietnam Tourist Guidebook**, (Hanoi : Vietnam National
Administration of Tourism, 2001), p. 24.

(๔) **อักษรไทน้อย** เป็นอักษรที่แพร่สู่อีสานสมัยล้านช้างพร้อมอักษรธรรม ตัวอักษรพัฒนาจากอักษรไทยสมัยพระเจ้าลิไท โดยนำมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับเสียงพูดของคนลาว ชาวอีสานนิยมใช้เป็นอักษรสำหรับบันทึกวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานต่างๆ ตำรายาสมุนไพร ตำราหมอดู ซึ่งมีทั้งชนิดลานยาว (ใบลานขนาดยาวประมาณ ๑๙ นิ้ว) เรียกว่า “หนังสือผูก” และชนิดลานสั้น (ใบลานขนาดประมาณ ๙ นิ้ว) เรียกว่า “หนังสือก้อม”

ตั้งแต่ยุคล้านช้าง ชาวอีสานได้ใช้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยในการจดบันทึกวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ ลงในใบลาน เก็บรักษาไว้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็น “ปัญญา” ที่สั่งสมมา โดยมีหลักฐานเกี่ยวกับอักษรธรรมที่เก่าที่สุดของอีสาน คือ จารึกวัดศรีคุณเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๓ และคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ใบลาน) พบที่วัดศรีชมชื่น จ.หนองคาย จารเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๓ (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) เนื่องจากอักษรธรรมของอีสานคล้ายคลึงกับอักษรธรรมภาคเหนือ ทั้งด้านอักษรวิทยาและอักษรวิธี และมีหลักฐานอักษรธรรมภาคเหนือ (อาณาจักรล้านนา) ปรากฏมาจากอักษรธรรมอีสาน จึงเชื่อกันว่ารูปแบบอักษรธรรมอีสานได้รับมาจากภาคเหนือโดยผ่านทางอาณาจักรล้านนาอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือ ในช่วงที่อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจเหนือดินแดนภาคอีสาน โดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าโพธิสราธิราช (พ.ศ. ๒๐๕๙ - ๒๐๙๑) ที่มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทำให้อักษรธรรมที่ใช้จัดการเรื่องราวทางพุทธศาสนาแพร่หลายไปด้วย รวมทั้งวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่ก็ได้รับถ่ายทอดมาพร้อมกันและเป็นวรรณกรรมที่มีเค้าโครงเรื่องแบบเดียวกับวรรณกรรมล้านนาด้วย เช่น จำปาสีตัน ท้าวกำกาดำลั่นทอง (ภาคเหนือ เรียกว่า ชิวหาลั่นด้า) เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ไม่ปรากฏในภาคกลาง ทำให้สันนิษฐานว่ามีการสืบทอดวรรณกรรมล้านนาผ่านทาง

ล้านช้างมาสู่อีสานด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่ออีสานรับอักษรธรรมมาจากล้านช้างก็ได้มีพัฒนาการเป็นของตนเอง มีรูปแบบของอักษรวิธีที่แตกต่างไปจากต้นแบบเดิม^{๑๙}

แม้ว่าชาวอีสานจำแนกการใช้อักษรธรรมเพื่อจดจารเรื่องราวธรรมะ ส่วนภาษาไทยน้อยใช้ในเรื่องทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติพบว่า การจารภาษาไทยน้อยมีการนำอักขระบางตัวของอักษรธรรมที่อักษรไทยน้อยไม่มี มาใช้ร่วมกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ตัวเลขและเครื่องหมายต่างๆ ของอักษร เช่น ไม้ยมก ฟองมัน เครื่องหมายจบ ฯลฯ เนื่องจากอักษรทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะสระเกือบทุกตัว

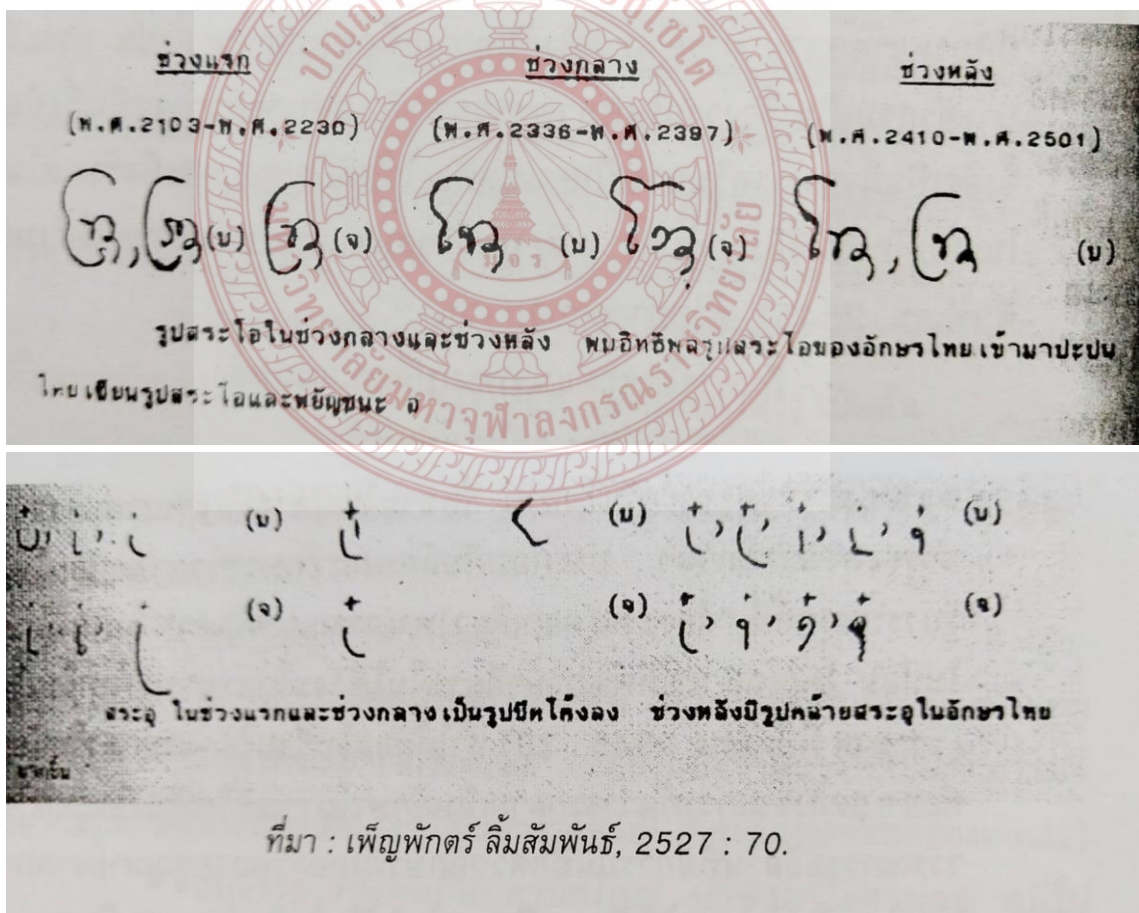
อักษรวิธีหรือการผสมอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย แตกต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทยแต่คล้ายคลึงกับอักษรวิธีของอักษรขอม กล่าวคืออักษรธรรมอีสานมีพยัญชนะ ๒ แบบ คือ พยัญชนะตัวเต็ม กับตัวเพ็อง (ตัวห้อย) และในการเขียนตัวพยัญชนะต้นต้องใช้พยัญชนะตัวเต็ม ส่วนพยัญชนะซึ่งเป็นตัวสะกด ตัวควบกล้ำ หรือตัวสะกดตัวตาม อาจใช้รูปของพยัญชนะตัวเต็มบ้าง ตัวเพ็องบ้างนั้นอาจวางไว้บน ล่าง ข้างหน้า ข้างหลัง และหลังพยัญชนะได้ (ขณะที่อักษรไทย วางพยัญชนะไว้บนบรรทัดเดียวกันหมด มีแต่ สระที่วางไว้บน ล่าง หน้า หลังพยัญชนะได้) เมื่อเขียนเป็นคำยังสามารถลดรูปด้วยตัวเพ็อง หรือคำย่อที่เขียนอย่างรวบรัด ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ต้องจำเป็นคำๆ ไป

อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ ผู้อ่านต้องใส่เสียงวรรณยุกต์เอาเอง เพราะตัวเขียนที่เหมือนกันจึงอาจมีความหมายต่างกัน เช่น ใหม่-ใหม่-ใหม่ ไกล-ไก่อ กำมะกาน, กัมมฐาน เป็นต้น การอ่านจึงต้องออกเสียงหาวรรณยุกต์ที่ถูกต้องพร้อมดูรูปประโยคไปด้วย เรียกว่า “อ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” คนต่างท้องถิ่นที่มีสำเนียงพูดต่างกัน จึงสามารถออกเสียงอ่านตามสำเนียงของตนได้ แต่ผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ ไม่สามารถอ่านได้ หรือเกิดความเข้าใจผิดเช่น อ่านเลข (สิบเอ็ด) เป็นร้อยเอ็ด อ่านชื่ออำเภอยะยีน (พระไม่ได้นั่งหรือนอน) เป็นพระยีน (พระอายุยีน) เป็นต้น ซึ่งการจารอักษรอาจแยกสระพยัญชนะ ของคำเดียวกันไว้คนละบรรทัด หรือหน้าใบลานก็ได้ ผู้อ่านต้องนำไปผสมกันเองจึงจะได้ความหมาย รวมถึง ไม่มีการเว้นวรรคตอน เว้นแต่คำสร้อย ผู้อ่านต้องมีความรู้ในด้านกาพย์กลอนอีสานบ้างจึงจะอ่านถววรรคตอนและได้ความหมาย

^{๑๙} เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, อักษรธรรมอีสาน. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔-๑๕.

ในแง่รูปแบบอักษรและอักษรวิธีอักษรธรรมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากเชื่อกันว่าอักษรธรรมเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ การเล่าเรียนเขียนอ่านอักษรนี้ต้องทำด้วยความเคารพ และรักษาต้นแบบเดิมไว้ อีกทั้งในสมัยอยุธยาและธนบุรี (พ. ศ. ๒๑๐๓ – ๒๓๒๔) อีสานเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของล้านช้าง ซึ่งมีการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้ครองเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง ทำให้การพัฒนาด้านอักษรค่อนข้างหยุดนิ่ง ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๐๙) ราชสำนักกรุงเทพฯ เอาใจใส่ในการปกครองหัวเมืองอีสานมากขึ้น แต่อุปสรรคด้านการคมนาคมทำให้อิทธิพลของภาษาไทยจากส่วนกลาง ปรากฏในอักษรธรรมอีสานเพียงเล็กน้อย เช่น มีรูปสระที่เปลี่ยนไปคล้ายสระของภาษาไทย และมีการใส่วรรณยุกต์ เอก โท การันต์ ไม่ได้ดู เป็นต้น

ตัวอย่างรูปสระและวรรณยุกต์ที่ใช้ตามแบบภาษาไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลังจากการสังคายนาพุทธศาสนาและเกิดธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเข้าสู่อีสานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๖ พร้อมระบบการศึกษาแบบกรุงเทพฯ คณะสงฆ์อีสานเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบเมืองหลวงด้วยภาษาไทยกลางและภาษาบาลี และภายหลังการปรับปรุงระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทศวรรษ ๒๔๔๐ ความใกล้ชิดระหว่างส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) กับหัวเมืองอีสานยิ่งมากขึ้น การติดต่อราชการต้องใช้ภาษาไทยกลางและอักษรไทยกลางเป็นภาษาสากล การใช้ภาษาไทยกลางจึงเริ่มมาแทนที่อักษรธรรมและอักษรไทน้อย^{๒๐}

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ มีการจัดการศึกษาภาคบังคับอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนโดยกระทรวงมหาดไทย ได้จัดตั้งกรรมการดำบลขึ้นทุกต้นทำหน้าที่จัดการศึกษาขั้นต่ำ คือ ตรวจตราให้เด็กทั้งชายหญิงได้เล่าเรียนในโรงเรียน^{๒๑} แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการเล่าเรียนของเด็กอีสานที่เข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ใช้ภาษาและองค์ความรู้จากส่วนกลางมากขึ้น ยิ่งเมื่อมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๖๔) ก็ยิ่งทำให้ชาวอีสานได้เรียนหนังสือไทยในโรงเรียนแทนการเรียนที่วัดดั้งเดิม อักษรธรรมจึงลดความสำคัญลงเรื่อย การใช้ภาษาไทยกลางจึงแพร่หลายมากขึ้น^{๒๒} ประกอบกับการเปลี่ยนมาบันทึกเรื่องราวลงกระดาษ ซึ่งสะดวก รวดเร็วกว่าใบลาน ความนิยมจารใบลานจึงลดลง พร้อมๆ กับอักษรธรรมและอักษรไทน้อยถูกจำกัดการเรียนรู้เพราะขาดคนสนใจเหลือเพียงแควดวงพระสงฆ์และผู้เคยบวชเรียนเท่านั้นที่ยังมีการเรียนรู้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยเพื่อให้สามารถอ่านใบลานที่ยังเก็บรักษาไว้ในวัดได้ กระนั้นความยุ่งยากของการอ่านใบลาน ซึ่งส่วนใหญ่ลายมืออ่านยากและยังมีบางส่วนชำรุดเพราะกาลเวลา ประกอบกับลักษณะอักษรธรรมและอักษรไทน้อยไม่มีรูปวรรณยุกต์ที่ “ต้องอ่าน (ออกเสียง) หา (วรรณยุกต์) เอา” จึงเป็นการอ่านที่ยากไม่น้อย โดยเฉพาะผู้ที่พูดภาษาอีสานไม่ได้ จะไม่สามารถอ่านภาษาไทน้อยได้^{๒๓} ทำให้ผู้สนใจเรียนรู้อักษรธรรมและอักษรไทน้อยค่อยๆ ลดลงจนเกรงกันว่าจะกลายเป็นอักษรโบราณที่ไม่มีผู้เรียนรู้อีก ซึ่งส่งผลให้วรรณกรรมอีสานที่มีการบันทึกด้วยอักษรดังกล่าวพลอยสูญหายจากการรับรู้ของชาวอีสานไปด้วย แม้จะมีการปริวรรตโดยผู้รู้แล้วพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทยกลางแต่ยังมีข้อจำกัดที่ผู้อ่านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจภาษาโบราณ ดีความไม่ได้ อ่านไม่สนุก จึงไม่ค่อยสนใจ^{๒๔}

^{๒๐} อ่างแล้ว.เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**. หน้า ๒๐.

^{๒๑} เต็ม วิภาคย์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์อีสาน**. (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘๙-๔๙๐.

^{๒๒} อ่างแล้ว.เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์, **อักษรธรรมอีสาน**. หน้า ๒๐-๒๑.

^{๒๓} ประมวล พิมพ์เสน, **ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. (ขอนแก่น:โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๐.

ทศวรรษ ๒๕๔๐ กลุ่มผู้สนใจอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอักษรของอีสาน ได้เริ่มนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการอนุรักษ์อักษรธรรมและอักษรไทน้อย ด้วยการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่พิมพ์อักษรไทน้อยและอักษรธรรม เพื่อเผยแพร่ข้อความที่ผ่านการปริวรรตแล้วทางหนังสือเล่ม อินเทอร์เน็ต และการจัดอบรมแก่ผู้สนใจ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญานี้ให้คงอยู่ต่อไป

ตัวอย่างอักษรไทน้อย ที่มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารพร้อมปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง

ตัวอย่างเว็บไซต์ที่มีพจนานุกรมอักษรธรรมหรืออักษรไทน้อย เช่น

<http://www.isangate.com/alphabet.html> <http://www.isangate.com/word/thainoi.htm>

http://ubon.obec.go.th/school/swws/tham/tham_roobluk.htm

<http://www.ubru.ac.th/ccu/thainoi/>

๒) ประเภทของวรรณกรรม

ในช่วงที่ล้านช้างรับอิทธิพลทางภาษา (อักษร) จากล้านนาในสมัยพระเจ้าโพธิสารราช ผ่านการเผยแพร่พุทธศาสนานั้น ก็ได้รับอิทธิพลด้านวรรณกรรมด้วย เมื่อส่งต่อมายังอีสาน วรรณกรรมอีสานจำนวนมากจึงมีเนื้อเรื่องเหมือนกับวรรณกรรมทางภาคเหนือ เช่น เรื่องนางผมหมอม จำปาสี่ต้น สิ้นไซ และลิ้นทอง เป็นต้น จำแนกวรรณกรรมอีสานตามลักษณะการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะกับวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์^{๒๕} ดังนี้

๒.๑ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ เป็นเรื่องราวที่เล่าต่อๆ กันมามีหลายประเภท เช่น

(๑) คำทวย (ปริศนาคำทวย) เป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเมื่อมีคนมาชุมนุมกันด้วยกิจกรรมใดก็ตาม เช่น เกี่ยวข้าว ดำนา ตีข้าว นั่งเล่น พักผ่อนยามเย็น ฯลฯ ก็อาจหยิบยกปริศนามาเล่นทายกัน ใครตอบได้ก็จะได้รับคำชมเชยหรืออาจมีการตั้งกติกา ให้ผลัดกันถาม-ตอบ ใครตอบไม่ได้ก็ถือว่า แพ้แล้วถูกเชกเข่า กินน้ำ หรืออื่นๆ ตามแต่กำหนดกันไว้ก่อน ซึ่งคำทวยเหล่านี้มีที่มาหลากหลาย บางคำถามอิงกับความเชื่อพุทธศาสนา เช่น กรรมดีกรรมชั่ว บางคำถามเป็นเรื่องราวในสภาพธรรมชาติ แต่บางคำถามเป็นกึ่งปัญหาเขาวัวจึงจัดเป็นกิจกรรมเสริมการเป็นคนหัดคิด ใช้

^{๒๕} ธวัช ปุณโณทก , วรรณกรรมภาคอีสาน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศิลปากร, ๒๕๓๗). หน้า ๙๑.

สติปัญญา และมีสร้างเสริมโลกทัศน์ในแบบท้องถิ่นที่อิงอยู่กับความเชื่อพุทธศาสนา และสภาพ
 ธรรมชาติด้วย^{๒๖} ตัวอย่างคำทวย เช่น

- กินทางใน เฮ็ดแนวทางเปลือก แม่นหยัง
- แก่อยู่นอก อ่อนอยู่ใน แม่นหยัง
- ไกล่บ่ไกลเหลียวเห็นพอมพุ่มพู่ แม่นหยัง
- กังจ้งอยู่กลางหนอง แม่นหยัง
- ก่อนสีไปเอาไฟจุดกัน แม่นหยัง
- กล้วยหยังกินบ่ได้ แม่นหยัง
- จี้ข้างลอด ซึมอดค่าง แม่นหยัง
- ซั้นกะลูป ลงกะลูป แม่นหยัง
- จับหาง อ้าปาก แม่นหยัง
- จี้หัว กินทาง แม่นหยัง
- ซักกะบ่ได้ซัก ชวนกะบ่ได้ชวน น้อยบ่บานลายนวลมาเอง แม่นหยัง
- ซื่ออยู่ในครัว ตัวลื้ออยู่ป่า แม่นหยัง
- คำจ้งหมี ซี่หมาอ้อมบ้าน แม่นหยัง
- แต่่น้อยๆ ใส่เสื่อคับ ใหญ่ขึ้นมาใส่เสื่อหลวม แม่นหยัง
- ตายบ่เน่า เก่าบ่เป็น แม่นหยัง
- พรหมสองหน้าผผู้เข้าเกิดน้ำ แม่นหยัง

(คำตอบ คือ ข้าว มะพร้าว จมูก คันเบ็ด บั้งไฟ กล้วยไม้ ไยแมงมุม บันได ซ้อน สือบ
 บุหรี พระจันทร์ กระจ่ายชุดมะพร้าว ตัวหมัด มะขาม ความดีที่คนทำได้ พ่อแม่)

(๒) ผญา หมายถึง ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด หรือคำภีษิตที่มีความหมายลึกซึ้ง
 ฟังแล้วนำมาคิด มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจนว่า หมายถึงอะไร หากจำแนก
 ตามเนื้อหาอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท^{๒๗} คือ

(๒.๑) ผญาคำสอน เช่น

^{๒๖} อ่างแก้ว.ประมวล พินเสณ, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๐.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑.

“คำปากพ่อแม่หนักเกินกรรม ไผ่ผู้ยำแยงนบหากสิเฮียงเมื่อหน้า” (คำพูดของพ่อแม่หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน คนที่ทำตามจะเจริญในภายหน้า)

“ทำดีแล้วไผ่เห็นก็ตามช่าง ทำชั่วไว้ไผ่ลียงก็ช่างตาม” (ทำความดีใครไม่รู้ก็ไม่เป็นไร ทำความชั่วใครจะยกย่องก็ไม่ต้องสนใจ)

“บ่อนบ่สมพอนั่งอย่านั่งลับไล บ่อนบ่สมพอไป อย่าไปลับแล” (ที่ไม่ควรนั่งอย่านั่งนานๆ ที่ไม่ควรไปอย่าไปให้เสียเวลา) เป็นต้น

(๒.๒) ฎญาปริศนา เช่น

“อยากกินน้ำแชบให้ชุดน้ำบ่อหิน อยากมีอยู่มีกินให้เอาศีลเป็นทุนไปค้า
อยากขึ้นชั้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าของเอง” (อยากมีความสุขให้หมั่นทำความดี อยากอยู่ดีกินดีต้องรักษาศีล
อยากขึ้นสวรรค์หรือไปที่สูงต้องขำกิเลสของตนเอง)

“อัศจรรย์ใจกุ่มกุ่มกินปลาบึกใหญ่ ปาชีวมาไล่สวบเข้ หนีไปชั้นหลืบหิน”
(บางโอกาสผู้้น้อยก็เก่งกว่าผู้ใหญ่จนทำให้ผู้ใหญ่ต้องหลบซ่อนตัวหรือหลีกทางให้)

“อยากไวให้คลาน อยากนานให้เล่น” (อยากพันทุกขให้รีบสงบใจ อยาก
เวียนว่ายตายเกิดอีกนานให้วิ่งอยู่ในวัฏสงสาร)

เป็นต้น (คำอธิบาย โดย ผศ.ชอบ ดีสวนโคก)

(๒.๓) ฎญาเกี่ยวพาราสิ เช่น

“ครั้งได้กินลาบก้อย อย่าลืมน้ำแจ่วแพวผัก ครั้งได้กินพาเงินพาคำ อย่าลืมน้ำ
กะเปียนฮ้าง” (ถ้ากินลาบก้อยก็อย่าลืมน้ำพริกผัก ถ้าได้กินอาหารในงานเงินงานทองอย่าลืมน้ำกะเปียน
ที่เคยใช้)

“นกจู้พรากคุก็ยั้งขัน กาเว้าวอนพรากกันกะยั้งฮ้อง น้องพรากอ้ายคำเดียว
บ่เอ็นสิ่ง ตั้งแต่ไม้ใหญ่ล้มมันยังเอ็นสิ่งต่อ” (นกพรากคุก็ยั้งขัน กาพรากจากกันก็ยั้งร้อง น้องพรากจาก
ที่ไม่สั่งกันแม้แต่คำเดียว แม้แต่ต้นไม้ใหญ่ล้มยังส่งเสียงสั่งต่อ)

“มาเห็นน้ำวังใสคิดอยากอาบ ย้านแต่มีเงือกเฝ้าในน้ำส่องบ่เห็น” (เห็นสาว
งามอยากพูดด้วย แต่กลัวจะมีเจ้าของแล้ว)

“ฝนตกยังฮู้เอื้อน กบกินเดือนยังฮู้อิม บาดว่าอ้ายมกน้อง บมีมืออิมเป็น”
(ฝนตกยังมีเวลาหยุด กบกินเดือน (จันทร์คราส) ยังรู้จักอิม แต่พี่รักน้อง ไม่มีเวลาอิมเลย)

“คิดฮอดน้องให้มึนตาใส่น้ำแจ่ว ครั้นมันแสบแจ้วๆ ใจน้องก็ดั่งกัน” (ถ้าคิดถึงน้องให้ลืมน้ำในน้ำพริก จะแสบมากเหมือนใจน้อง) เป็นต้น

(๒.๔) ฃญาภาษิต เช่น

“เงินเต็มตา บ่ท้อฃญาเต็มพุง” (มีเงินทองเต็มสำหรับกับข้าว ไม่เท่ามีปญญา)

“ผมบ่หลายให้ตี๋มซ้อง พี่น้องบ่หลายให้ตี๋มเสี้ยว” (ผมน้อยให้เพิ่มซ้อง-ผมปลอม พี่น้องไม่มากให้เพิ่มเสี้ยว)

“เฮ็ดกินอย่าคร้าน เข้าบ้านอย่าอาย เห็นคนตายอย่าชี้เดียวด” (ทำมาหากินอย่าชี้เกียจ เข้าไปในหมู่บ้านอย่าชี้อาย ให้กล้าพูดกล้าถาม เห็นคนตายอย่ารังเกียจ ให้ช่วยเหลือจัดการศพ)

“อย่าฟ้าวตีเทียนเว้า ผักกะเดาขมขึ้น บาดว่ากินลาบก้อย ยังซีอ้ออ่าหา” (อย่ารีบตีว่าผักสะเดาขม เวลากินลาบก้อยจะเสียดาย)

“นาแล้วฆ่าควายเถิก เติกแล้วฆ่าคนหาญ” (หมดฤดูทำนาฆ่าควายหนุ่มสงครามสงบฆ่าทหารกล้า)

“ได้แต่่าลิมหมา ได้ปลาลิมซ้อง ผู้กินกินพอฮาก ผู้อยากอยากพอดาย” (คนมีกินก็กินจนล้น คนจนไม่มีกินก็อดจนจะตาย)

“ย่างนำผู้เฒ่า ผีเป่าบ่กิน” (เดินตามผู้ใหญ่ปลอดภัยจากผีเป่า) เป็นต้น

ฃญาส่วนใหญ่เป็นคำพูดที่คล้องจองกัน เวลาพูดจะไพเราะสละสลวย และในการพูดนั้นขึ้นอยู่กับจังหวะหนักเบาด้วย ฃญาเป็นการพูดที่ต้องใช้ไหวพริบ สติปัญญา มีเชาวน์ มีอารมณ์คมคาย พูดสั้นแต่กินใจความมาก การพูดฃญาเป็นการพูดที่กินใจ การพูดคุยด้วยคารมคมคาย ทำให้ผู้ฟังได้ทั้งความรู้และความคิด สติปัญญา ความสนุกเพลิดเพลิน ยิ่งไปกว่านั้น ยังทำให้เกิดความรักด้วย คนหนุ่มสาวสมัยก่อน จึงนิยมพูดฃญากันมาก และการโต้ตอบเชิงปญญาที่ทำให้แต่ละฝ่ายค้นหาคำตอบเพื่อเอาชนะกันนั้นจึงก่อให้เกิดความชอบซึ่ง ล้อลิกสามารถผูกมัด จิตใจของหนุ่มสาวไม่น้อย โดยผู้ชายอาจบวชและได้เรียนรู้ฃญาจากวรรณกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือผูกหรือหนังสือก้อม ที่สะสมอยู่ในวัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำจากที่ได้ยินผู้อื่นและท่องต่อๆ กันมา

(๓) เพลงเด็ก มีหลายประเภท เช่น เพลงกล่อมลูก (แม่หรือผู้เลี้ยงเด็กร้องขณะไกวเปล) เพลงปลอบเด็ก หรือเพลงหยอกเด็ก (แม่หรือผู้เลี้ยงจะร้องกลอนเวลาอาบน้ำ ป้อนข้าว หรือเล่นกับเด็กๆ) เพลงประกอบการเล่น (เด็กๆ จะร้องขณะเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน)^{๒๘}

ตัวอย่างเพลงกล่อมลูก

นอนสาหล่า นอนสาแม่สิกล่อม นอนอู่แก้วนอนแล้วแม่สิกาย

แม่ไปไฮ่กะจีไซ่มาหา แม่ไปนากะจีปามาป้อน

แม่ไปเลี้ยงม้อนอยู่ป่าสวนมอน ไผ่บ่นอนบ่ให้กินกล้วย

(๔) เพลงพื้นบ้านอีสาน เช่น

-- ลำ หรือกลอนลำ เป็นทำนองเพลงที่ได้รับความนิยมมาก มีหลากหลายทำนองลำ (เรียกว่า “ลาย”) เช่น ลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง ลำเตี้ย ลำตังหวาย ลำเพลิน เป็นต้น

-- เซิ้ง หรือลำเซิ้ง เป็นการขับร้องอย่างหนึ่ง มีลักษณะพิเศษ คือมีคนหนึ่งเป็นคนขับนำ มีลูกคู่อย่างน้อยหนึ่งคนขับซ้ำประโยคเดียวกันไปเรื่อย ๆ ที่นิยมเล่นกัน ได้แก่ เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งนางแมว เซิ้งนางด้ว เป็นต้น

-- สรรภัญญ์ เป็นทำนองเพลงที่ได้มาจากการสวดของพระ มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากกลอนหมอลำ นิยมร้องเป็นหมู่คณะในช่วงเข้าพรรษา จึงเริ่มด้วยบทไหว้พระแล้วจึงเป็นกลอนต่างๆ ซึ่งมักเป็นคำสอนในพุทธศาสนา นิทานชาดกต่างๆ

๒.๒ วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์

วรรณกรรมอีสานเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่ออ่านสู่กันฟังหรือใช้เป็นบทขับลำตามทำนองเสนาะของท้องถิ่น จึงมีลักษณะเฉพาะถิ่นคือใช้ภาษาถิ่น บันทึกด้วยอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ฉันทลักษณ์ท้องถิ่น และเนื้อหาสาระสอดคล้องกับคตินิยมของท้องถิ่น^{๒๙} ซึ่งอาจจำแนกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

(๑) วรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดก ตำนาน นิทานคติธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ เช่น เวสสันดรชาดก ท้าวสีทัน ท้าวศรีธนาม เสียวสวาสดี ท้าวโสวัต นกกระจอก เป็นต้น และเรื่องที่เป็นตำนาน เช่น มุลปนา อูร์งคินทาน พุทธทำนาย สังฆอมธาตุ มาลัยเลียบโลก มาลัยหมื่นมาลัยแสน เป็นต้น

^{๒๘} อ่างแล้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๒.

^{๒๙} อ่างแล้ว.ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๙๒.

(๒) วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ ตำนานสร้างบ้านแปงเมือง ประวัติ นักรบ เช่น ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พื้นเวียง ขุนบรม พงศาวดารจำปาสัก ตำนาน พระพุทธรูปสำคัญ เป็นต้น

(๓) วรรณกรรมเกี่ยวกับคติธรรม ได้แก่ นิทานที่เล่าเป็นคติสอนศีลธรรม จริยธรรม เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิต เช่น ธรรมดาสอนโลก พญาคำสอนกองไฟร์ ปู่สอนหลาน อิทธิยานสอน ลูก ลีปสุญ เป็นต้น

(๔) วรรณกรรมนิทาน เช่น ไก่แก้ว กำพ้อผีน้อย นางผมหอม จำปา สีตัน สิ้นไซ พะลักพะลาม กาละเกด ผาแดงนางไอ่ ชูลุนางอ้ว เป็นต้น

(๕) วรรณกรรมปลุกย้อยอื่น ๆ เช่น บทสวดสู่ขวัญ คำเทศน์พิธีขอฝน ผญา คำสอย เพลงกล่อมลูก คำแข็ง เป็นต้น

ทั้งนี้การแบ่งประเภทวรรณกรรมอีสานยังมีความแตกต่างหลากหลายเนื่องจาก วรรณกรรมอีสานมีลักษณะประสมประสาน คือ เนื้อหาเกี่ยวเนื่องกันหลาย สารในเนื้อเรื่องเดียวกัน เช่น เรื่องผาแดงนางไอ่ อาจเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ หรือเป็นนิทานชาดก ก็ได้ ผนวมนิทานรูปมุข ปาฐะ และลายลักษณ์ เป็นต้น

๓) ลักษณะเด่นของวรรณกรรมอีสาน

สรุปลักษณะสำคัญของวรรณกรรมอีสาน ๖ อย่าง^{๓๐} ดังนี้

(๑) พุทธศานานิยม วรรณคดีอีสานส่วนมากอ้างอิงชาดกในพุทธศาสนาและมักเชื่อมโยง ความดีความชั่ว (ธรรมะ-อธรรม) ในบทสรุป

(๒) สุขนาฏกรรมนิยม เรื่องส่วนใหญ่มักจบด้วย “ธรรมะชนะอธรรม” ตัวเอกแม้จะเป็นคน ตกยากด้อยศักดิ์ศรี แต่เปี่ยมคุณธรรม จึงเอาชนะผู้ไร้ธรรมะที่มีกำลังกายหรืออิทธิฤทธิ์มากมาได้

(๓) นิรนามนิยม เรื่องส่วนใหญ่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เนื่องจากคัดลอกต่อๆ กันมา

(๔) ประเพณีนิยม เรื่องส่วนใหญ่มีการบรรยายวิถีชีวิตในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อความฝันและการบายศรีสู่ขวัญในเรื่องนางแดงอ่อน การเล่นบั้งไฟ ปลุกประรำสร่งน้ำพระราชครู ในเรื่องผาแดงนางไอ่ ลักษณะดีชั่วของหญิงชายในเรื่องท้าวคำสอน เป็นต้น

(๕) ธรรมชาตินิยม เรื่องส่วนใหญ่ใช้ธรรมชาติเป็นฉากผสมผสานกับราชสำนักที่โอ้อา โดยป่า ธรรมชาติเป็นสถานที่แสวงหาความรู้ของผู้รักธรรมะและที่อยู่ของผู้มีวิชาอาคม เช่น ฤาษี มหาเถร เป็นต้น สัตว์ต่างๆ ก็มีอยู่ตามดินแดนต่างๆ ของอีสาน เช่น กบ เขียด ปลา จระเข้ วัว ควาย กิ้งก่า แมงมุม ต๊กแตน นกเขา นกเอี้ยง ฯลฯ

^{๓๐} อุดม บัวศรี, เจ้าโคตร: การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน.(ขอนแก่น : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๙-๑๗๑.

(๖) ราชานิเทศนิยาม เรื่องส่วนใหญ่จับด้วยผู้ได้ชัยชนะได้ครองเมืองเป็นเจ้าของทรัพย์สินบริวารต่างๆ

๔) คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน

วิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมอีสาน ดังนี้

(๑) เป็นการสั่งสอน ให้คติเตือนใจ ให้แนวทางในการดำรงชีวิตให้มีแก่ผู้อ่าน/ผู้ฟัง เช่น

- บทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงใน พญาคำกองสอนไพร่
- หลักการใช้ชีวิตตามจารีต การเลือกคู่ครอง การปลูกบ้านเรือน การปฏิบัติตนในหมู่วงศ์คณาญาติ การประพฤติตนของเจ้าบ้านเจ้าเมืองตามหลักพุทธศาสนาใน ธรรมดาสอนโลก
- หลักความประพฤติของสตรีใน อินทียาณสอนลูก
- หลักความกตัญญู การรักษาศิลแปด บุญกรรม ใน เสียวสวาสต์
- คุณค่าของคนที่มีหน้าตาไม่ดี แต่มีความสามารถและกตัญญู ในท้าวกำกาดำ ฯลฯ

(๒) เป็นกิจกรรมสันตนาการ ให้ความบันเทิง ทั้งด้านอรรถรสทางภาษาและเนื้อเรื่อง เป็นต้นแบบที่ศิลปินอีสานนำไปใช้ในการแสดง ทั้งเนื้อเรื่องและฉันทลักษณ์ ซึ่งมียกย่องตอนสำคัญของวรรณกรรมที่ชาวอีสานนิยมหรือมีกลอนไพเราะ เช่น ผาแดงนางไอ่ ชูขุนนางอ้าว ลินไซ การะเกด เป็นต้น มาลา หรือใช้เป็นคำสอย ที่เพิ่มความบันเทิงระหว่างการฟังหมอลำ

(๓) เป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญของชีวิตหรือการแก้ไขปัญหาวิกฤต เช่น บทสวดขวัญ คำแข็งในงาน บุญบั้งไฟ แห่นางแมว เสี่ยงทายนางดั่ง บทเทศน์มหาชาติ คาถาพัน เป็นต้น

(๔) เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เช่น ตำนานขุนบรม ตำนานอุรังคธาตุ (ประวัติพระธาตุพนม) ท้าวฮุ่งท้าวเจือง พื้นเมืองอุบล เป็นต้น ทำให้ชาวอีสานได้เรียนรู้เรื่องในอดีตของตนและสืบทอดจิตสำนึกท้องถิ่น ยกย่องวีรบุรุษร่วมกัน เช่น ขุนบรม ขุนเจือง ทั้งนี้วรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่ง คือ พื้นเวียง เป็นเรื่องราวการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 เริ่มจากการต่อต้านอำนาจรัฐของอ้ายสาเกียดโง้งปลายสมัยรัชกาลที่ 2 การขึ้นครองเวียงจันทร์ของเจ้าอนุวงศ์ สาเหตุการก่อการยึดหัวเมืองอีสาน ถูกจับและส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ จับด้วยสงครามไทย-ญวนที่ทำให้ความลำบากแก่ชาวลาว ซึ่งเป็นกลอนลำที่ได้รับความนิยมในการนำไปอ่านในงานงิ้วเฮือนดี สามารถปลุกใจความเป็นท้องถิ่นนิยมของชาวอีสานได้ในช่วงหนึ่ง

(๕) เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางด้านภาษา ศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ คติชีวิต ฯลฯ จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ในท้องถิ่น

เช่น โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม โลกนี้-โลกหน้า ฯลฯ

หลักการปกครองและกฎหมายโบราณ ใน อาณาจักรหลักคำเมือง

ความรู้และแนวปฏิบัติในการทำนาทำไร่ ใน วันแสกปูกของ
การใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในเรื่อง เชียงเมียง
ความสำคัญของการทำบุญบังไฟ ในเรื่อง ผาแดงนางไอ่
สำนวน ภาษิต คำสรว้อย คำซ้อนต่างๆ ในทุกเรื่อง
เป็นต้น

ทั้งนี้วรรณกรรมอีสานมีการใช้สำนวนที่ไพเราะหรือขยายความสิ่งต่างๆ อย่างเป็นเอกลักษณ์
เช่น

- คำสั้นๆ แต่ได้ใจความ เช่น ก๊ก ขวง คัก เคิก จืด งวก ไร่ งัน เป็นต้น
- คำออกเสียงที่สอดคล้องกันเป็นชุด เช่น ซิวี่ ซอว่อ จิ่งปึง จ่องป่อง แจ่งแบ่ง จิ่งปึง โจง
โป่ง จ่างป่าง (บอกขนาดของรู) อ้ามตำม แจ่งแย่ง สอกสอย ซาบงาบ (บอกลักษณะท่าทาง) เป็นต้น
- สำนวนยาว เช่น “จอกหลอกแจกแหลก” “หนักช้อยกันทาบ หยาบช้อยกันดึง” “ควาย
ตุ้มักชน คนจนมักเว้า” “ตื่นเด็กคือกา หากินคือไก่” “เอ็นกินเล่นไล่ เอ็นไซ้เล่นหนี” “สามอาจารย์
เฮ็ดชานบ่แล้ว” “แก้วบ่ซัดสามปีเป็นแฮ่ ฟันบ่บ่แล้วสามปีเป็นเพิน” ฯลฯ^{๓๑}

๕) รูปแบบคำประพันธ์ของอีสาน มีหลายประเภทที่สื่อความรู้สึกและความเข้าใจในแบบ
ต่างๆ กัน เช่น

(๑) **ญาบ** เป็นสำนวนที่บางครั้งมีสัมผัส บางครั้งไม่มี แต่ใช้แล้วช่วยให้เนื้อความที่พูดไม่
สั้นหรือห้วนเกินไป เช่น “ห้ามผีดกป่าช้า” “หนีบ่ม่ม กัมบ่หวิด” “ปล่อยเอี้ยนลงตม” “แก้ม้ทาง
ปลาย” ฯลฯ บางครั้งเป็นสำนวนที่มีคำขึ้นต้นหรือคำลงท้ายเดียวกัน ^{๓๒}เช่น

สุขหนึ่ง	มีข้าวกิน	มีเอี้ยนบ่มีฝา	บ่ดี
สุขสอง	มีดินอยู่	มีนาบ่มีฮ้อง	บ่ดี
สุขสาม	มีคูนอนนำ	มีปล่องบ่มีฝาอัด	บ่ดี
สุขสี่	มีเงินค่าเต็มบ้าน	มีวัดบ่มีพระสงฆ์	บ่ดี
สุขห้า	มีลูกหลานนั่งเฝ้ายามชรา	มีถงบ่มีบ่อนห้อย	บ่ดี
ผิวเมียดีวออกเอือนใหม่	นี้ก็ยาก	ฮักมักกันบ่เห็นหน้า	นี้ก็ยาก
เฮ็ดไส่บ่มีชวาน	นี้ก็ยาก	เฮ็ดนาทามน้ำท่วมข้าว	นี้ก็ยาก
จักตอกไม้เป็นแมง	นี้ก็ยาก	เที่ยวทางบ่มีเพื่อน	นี้ก็ยาก

^{๓๑} ข้างแล้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๑๕-๒๘.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๐-๓๓.

ได้ผิวซีท์เกล้าเกี่ยวข้าวหนูกวน	นี้ก็ยาก	ไต่ข้าวไม้ลำเดียว	นี้ก็ยาก
เครื่องุกขาดไกล่ยามตัด	นี้ก็ยาก		
หรือบางสำนวนเป็นลำดับเรื่องเดียวกัน เช่น			
สิบปี	อาบน้ำบ่หนาว	เจ็ดสิบปี	ตีระฆังบ่ม่วน
ซาวปี	เว้าสาวบ่เปื้อ	แปดสิบปี	หนักหนวกถ้วนมาหู
สามสิบปี	ฮู้เมื่อก่อนไก่อ	เก้าสิบปี	พี่น้องมาดุนั่งให้
สี่สิบปี	ไปโฮ้มาทอดขา	ฮ้อยปี	บ่ใช้บ่ตาย
ห้าสิบปี	ไปนามาทอดฮ้อย	ฮ้อยสิบปี	เห็นเดือนหงายว่าไฟ
ใหม่			
หกสิบปี	เป่าขลุ่ยบ่ตั้ง	ฮ้อยซาวปี	ใช้ก็ตาย บ่ใช้ก็ตาย

(๒) **โตงโตย** เป็นสำนวนคำคมหรือสุภาษิตที่มีวรรคต้นวรรครับ บางสำนวนมีวรรคส่งรวม เป็น 3 วรรค มีทั้งประเภทมีสัมผัส และไม่มีสัมผัส^{๓๓} เช่น

ฮู้หลายหลักจั่งหมั้น พี่น้องหลายชั้นจั่งดี
 ได้ปลาต้มแห ได้แพร์ลิ้มผ้า ได้หน้าลิ้มหลัง
 ยามกินบ่เรียก ยามเวียกจั่งเอิ้น
 คั่นบ่มีฮ้อยอวด คั่นบ่บวชฮ้อยแอหัว
 นอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย
 กินอย่ากินสมอยาก ปากอย่าปากสมเคียด

เป็นต้น

(๓) **กลอน** มีหลายแบบ เช่น กลอน 6 กลอน 7 กลอน 9 กลอน 10 ทั้งมีสัมผัสและไม่มีสัมผัส ถ้าไม่มีสัมผัสก็มักเล่นคำเล่นสระ หรือเล่นอักษรให้อ่านร้อง เช็งและแหล่ ได้จั้งหะและทำนองไพเราะ^{๓๔} เช่น

กล่าวถึง นางนางหล่า สมณทานางนารถ

^{๓๓} ข้างแฉ้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๓๔-๓๕.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๘.

เนาใน	อาสน์อ่าวกล้า	เซียงซ็องอยู่เกษม
	โตนนานได้	หลายปีแถมถ่าย
กุมพันธ์	ยักษ์ใหญ่ตัน	กุมเจ้าแล่นหนี
มันกะ	นำนางหล่า	สุมนทาเฮงฮอด
จอดย้ง	เมืองใหญ่กว้าง	อโนราชชื่อเซียง
		(กลอน 7 ไม่มีสัมผัส จากสินไซ)
ไทยเฮื่อนนี้ไปเสมิตมี		หื้อไปลื้ออยู่ส่วมบ่อนอน
เปิดหน้าต่างอย่างออกมาด		ไซปักตุย่างออกมาเบ็ง
มาเบ็งแล้วแมนลูกหื้อหลาน		คักแมนหลานให้ทานเหล่าแน
ขอเหล่าเต็ดนำเจ้าจักโอ		ขอเหล่าโทนำเจ้าจักถ้ว
หวานจ้วยจ้วยด้วยปากหลานชาย		ตักมายายหลานชายคู่
ยายบ่คู่ต้อยบ่หนี		ตายเป็นผีลีนามาหลอก
		(กลอน 7 เซ็งบังไฟ)

(๔) โคลง เป็นคำประพันธ์ที่มีการแบ่งวรรค คำสร้อย และบังคับสัมผัส แต่ไม่บังคับเอกโท เพียงแต่ต้องให้อ่านเอื้อนเสียงได้จังหวะและทำนอง^{๓๕} เช่น

ศาสตร์ศิลป์ควรชู้	เฮียนเอา
เป็นตั้งน้ำในเครือเขา	ต้นไม้
เมื่อก่อนจะเก็บเอา	ดอกหมากนั้นนา
ควรเก็บทุกคำเข้า	ลวดได้เหลือหลาย

(๕) กาพย์ มีลักษณะคล้ายร้อยกรองในสุภาชิตพระร่วง บาทหนึ่งมี 7 คำ ไม่มีคำสร้อย และไม่

^{๓๕} อ่างแล้ว. ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๕๐.

กำหนดว่าบทหนึ่งมีก็บาท ไม่กำหนด เอกโทแต่กำหนดสัมผัสสระ โดยคำท้ายของบาทแรกจะสัมผัสกับคำใดคำหนึ่งของบาทต่อไป^{๓๖} เช่น

ดอกทองกวาวสีงามไฉ่กลีน	โลกดูหมิ่นเหตุกลีนมันหาย
อธิบายดั่งชายโสภาย	ฮูปเกลี้ยงฮาบยังหนุ่มงามตา
เขาเกิดมาตระกูลไซไฟร์	ของบ่ไฮ่ความฮู้บมี
นักปราชญ์ดีเกิดมาเสียชาติ	บ่สะอาดคือกลีนมันหาย

(“มงคลแห่งการศึกษา” โดย พระอุบาลีคุณูปมาจารย์)

(๖) **ร่าย** (ฮ่าย) ส่วนใหญ่ใช้ประพันธ์วรรณกรรมพุทธศาสนา ที่แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาอีสาน และสัมผัสกันแบบร่ายยาว ในบาทหนึ่งอาจมีตั้งแต่ ๕ คำขึ้นไป คำสุดท้ายจะไปสัมผัสสระกับคำใดคำหนึ่งในบาทต่อไป^{๓๗} เช่น

	มัทธี คุรา น่องมัทธี
ราชสีห์จักษหนีจากดอย	เพราะว่าดอยนั้นบ่มีถ้ำคูหา
ปลาจักษหนีจากน้ำ	เพราะว่าน้ำนั้นบ่มีตม
สมณจักษหนีจากครู	เพราะว่าครูนั้นหาผญาบ่ได้
นกจักษหนีจากไม้	เพราะว่าไม้นั้นบ่มีกิ่งง่าสาขาอันกว้าง
ช้างจักษหนีจากป่า	เพราะว่าป่านั้นบ่มีไม้ไผ่แล้ไม้บง (กัณท์มัทธี)

ในอดีตการเรียนวรรณกรรมอีสานมีหลายทาง เช่น ผู้ชายอาจบวชเรียนและได้อ่านจากหนังสือผูกหรือหนังสือก้อมซึ่งมักเก็บรักษาไว้ที่วัด ขณะที่ผู้หญิงมักเรียนรู้จากการฟังหมอลำหรือจดจำจากที่ได้ยินผู้อื่นและเล่าต่อๆ กันมา เมื่อมีสื่อสารมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ชาวอีสานก็มีโอกาสได้ฟังวรรณกรรมอีสานผ่านสื่อเหล่านั้นด้วย

ต่อมาเมื่อระบบการศึกษาภาคบังคับแพร่หลายในอีสานและสอนให้เรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมภาคกลาง ชาวอีสานรุ่นต่อมาจึงขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อวรรณกรรมรูปแบบต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความซาบซึ้งต่อวรรณกรรมอีสาน จึงห่างเหินจากวรรณกรรมเหล่านี้ไป

^{๓๖} อ่างแก้ว.ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๕๐.

^{๓๗} อ่างแก้ว.รัชช ปุณโณทก,วรรณกรรมภาคอีสาน. หน้า ๗๔.

จนยากที่จะหาชาวอีสานรุ่นใหม่ที่เข้าใจและสามารถสร้างสรรค์คำประพันธ์แบบอีสานได้^{๓๘}ที่สำคัญ แม้ว่าตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา จะมีการจัดพิมพ์วรรณกรรมอีสานเผยแพร่มากขึ้น แต่ก็ต้องอาศัยตัวอักษรไทยกลาง ซึ่งไม่สามารถ “สื่อ” คำอีสาน ได้เท่าที่ควร ขณะที่สื่อโทรทัศน์และสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ ตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในเมืองใหญ่ทำให้ชาวอีสานเอง หันไปพูดภาษาไทยกลางมากขึ้น มีการรับศัพท์และสำนวนไทยกลางมาพูดด้วยสำเนียงอีสาน การสืบทอดภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมของอีสานจึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างจำกัด

ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐ เริ่มมีการศึกษา ปรีวรรต และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือวรรณกรรมพื้นบ้านแล้วหลายเรื่อง เช่น นางผมหอม นางแดงอ่อน สิ้นไซ ท้าวสุริยวงศ์ เสียวสวาสดี เป็นต้น รวมทั้งมีการรวบรวมคำผญา และกลอนลำเป็นเล่ม แต่ส่วนใหญ่ จะพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง มีเพียงบางเล่มที่พิมพ์อักษรอีสานแทรกไว้ด้วย และตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๔๐ มีการเผยแพร่และสืบสานวรรณกรรมอีสานทางอินเทอร์เน็ตด้วย แต่ที่สำคัญ คือ แม้จะปรีวรรตแล้ว แต่ผู้อ่านที่ขาดความเข้าใจสำนวนศัพท์โบราณก็ยังไม่สามารถทำความเข้าใจหรือเกิดความซาบซึ้งในวรรณกรรมเหล่านั้นได้

ส่วนการสร้างสรรควรรณกรรมใหม่ๆ มีน้อย และมักปรากฏในการแสดง เช่น กลอนลำ เป็นต้น สำหรับผญา ยังมีบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนรุ่นอาวุโสคิดผญาให้ลูกหลานฟัง และบันทึกด้วยภาษาไทยกลางบ้าง เช่น

“มีเกินใช้ ได้เกินกิน เราก็รวย กินเกินได้ ไข่เกินมี เราก็จน” (พ่อเชียงไทยดี บ้านอนันต์ อ.ศิขรินภูมิ จ.สุรินทร์)

“อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้ ในที่สุดชีวิตจะดีขึ้น” (พ่อผายสร้อยสระกลาง บ้านสระคุณ อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์)

“ถึงฝันดีก็อย่าดีเป็นเลขห่วย เร่งปลูกกล้วยปลูกผักรักษาหาร เลี้ยงหมูไก่ปุ่ปลาอย่าช้านาน ชวนแม่บ้านจู้จู้ยู่ที่นา” (พ่อสุทธีนันท์ ปรัชญพฤทธิ์ บ้านปากช่อง อ.สตึก จ.บุรีรัมย์) เป็นต้น ^{๓๙}

^{๓๘} อ่างแล้ว ประมวล พิมพ์เสน, ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน. หน้า ๒๑.

^{๓๙} ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, **พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน**. (ขอนแก่น : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, ๒๕๔๕), หน้า ๗๐, ๘๑, ๑๑๖.

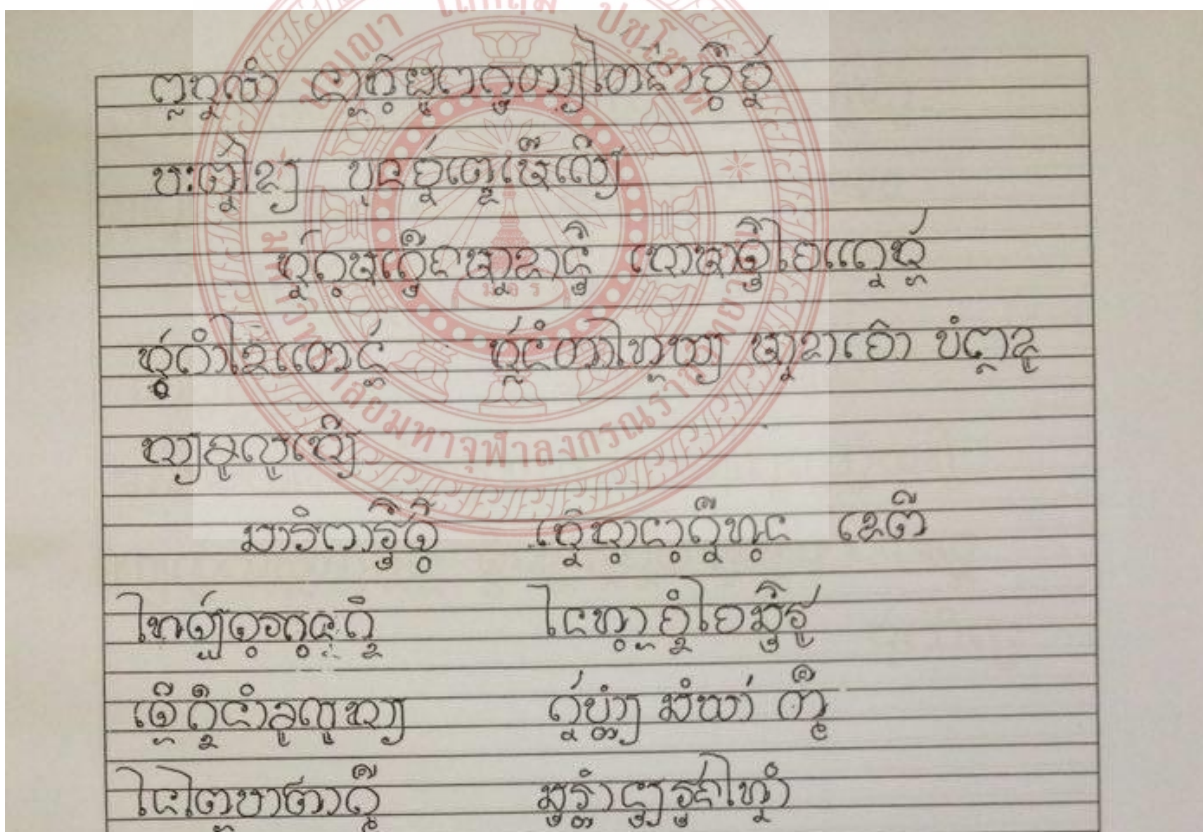
๔.๒ ผลการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
ภาษาถิ่นอีสาน : อักษรธรรม และอักษรไทยน้อย

๑. อักษรธรรมอีสาน

อักษรธรรมอีสานพัฒนามาจากอักษรมอญโบราณ นิยมใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนา เช่น พระไตรปิฎก พระธรรมคัมภีร์ต่างๆ เป็นต้น ในประเทศไทยพบที่จารึกวัดสุวรรณคูหา อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๑๐๖ และที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่พบบริเวณเมืองหลวงพระบาง ลงศักราช ตรงกับ จ.ศ.๘๘๙ หรือ พ.ศ. ๒๐๗๐

ตัวอย่างอักษรธรรม

เรื่อง นางอ้วฝูกคอยไต้ง่าจวงจัน

๒. อักษรไทยน้อย

เป็นอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางโลก เช่น เกี่ยวกับคดีโลกโดยเฉพาะกฎหมาย พงศาวดาร ประวัติศาสตร์ หรือวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน ไม่นิยมเขียนเรื่องเกี่ยวกับคดีธรรม โดยเฉพาะเรื่องที่เขียนด้วยภาษาบาลี เพราะมีตัวอักษรน้อยไม่พอต่อการเขียน แต่นิยมเขียนภาษาถิ่น (ภาษาลาวและภาษาไทยถิ่นอีสาน)

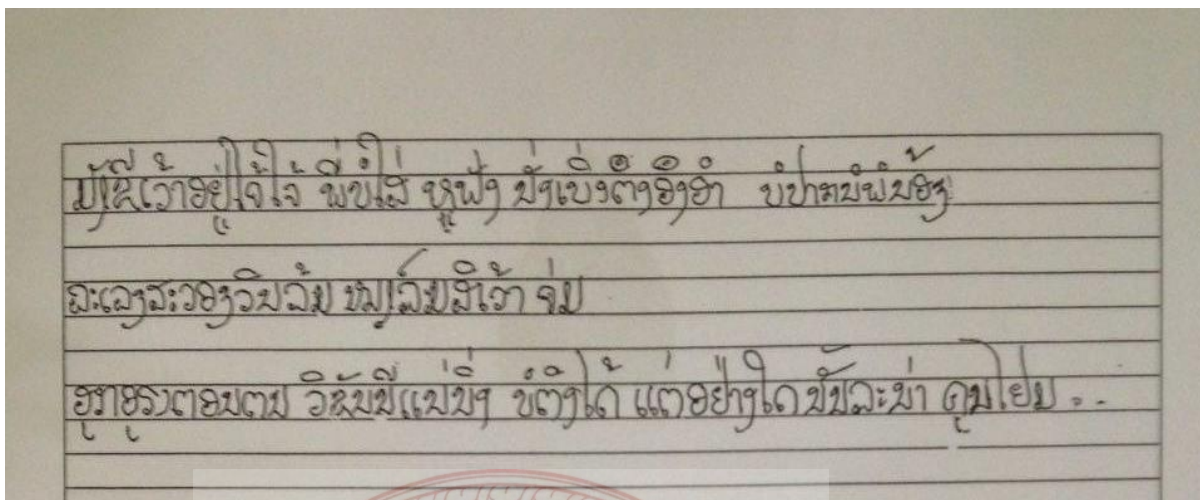
จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่กล่าวไว้ว่า “...เมืองเวียงจันทน์ เวียงคำ เมืองชะวาหรือหลวงพระบางเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยและเมืองบริวารอย่างล้านช้าง ซึ่งครอบคลุมถึงภาคอีสานของไทย ก็น่าจะใช้อักษรเหมือนหรือพัฒนาการมาจากอักษรเมืองแม่ นั่นคือ เมืองสุโขทัย และยิ่งในรัชสมัยพระยาสิทธิพระองค์ทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ นักศาสนา...” (ในหนังสือของ อุดุลย์ ตะพัง, ๒๕๔๓)

ซึ่งจากข้อความข้างต้น อาจารย์ ดร.สุเนตร โปธิสาร ในเอกสารการสอนวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๕๙ เรื่องประวัติศาสตร์ภาษาลาว-อักษรลาว มีความเห็นต่างว่า “...บริเวณลุ่มน้ำโขงในอดีตยังใช้อักษรขอมและมอญมาบันทึกเรื่องราวของตนเองอยู่ และไทยสยามยังใช้อักษรเขมรอยู่เมื่อสมัย พ.ศ. ๑๗๐๐ รวมถึงในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาก็ยังใช้อักษรเขมรด้วยเช่นกันเพราะในช่วงนั้นยังไม่มีอักษรไทยสยาม และจากการศึกษาของนักอักษรวิทยาพบว่า อักษรลาวได้พัฒนามาก่อนอักษรไทยสยามพระยาสิทธิแห่งสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๙๙-๑๙๑๙) ดังเห็นได้จากจารึกที่เขียนด้วยสีที่ผาถ้ำนางอันเมืองหลวงพระบาง หรือศิลาจารึกพระธาตุฮ้าง เมืองท่าแร่ อำเภอฟังโคน จังหวัดสกลนคร ปี ๑๓๕๐ พ.ศ. ๑๘๙๓ ก่อนอาณาจักรล้านช้าง ที่มีรูปแบบตัวอักษรและอักขรวิธีในยุคของพระยาลังอิราช ปี ค.ศ. ๑๒๗๑...”

ตัวอย่างอักษรไทยน้อย

เรื่อง พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ที่ ๙ กัณฑ์มัทรี

และแล้วข้าพเจ้าก็ ภายใต้อาณาจักร สักพักแล้วเสร็จสิ้น ขันชะงัก (ตอนจบ) ทว่า
 หนึ่งความ ขะพุกข่า ขุระนาลิวิฑิต์ ใญ่ขุญญ์เมธาธิตา ขุญญ์ขุญญ์ไว มุญญ์ขุญญ์อ้อมเร่
 ละตาขุญญ์โศกเป่าแล้ว นุญญ์แซ่ซมิ โสสุญญ์ ขุญญ์จกัฒม์ ขุญญ์จกัฒม์ (เก็บเสียง) ขุญญ์จกัฒม์
 ขุญญ์จกัฒม์ ขุญญ์จกัฒม์ ขุญญ์จกัฒม์... ค่ำเมฆจกัฒม์แก้วแจ่ม
 ใญ่ ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ละตาขุญญ์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ขุญญ์จกัฒม์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ใญ่... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ละตาขุญญ์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 เก็บเสียงจกัฒม์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 แล้วจกัฒม์ไปเก็บเสียงจกัฒม์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 จกัฒม์จกัฒม์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 จกัฒม์จกัฒม์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ละตาขุญญ์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ละตาขุญญ์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม
 ละตาขุญญ์... เก็บเสียงจกัฒม์... ขุญญ์จกัฒม์แก้วแจ่ม

๔.๓ ผลการวิเคราะห์หัตถิพลาทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น

๑. ปัญหาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของภาษา

๑) การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง

อาจจะเป็นเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การลงน้ำหนัก หรือโครงสร้างของพยางค์ ได้แก่ การสูญเสียง การเพิ่มเสียง การเปลี่ยนเสียง การรวมเสียง และการแยกเสียง

๒) การเปลี่ยนแปลงด้านคำศัพท์

คือ การเปลี่ยนแปลงคำ ถ้อยคำ สำนวน การเปลี่ยนแปลงศัพท์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ การสูญศัพท์ และการเพิ่มศัพท์

๓) การเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์

คือ การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคำ ระเบียบของถ้อยคำ (บุรุษ พจน์ เพศ มาลากาล) และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง

๔) การเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย

ได้แก่ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

๒. ปัญหาการใช้ภาษาไทยของวัยรุ่น

วัยรุ่นไทยสมัยนี้นิยมใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อการติดต่อที่รวดเร็วและเนื่องจากความเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ตัวอักษรทำให้วัยรุ่นทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจนกลายเป็นภาษาวิบัติ

ตัวอย่าง คำสะกดผิดได้ง่าย เป็นรูปแบบของคำที่มีการสะกดผิด ซึ่งเกิดจากคำที่มีการผันอักษรและเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ, ซิมิ ที่หมายถึง ไซ้ไหม

ภาษาเหล่านี้เป็นภาษาที่วัยรุ่นทำให้เปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆจนอาจจะทำให้ไม่มีเค้าโครง
เดิมของภาษาไทยอีกต่อไป ฉะนั้นแล้ววัยรุ่นไทยควรช่วยกันถนอมและรักษาภาษาไทยเอาไว้ให้เหมือน
อย่างที่มีมันเป็นมาตลอด

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์ “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕-๒๐ รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภาษาถิ่นอีสานทั้งประวัติความเป็นมา และอักษรที่เป็นต้นตอของอีสาน ก็ยังทำให้ทราบว่า อักษรถิ่นอีสานกำลังเริ่มมีการฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อักษรถิ่นอีสานเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ได้แก่ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๖ รายการด้วยกัน คือ ๑) อักษรธรรมล้านนา ๒) อักษรไทยน้อย ๓) อักษรธรรมอีสาน ๔) ภาษาของ ๕) ภาษาญ้อ และ ๖) ภาษาकों ซึ่งในรายการขึ้นทะเบียนมรดกดังกล่าวได้มี อักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้วเช่นกัน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนในครั้งนี้ ก็เพราะว่า ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคามเป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อมูลที่ได้ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจคือ ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมี ความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และแนวทางการฟื้นฟูภาษาถิ่นไว้ดังนี้

แนวทางในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น ดังนี้

๑) ควรนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เข้ากับแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภาษาถิ่นในด้านการเรียนการสอนโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ท่าทาง สำนวน หรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะช่วยปลูกฝังให้เด็กสามารถเรียนรู้ รับรู้ การมีอยู่ คุณค่าและความสำคัญของภาษาถิ่น

๒) ควรการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็กโดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

๓) ควรการปลูกฝังให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก ในการพูดภาษาถิ่น

๔) ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วย

๕) ควรมีการรณรงค์ และ ส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่นอย่างแพร่หลาย

แนวทางในการฟื้นฟูภาษาถิ่น ดังนี้

๑) ช่วยกันรณรงค์ ส่งเสริมให้ เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน เห็นว่าภาษาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมนุษยชาติ ที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ต่อไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเด็กบางคนพูดภาษาถิ่นแต่ในบ้านหรือในครอบครัว แต่พอออกไปนอกบ้านไปอยู่ในสังคมเมือง สังคมใหญ่ๆ ก็จะพูดภาษากลาง จนในที่สุดก็จะลืมและละเลยภาษาถิ่นไป เพราะพูดภาษากลางจนเคยชิน จะหลงเหลือก็แค่สำเนียงเล็กๆน้อยๆ

๒) กระทรวงศึกษาธิการควรมีนโยบายอย่างเร่งด่วนให้มีการบรรจุหลักสูตรภาษาถิ่นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังให้เด็กเล็กๆ ตั้งแต่ อนุบาล ประถม มัธยม จนถึง มหาลัย ซึ่งเมื่อโตแล้ว เด็กสามารถคิดเองเป็นและ สามารถรับรู้ได้ว่า ควรดูแลรักษา ควรปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อไม่ให้ภาษาถิ่นของเราหายไป อย่งไรค่า ไร้ความหมาย

๓) นักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัยภาษาถิ่นอย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ในสังคมอย่างเร่งด่วน เพราะภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้

เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลง กล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร ถ่ายทอดทั้งสิ้น

ถึงแม้ว่าอักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาแล้วก็ตาม ถ้าหากยังไม่นำมาปฏิบัติ ใช้กันให้แพร่หลาย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็คงอาจจะไม่เต็มที่ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ควรเพิ่มบทบาทด้านอักษรประจำท้องถิ่นอีสาน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ให้ยอมรับกันได้แบบสากล เช่น มีการบรรจุลงในหนังสือเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ให้เป็นวิชาบังคับเรียน เพียงเท่านี้ภาษาไทยน้อย และภาษาธรรมอีสาน ก็คงจะยังคงอยู่และยั่งยืนสืบไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ทำให้มีข้อเสนอแนะโดยสรุปในภาพรวมดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้การศึกษาวិเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์ “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นไปอย่างมากตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แต่ยังคงมีแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาถิ่นให้เป็นที่นิยมและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑. ควรศึกษาพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน
๒. ควรศึกษาเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้บูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาที่จัดการเรียนการสอน
๓. ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น แม้ในปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่นมากน้อยเพียงใดก็ตาม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **สยามรัฐสวดเทปิฎก เล่มที่ ๔, ๗, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๓๑, ๓๕.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **รายงานสถานภาพสิ่งแวดล้อมเรื่องน้ำ**, กรุงเทพมหานคร : กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๔.

กรมอาเซียน, กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๖.

คำแพ่ง ทิพยมนตรี, พลับพลึง คงชนะ และคณะ, **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา, ๒๕๔๓.

ฉันทส ทองช่วย. **ภาษาและอักษรถิ่น**. พิมพ์อักษร, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอัครพงษ์ คุ้มคุณ. **แม่น้ำโขง ณ นครพนม**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒.

เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. **ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๖.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗.

ธิดา สาระยา. **อารยธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๒

นวลจันทร์ คำปงสุ, พมา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาตาสู่โลกกว้าง. ๒๕๕๑.

นันทนา กปลกาญจน. **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียน
ไตร. ๒๕๓๐

บุญยงค์ เกศเทศ. **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**, มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาสารคาม. ๒๕๕๑.

เบญจวรรณ นาราสะจัจ. **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน**. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำ
โขง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๒.

_____ **พัฒนาการภูมิปัญญาอีสาน : จากความรู้พื้นบ้านสู่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม.**

ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๙.

ประมวล พิมพ์เสน. **ประวัติศาสตร์ไทย : จะเรียนจะสอนกันอย่างไร**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๓.

_____ **ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. ขอนแก่น: พระธรรมชั้นดี. ๒๕๔๕.

พระมหาสมจินต สมมาปญโญ. **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
สุภาพใจ. ๒๕๔๗.

เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์. **อักษรธรรมอีสาน**. นครปฐม : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๒๗.

พลับพลึง คงชนะ และคณะ. **ลาว : ภูมิลักษณะลุ่มน้ำโขง ประชาชนและวัฒนธรรม**,
กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๓.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. **รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ยู
เรกา. ๒๕๕๐.

มัลลิกา พงศปริตร. **ลาวและกัมพูชา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาตาสู่โลก
กว้าง. ๒๕๔๙.

ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ. **พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน**. ขอนแก่นกองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาค
อีสาน และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น. ๒๕๕๕.

ระวีวรรณ อินทร์แหยม. **อนุรักษ์ภาษาถิ่น**. ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. ๒๕๔๒.

สามารถ จันทร์สุรย์. “ภูมิปัญญาชาวบ้านใน เสรี พงศ์พิศ, บก. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา
ชนบท เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป. ๒๕๓๖.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. **อักษรไทยมาจากไหน?**, กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๔๘.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม และคณะ, **อารยธรรมตะวันออก**, กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ ผลงาน
วิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

สุรียา สมทศุบัติ. **ภูมิปัญญาคนจน วัสดุทางวัฒนธรรมในวิถีการต่อสู้ของคนจน**. นครราชสีมา: ห้อง

ไทยศึกษานิตยสาร สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๕๓.

สุภัทรา อรสุทธิกุลชัย และคณะ. **มรดกอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร : โครงการบริหารวิชา

บูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๕๒.

สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ. **การศึกษาภาษาถิ่น : ภาษาตระกูลไท**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๑.

สุนทรี่ พรหมเมศ. **ชาวเขาในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๕๔.

อุดม เขยกิจวงศ์. **ตามรอยพญานาค**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน. ๒๕๕๖.

อุดม บัวศรี และชอบ ดีสวนโคก. **เจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น:

สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๖.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (ก). **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. ๒๕๕๔.

_____. (ข). **ภูมิปัญญาอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. ๒๕๕๔

_____. **“แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” ใน ศักยภาพในวิถี**. กรุงเทพฯ:

สถาบันวิถีทรรศน์. ๒๕๕๕. หน้า ๓๙-๖๖.

อบเชย แก้วสุข. **รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญา**

ท้องถิ่นและการเผยแพร่ ความรู้ของสื่อมวลชน. อุบลราชธานี: ศูนย์การศึกษาอ

โรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ๒๕๕๓.

(๒) บทความ

ประสิทธิ์ หวานเสรีจ. **“การบริหารจัดการระบบลุ่มน้ำ และลุ่มน้ำโขงในสวนของประเทศไทย”**, โยธา

สาร, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน). ๒๕๕๓.

ประเสริฐ โพธิ์วิเชียร. **“ความจริงของแม่น้ำโขงในวันนี้”**, โยธาสาร, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม -

เมษายน). ๒๕๕๓.

แมนวาด กุญชร ณ อยุธยา. **“ตามรอยนักสำรวจ”**, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม-

สิงหาคม). ๒๕๕๒.

รวงทอง จันดา. **“ลุ่มน้ำโขงสายน้ำ ๖ แขนง”**, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม -

สิงหาคม). ๒๕๕๒.

สุมาตฺร ภูถายยาว และ รวงทอง จันดา, “แผนดิน สายน้ำและผู้คนบนพรมแดน”, เส้นทางสีเขียว, ฉบับที่ ๒๖ (พฤษภาคม - สิงหาคม). ๒๕๕๒.

สมชาย ภคภาสนวิวัฒน์, หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ AEC world ปีที่ ๓๓ (๑) ฉบับที่ ๒, ๘๕๙ (๑๙) (วันที่ ๗-๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖) . ๒๕๕๖.

อภิรักษ์ บัวเหล็กดี. “ลองแม่น้ำโขงจากเชียงรายถึงโขงเจียม”, ศิลปวัฒนธรรมไทย, ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม). ๒๕๕๓.

(๓) วิทยานิพนธ์

นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมัจฉาภิวัตน์ในพระพุทธศาสนา

เถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔

ภาสพงศ์ ผิวพอใช้. เพลงลูกทุ่งอีสานกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษาในผลงานเพลงของศิริพร อำไพพงษ์. ๒๕๕๗.

อุตร วงษ์ทับทิม. พลวัตชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน : การศึกษาตลอดชีวิตสู่โลกาภิวัตน์ . ๒๕๕๔.

อมรทิพย์ อมราภิบาล. มิติวัฒนธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน : กรณีศึกษาไทย - ลาว ในจังหวัดหนองคาย. ๒๕๕๒.

(๔) จากเว็บไซต์

เชตวัน เตือประโคน. ประชาชื่น : ตำนานแม่น้ำโขง เรื่องเล่าในวาระอุโมงค์ผันน้ำรัฐบาลชี้เธร.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://chetawan.multiply.com/journal/item/29> [๑๙ ธ.ค. ๒๕๕๙].

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. “ชาวบ้านห้วยม่วงผวาปอบเอาชีวิต นิมนต์พระทำพิธีขับไล่”

จาก <http://www.manager.co.th/local/viewnews.aspx?NewsID=9570000071373> สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2559. 25 มิ.ย. 57.

Asian Development Bank (ADB), **Impacts of climate change and development on Mekong flow regimes**. MRC Technical Paper No. 29. June 2010, แหล่งที่มา : http://www.mrcmekong.org/download/free_download/Technical_paper_29-revised_Nov10.pdf [๑๗ ธ.ค.๒๕๕๙]

Ben Tre – huge potential of ecological tourism in Vietnam, แหล่งที่มา :

ttp://www.vietnambeauty.com/top-destinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/57-ben-tre-huge-potential-ofecological-tourism-in-vietnam.html. [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙].

Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. (New York, USA : The United Nations University Press, 2000), แหล่งที่มา :

<http://books.google.co.th/books?id=mZa57ilh9RkC&pg=PA191&lpg=PA191>

[๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๙]

The Mekong River Commission (MRC), **การพัฒนาอย่างยั่งยืนและจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม**, ๒๕๔๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mrcmekong.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

The Mekong Delta in brief, แหล่งที่มา : [http://www.vietnam-](http://www.vietnam-beauty.com/topdestinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/194-the-mekong-delta-in-brief.html)

[beauty.com/topdestinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/194-the-mekong-delta-in-brief.html](http://www.vietnam-beauty.com/topdestinations/destination-in-the-south/24-destination-in-the-south/194-the-mekong-delta-in-brief.html). [๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙]

The World Bank, **Rural Development & Agriculture in the Mekong Region**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://web.worldbank.org>. [๐๓ มี.ค.๒๕๖๐].

Water Environment Partnership in Asia (WEPA), **Ministry of the Environment of Japan**, Cambodia State of Water. Environmental Issues : Mekong River Tributaries and Rainfall. แหล่งที่มา : [http://www.wepa-](http://www.wepa-db.net/policies/state/cambodia/river2_1_2.htm)

[db.net/policies/state/cambodia/river2_1_2.htm](http://www.wepa-db.net/policies/state/cambodia/river2_1_2.htm). [๐๙ ธ.ค. ๒๕๕๙]

Yunnan Ethnic Minorities, แหล่งที่มา :

<http://www.yunnanadventure.com/YunnanOverview/Yunnan-Ethnic-Minorities.html>. [๐๗ ก.พ. ๒๕๖๐]

(๕) ภาษาอังกฤษ

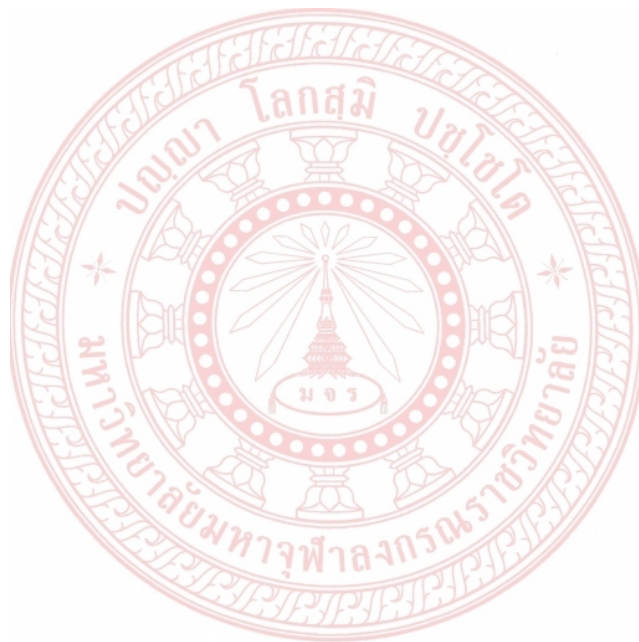
Kunming Hydroelectric Investigation and Design Institute, อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. 1985.

National Geographic Society (U.S.), **Atlas of the world**. 7th Edition. (Willard, Ohio, U.S.A.: R.R. Donnelley & Sons Company. 1999.

Qinghai Province. **Map of the People's Republic of China**, (Chengdu, China : Chengdu Cartographic Publishing House. 2006.

Yunnan Geographic Environmental Research Journal, อ้างใน Hiroshi Hori, **The Mekong : Environment and Development**. March 1999.

Vu The Binh et al, **Vietnam Tourist Guidebook**, (Hanoi : Vietnam National Administration of Tourism, 2001).

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

บทความวิจัย

โดย

ดร.วิวัฒน์ ทองวาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย 2) เพื่อศึกษาพฤติการณ์ปัญหาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่อง ภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัด หนองคาย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕-๒๐ รูป/คน แล้วนำ ผลการสัมภาษณ์ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์

ผลจากการวิจัย พบว่า

อักษรถิ่นอีสานกำลังเริ่มมีการฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อักษรถิ่นอีสาน เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ได้แก่ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดก ภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๖ รายการด้วยกัน คือ ๑) อักษรธรรมล้านนา ๒) อักษรไทยน้อย ๓) อักษรธรรมอีสาน ๔) ภาษาของ ๕) ภาษาญ้อฮุกูร์ และ ๖) ภาษาकों ซึ่งในรายการ ขึ้นทะเบียนมรดกดังกล่าวได้มี อักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้ว ด้วยเช่นกัน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่ง

วัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนในครั้งนี้ ก็เพราะว่า ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งแรกที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

ตารางแสดงการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

จังหวัดหนองคาย

ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา อิทธิพลผลักดัน	ยุคเดิม/ประวัติศาสตร์	ช่วงเปลี่ยนแปลง (พลวัต)	ปัจจุบัน
ภาษาที่ใช้	สืบทอดกันมาปากต่อปาก (मुखपाठ) ได้แก่ อักษรไทน้อยและอักษรธรรม	วรรณกรรมสมุดข่อย, วรรณกรรมใบลานและศิลาจารึก	เทศน์แหล่อีสาน, การแสดงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอีสาน
วัฒนธรรม	พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองทำให้อักษรธรรมที่ใช้จดจำเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา แพร่หลายไปด้วย วรรณกรรมอีสาน เช่น จำปาสี่ต้น สินไชย เป็นต้น	วรรณกรรม, คำทวย, ฎญา, เพลงกล่อมลูก, ลำ, แข็ง, สรภัญญ์	นิยมใช้โซเชียลมีเดียเพื่อการติดต่อรวดเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ ตัวอักษรทำให้คำเหล่านั้นสั้นลง จนกลายเป็นภาษาวิบัติ ผันอักษร และเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ, ซิมิ หมายถึง ไซ้ไหม
สังคม	นิคมพูดภาษาถิ่นกันในการสื่อสารและการเรียนหนังสืออยู่ในวัด	ภาษากลาง(ไทย) เข้ามาแทรกในการสื่อสารและการศึกษาเล่าเรียนได้แยกออกจากวัด	เด็กและวัยรุ่นไม่กล้าพูดภาษาถิ่น รู้สึกอายและไม่มีสอนในโรงเรียน
ภาษาอังกฤษ	๑.ด้านเสียง	๑.การสูญเสียเสียง - การ	จาก จาก

	๒.ด้านคำศัพท์ ๓.ด้าน ไวยากรณ์ ๔.ด้าน ความหมาย	เพิ่มเสียง –การเปลี่ยน เสียง –การรวมเสียง และการแยกเสียง ๒.การสูญเสียศัพท์และการ เพิ่มศัพท์ ๓.การเปลี่ยนแปลง หน้าที่ของคำ ระเบียบ ของถ้อยคำและการ เปลี่ยนแปลงทาง โครงสร้าง ๔. ความหมายแคบเข้า -ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่	Anglo-Saxxon Anglo-Norman Cow beef Shut close Wish desire Answer reply Year annual Smell odour
--	---	--	--

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) To study dialect for development Of the Mekong River Basin community at Nongkhai Province. 2) To study the dynamic of wisdom dialect, social and cultural changes and 3) To study and analyzing social influences Culture and English language towards dialects. Data collection tools are interview forms and observation, data collection by interview and participatory observation the groups was given the data consist of local wisdom philosopher and language experts or villagers who understand the structure of the language that lives in the Mekong Basin community in Nongkhai province. Acquired by purposive selection method of 15-20 person after that, take the interview results to analyze and synthesize the data by interpreting and creating conclusions in accordance with the objectives.

The results showed that:

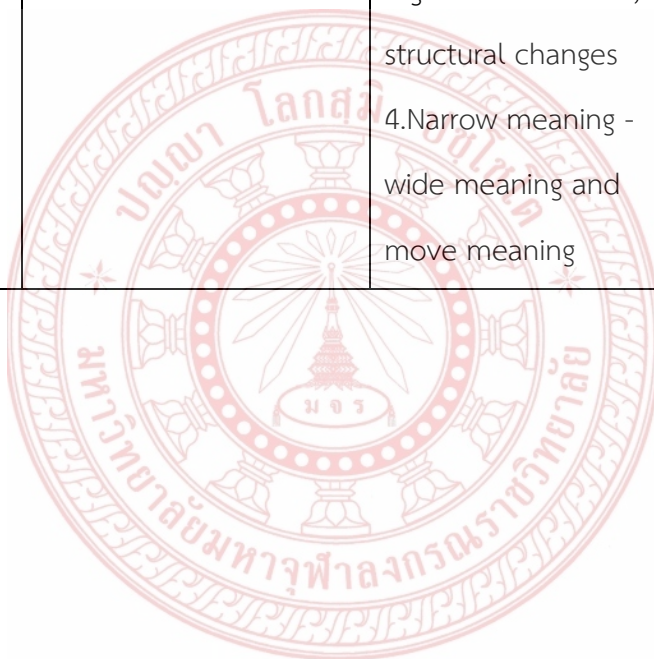
Isan dialect Alphabet is beginning to be restored by the government system otherwise, probably because Isan dialect Alphabet is the original wisdom of the Isan people such as Thai Noi Alphabet and Dharma Alphabet which can be seen from the year 2555 B.C. under The Department of Culture Promotion, Ministry of Culture. Have a legacy registration ceremony National cultural wisdom 2012 B.C. amount 6 people are 1) Dhamma Lanna Alphabet 2) Thai Noi Alphabet 3) Isan Dialect Alphabet 4) Chong Dialect 5) Nyah-kur Dialect and 6) Kong Dialect in which, the registration of such heritage has Isan alphabet is registered as a heritage. Successful cultural wisdom as well. Is the Thai Noi alphabet and the Thai Dhamma Isan alphabet which is very proud which the purpose of this registration is because language and Alphabet are the wisdom of the community risk of loss or face threats. Therefore, the family institution is the first thing that should be instilled in children to see that the local language has How important? And instill in children not embarrassed to speak the local language in society or in the family. The second institution is people in society that should not be disgusted or seeing that people speak the local language is strange. We should even praise because the local language is worth keeping.

The table shown analysis of the Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in Nongkhai Province as the following below:

Duration Influence	Old Age/History	Change period (Dynamic)	Present
Language Used	Inherited from mouth to mouth (Mukkhapatha) Including Tai Noi alphabet and Dharma	Literature Koi book, Literature Bailan leaf and stone inscription	Isan - Sermon, The performances of Isan flok Song and Northeastern country

	alphabet		music
Cultural	Buddhism Prosperity was made the Dharma alphabet to be used to memorize the Buddhist story, spread in Isan literature, such as Champositon, Sinsai, etc.	Literature, Kham Thua (Clue), Phaya (Wisdom), Lullaby, Isan Song, Isan Dance, Pray for praise Buddhism (Sorapanya)	Popular with social network for quick communication and the difficulty of typing letters makes these words shorter and become a language of disaster, converting and sound does not match the tone of the tone for example chama, chimi means right ?
Social	The people are speaks the Isan Dialect for communication and studying in the temple.	Thai government language is inserted in communication and education was separated from the temple.	The children and teenagers do not dare to speak the Isan dialect. They were embarrassed and did not teach in the school.
English	1. Sound 2. Vocabulary 3. Grammar	1. Loss of sound - Adding sound - Voice changer – Sound integration and Sound	From From Anglo-Saxxon Anglo- Norman Cow beef

	<p>4. Meaning</p>	<p>separation</p> <p>2. Loss of vocabulary and adding of vocabulary</p> <p>3. Changing the function of words, regulation of words, and structural changes</p> <p>4. Narrow meaning - wide meaning and move meaning</p>	<p>Shut close</p> <p>Wish desire</p> <p>Answer reply</p> <p>Year annual</p> <p>Smell odour</p>
--	-------------------	--	--

๑. บทนำ

จากเทือกเขาเหนือบนเขาเวทที่ราบสูงทิเบต หยดน้ำหยดแล้วหยดเล่าละลายจากหิมะมาผสมกับสายน้ำจากพากฟ้าและผืนแผ่นดินรวบรวมนั้นจนกลายเป็นต้นกำเนิดสายน้ำอันยิ่งใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “แม่น้ำโขง” แม่น้ำโขงไหลผ่านหรือเป็นเส้นกั้นพรมแดนประเทศน้อยใหญ่มากถึง ๖ ประเทศ ตั้งแต่ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม บริเวณปากแม่น้ำโขงตรงนั้นมีสามเหลี่ยมดินดอนยักซ์อันได้รับการยกย่องจากนานาชาติว่ามีความหลากหลายทางชีววิทยาและธรณีวิทยาอย่างยิ่ง อีกทั้งตลอดเส้นทางของแม่น้ำโขงยังมีพันธุ์ปลาน้ำจืด โดยเฉพาะปลาบึกซึ่งพบได้เพียงเฉพาะแม่น้ำสายนี้เท่านั้น จึงเป็นแม่น้ำที่สำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ความยาวของแม่น้ำโขงวัดแล้วยาวตั้งราว ๔,๙๐๐ กิโลเมตร ติดอันดับ ๑๐ ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลกพอดิบพอดี อยู่ในเขตประเทศจีนประมาณ ๒,๐๐๐ กิโลเมตร สำหรับประเทศไทยแม่น้ำโขงไหลมาหาเราจุดแรกที่สามเหลี่ยมทองคำอันลือลั่นในจังหวัดเชียงราย บริเวณดังกล่าวแม่น้ำโขงเป็นจุดแบ่งแยกประเทศถึง ๓ ประเทศ คือ ไทย จีน และลาว นับจากอำเภอเชียงคาน แม่น้ำโขงกลายเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับลาวยาวต่อเนื่องมากกว่า ๘๐๐ กิโลเมตร แม่น้ำแห่งพญานาคไหลผ่านทั้งเขตป่าเขียวขจี ภูเขาหินทรายสูงตระหง่านผ่านแหล่งชุมชนซึ่งยังคงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้เหนียวแน่น ผ่านเมืองใหญ่ซึ่งได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค ไหลมาตั้งแต่จังหวัดเลยหนองคาย กับ บึงกาฬ ที่แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก เข้าสู่ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ที่ไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ โดยจุดสุดท้ายซึ่งแม่น้ำโขงอำลาประเทศไทยคือบ้านเวินบัก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอริมขอบแดนไทย-ลาว

ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในห้องถิ่นต่างๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้นๆ ยังคงพูดและใช้อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรมน้อยกว่า นอกจากนี้ การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดีเก่าๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะตีความไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดีนั้นๆ ได้ ฉะนั้นเราจึงควรอย่าง

ยี่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง เช่นในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ว่า “เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้ลิบเกล้าเข้า” คำว่า “เข้า” แปลว่า ปี ลิบเกล้าเข้า คือ อายุเต็ม ๑๘ ย่าง ๑๙ “ตงกูฟุ้งซางขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ขุนสามชนพ่ายหนี” คำว่า แพ้ ในที่นี้ เป็นภาษาถิ่นเหนือ แปลว่า ชนะ คำว่า พ่าย จึงแปลว่า แพ้ ถ้าเป็นภาษากลาง คำว่า พ่าย หรือคำว่าแพ้ แปลเหมือนกันคือไม่ชนะ ข้อความนี้หมายถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงใส่ช้างเข้าชนกับช้างของขุนสามชนตัวที่ชื่อมาสเมือง และพระองค์ทรงสามารถรบชนะขุนสามชนจนขุนสามชนแพ้แล้วใส่ช้างหนีไป^๑ (ระวีวรรณ อินทร์แหยม), นอกจากนี้ ฉันทส ทองช่วย^๒ กล่าวว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจายอยู่ทั่วประเทศ ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใด ย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับภาษาได้ตั้งนั้นเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่ ๑.ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภาษาที่ต้องใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและร่วมรับในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ มากที่สุด

- ๑ ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น
- ๒ ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจะต้องมีประวัติความเป็นมาาร่วมกัน เช่นชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในอำเภอคุมปัตรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมามีประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน

^๑ ระวีวรรณ อินทร์แหยม. อนุรักษ์ภาษาถิ่น .ราชบุรี : สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๒. หน้า ๑๐.

^๒ ฉันทส ทองช่วย. ภาษาและอักษรถิ่น. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔. หน้า ๑๓-๑๕.

ร่วมกันมาในอดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถใช้ภาษาถิ่นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

- ๓ ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันด้วยวาจา หรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและ ศิลาจารึก พบว่ามีจำนวนมหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทานประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้นถ้าไม่มีภาษาถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงคือการแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมีสิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้านและไม่อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการสื่อสารอื่นๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี ๒๕๕๘ (๒๐๑๕) ของกลุ่มประเทศอาเซียนได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสำคัญในคุณค่าของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ(บังคับ)ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนหน้านี้โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้ว ได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและซึนามิในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ (๒๐๐๔) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากสูญเสียเรือและบ้านไปกับซึนามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย (Skehan ๒๐๑๒) และกลุ่มคนที่พูดภาษาอุก้อง---ภาษาในตระกูล

ภาษาจีน-ทิเบต - อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทยถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ความเป็นบิกแผ่นเหนียวแน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์ (Bradley ๑๙๘๙) ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสิทธิในการพูดภาษาและวัฒนธรรม (McCarty et al. ๒๐๐๗) เท่ากับว่าการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้นๆ อีก เราไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาคที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกันมากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้และสืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ ความชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

ปัจจุบันประชาชน องค์การภาครัฐ และเอกชน ต่างตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งหากมีการบูรณาการร่วมกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ประเทศไทยมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่นเป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึงปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบทอดไปที่เด่นชัดเจน เป็นต้น ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้การพัฒนาจึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาภาษาถิ่นของคน

หนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคตต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จ. หนองคาย
๒. เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ผสานวิธีระหว่างเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ทางภาษา เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาถิ่นของชุมชนชาวลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย เพื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙
๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น หนังสือ ตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่ของจังหวัดหนองคายที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่นในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

๒. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย

ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕-๒๐ รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิดการพัฒนาภูมิปัญญาภาษาถิ่น จังหวัดหนองคาย ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดหนองคาย เอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาภาษาถิ่น เป็นต้น โดยการศึกษาจากเอกสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังศึกษาค้นคว้า

๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนาม

ขั้นเตรียมการ

- เตรียมคำถามวิจัย เป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งคำถามหลักประกอบด้วย ข้อมูลส่วนตัว คำถามเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และคำถามที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา คำถามเกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

- เตรียมอุปกรณ์ในการลงพื้นที่ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ

ชั้นลงพื้นที่

เก็บข้อมูลความเห็นของปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาตามที่นัดหมายโดยวิธีการสัมภาษณ์ และขออนุญาตบันทึกเสียง บันทึกภาพประกอบ รูปแบบวิธีการสัมภาษณ์จะใช้วิธีการเบื้องต้นถามตามประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ ทั้งข้อมูลส่วนตัว คำถามหลักเกี่ยวกับการวิจัย และข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา และการเตรียมพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นต้น

๕. ผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภาษาถิ่นอีสานทั้งประวัติความเป็นมา และอักษรที่เป็นต้นตอของอีสาน ก็ยังทำให้ทราบว่า อักษรถิ่นอีสานกำลังเริ่มมีการฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อักษรถิ่นอีสานเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ได้แก่ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปี

พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๖ รายการด้วยกัน คือ ๑) อักษรธรรมล้านนา ๒) อักษรไทยน้อย ๓) อักษรธรรมอีสาน ๔) ภาษาของ ๕) ภาษาญฮกุร และ ๖) ภาษากอง ซึ่งในรายการขึ้นทะเบียนมรดกดังกล่าวได้มี อักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้ว เช่นกัน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนในครั้งนี้ ก็เพราะว่า ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อมูลที่ได้ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจคือ ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมีความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

โดยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์และแนวทางการฟื้นฟูภาษาถิ่นไว้ดังนี้

แนวทางในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น ดังนี้

- ๑) ควรนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนให้เข้ากับแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมภาษาถิ่นในด้านการเรียนการสอนโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ท่าทาง สำนวน หรือแม้กระทั่ง วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็จะช่วยปลูกฝังให้เด็กสามารถเรียนรู้ รับรู้ การมีอยู่ คุณค่าและความสำคัญของภาษาถิ่น
- ๒) ควรการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจภาษาถิ่นตั้งแต่เด็กโดยการนำภาษาถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน
- ๓) ควรการปลูกฝังให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก ในการพูดภาษาถิ่น
- ๔) ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ภาษาถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวช่วย
- ๕) ควรมีการรณรงค์ และ ส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่นอย่างแพร่หลาย

แนวทางในการฟื้นฟูภาษาถิ่น ดังนี้

๑) ช่วยกันรณรงค์ ส่งเสริมให้ เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบัน เห็นว่าภาษาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่า เป็นภาษาที่สวยงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมนุษยชาติ ที่เราทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ภาษาถิ่นคงอยู่ต่อไป โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเด็กบางคนพูดภาษาถิ่นแต่ในบ้าน หรือในครอบครัว แต่พอออกไปนอกบ้านไปอยู่ในสังคมเมือง สังคมใหญ่ๆ ก็จะพูดภาษากลาง จนในที่สุดก็จะลืมและละเลยภาษาถิ่นไป เพราะพูดภาษากลางจนเคยชิน จะหลงเหลือก็แค่สำเนียงเล็กๆน้อยๆ

๒) กระทรวงศึกษาธิการควรมีนโยบายอย่างเร่งด่วนให้มีการบรรจุหลักสูตรภาษาถิ่นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนภายในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังให้เด็กเล็กๆ ตั้งแต่ อนุบาล ประถม มัธยม จนถึง มหาลัย ซึ่งเมื่อโตแล้ว เด็กสามารถคิดเองเป็นและ สามารถรับรู้ได้ว่า ควรดูแลรักษา ควรปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อไม่ให้ภาษาถิ่นของเราหายไป อย่งไรค่า ไร่ความหมาย

๓) นักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัยภาษาถิ่นอย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ในสังคมอย่างเร่งด่วน เพราะภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

ถึงแม้ว่าอักษรอีสานได้ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาแล้วก็ตาม ถ้าหากยังไม่นำมาปฏิบัติใช้กันให้แพร่หลาย ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็คงอาจจะไม่เต็มที่ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรเพิ่มบทบาทด้านอักษรประจำท้องถิ่นอีสาน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ให้ยอมรับกันได้แบบสากล เช่น มีการบรรจุลงในหนังสือเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ให้เป็นวิชาบังคับเรียน เพียงเท่านี้ภาษาไทยน้อย และภาษาธรรมอีสาน ก็คงจะยังคงอยู่และยั่งยืนสืบไป

๖. บทสรุป

การศึกษาวิเคราะห์“พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาหรือ

ชาวบ้านที่เข้าใจโครงสร้างของภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย ได้มา โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๕-๒๐ รูป/คน แล้วนำผลการสัมภาษณ์ ไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุปให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

๗. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” ทำให้มี ข้อเสนอแนะโดยสรุปในภาพรวมดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะที่ได้การศึกษาวិเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์ “พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย” จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของภาษาถิ่นไปอย่างมากตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง แต่ยังคงมีแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาถิ่นให้เป็นที่นิยมและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่สืบไป

๒. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

- ควรศึกษาพัฒนาการด้านภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดอื่นของภาคอีสาน
- ควรศึกษาเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้บูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชาที่จัดการเรียนการสอน
- ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และปลูกฝังเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาถิ่นแม่ใน ปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่นมากขึ้นน้อยเพียงใดก็ตาม

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้ คือ

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา
 - สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับองค์กรต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวคิดทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษาถิ่นในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้าน
๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน
 - สามารถพัฒนาการในโครงการสัมมนาทางด้านภาษาถิ่น ในสถานที่ต่างๆ
 - สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขง นำไปบูรณาการเพื่อเผยแพร่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้
๓. กิจกรรมด้านวิชาการ
 - สัมมนาวิชาการที่จังหวัดหนองคาย
 - ประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “ภาษาศาสตร์เบื้องต้น” แก่นิสิตระดับปริญญา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - พัฒนาทักษะการวิจัยแก่นิสิตในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
 - วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับเดือน มีนาคม – สิงหาคม ๒๕๖๒

นางงานวิจัยเผยแพร่ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๐

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำได้
๑. ประชุมเตรียมความพร้อมของคณะกรรมการวิจัย	ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาษาถิ่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชุมชนกลุ่มน้ำโขงในจังหวัดหนองคาย	ข้อที่ ๑	ทราบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย
๒. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ สังเกตอย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	ประวัติความเป็นมา รูปแบบ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ กิจและแนวคิด ทฤษฎีของการดำเนินโครงการเกี่ยวกับสภาพปัญหาในพื้นที่	ข้อที่ ๑	ทราบประวัติความเป็นมา รูปแบบ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ กิจและแนวคิดทฤษฎีของการดำเนินโครงการเกี่ยวกับสภาพปัญหาในพื้นที่
๓. สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยจากเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น แนวคิดการพัฒนากฎิปัญญาภาษาถิ่น เป็นต้น	ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ ค่านิยม ความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลง ทางด้านภาษาถิ่น เช่น ภาษาถิ่นและ วัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย	ข้อที่ ๒	ทราบข้อมูลเกี่ยวกับ ค่านิยม ความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลง ทางด้านภาษาถิ่น เช่น ภาษาถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย
๔. การเก็บข้อมูลจากปราชญ์ภูมิปัญญา	ศึกษาและลงพื้นที่เกี่ยวกับชาวบ้านที่	ข้อ ๒	ทราบการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาถิ่นตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันใน

ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ เรื่องภาษาและชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใน เขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง ในจังหวัดหนองคาย	อาศัยอยู่ในพื้นที่ในเขต ชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงใน จังหวัดหนองคาย		เขตชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัด หนองคาย
๕. พัฒนาผลงานวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ	การพัฒนาผลงานวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ	ข้อที่ ๑-๒	การพัฒนาผลงานวิจัยทั้งในเชิง ปริมาณและคุณภาพสมบูรณ์
๖. จัดทำรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์และ บทความงานวิจัยเพื่อ เสนอผลงานวิจัยแก่ สาธารณะ	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ บทความวิจัย รวมทั้ง การนำผลวิจัยไปใช้ ประโยชน์	ข้อ ๑-๒	รายงานฉบับสมบูรณ์บทความ วิจัย รวมทั้งการนำผลวิจัยไปใช้ ประโยชน์

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์

แบบบันทึกสำหรับเก็บข้อมูล

โครงการวิจัย

เรื่อง

พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

The Dynamic of Communities Wisdom Dialect at the Mekong River in Nongkhai Province

คำชี้แจง ขอความกรุณาท่านได้ตอบคำถามต่อไปนี้ตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการของภาษา
ถิ่นในชุมชนลุ่มแม่น้ำโขงต่อไปโดยไม่มีผลกระทบต่อกรปฏิบัติหน้าที่ของท่านแต่ประการใดทั้งสิ้น

หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

สถานที่เก็บข้อมูล.....

วันที่บันทึกข้อมูล.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อ-สกุลผู้บอกภาษา.....เพศ ชาย หญิงอายุ.....ปี อยู่ในกลุ่มอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป ๔๐-๕๐ ๑๕-๒๕ ปี

ภูมิลำเนาเกิดที่ หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ประวัติการย้ายที่อยู่อาศัย

๑. หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....ปี

๒. หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....ปี

๓. หมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย.....ปี

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....ปี อาชีพ.....การศึกษา.....

ภาคผนวก จ

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

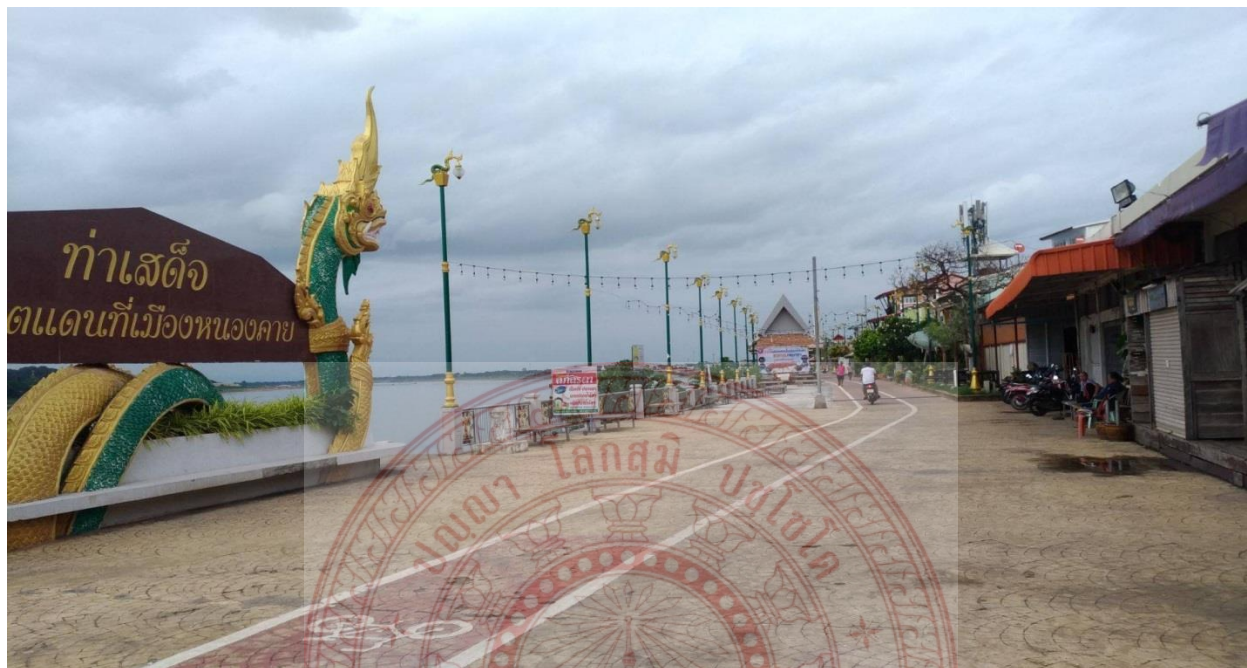
ภาพถ่ายสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาถิ่น และชาวบ้านลุ่มแม่น้ำโขง จ.หนองคาย

ลงภาคสนามพร้อมทีมงานผู้ช่วยงานวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	๖๑๐๗๕๙๑๗๕
ชื่อโครงการ	พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
หัวหน้าโครงการ	ดร.วิวัฒน์ ทองवाद คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต หนองคาย โทรศัพท์ ๐๘๖-๒๓๓-๔๖๒๖
ความเป็นมาและความสำคัญ	<p>จากที่เขาเห็นบนหาวบนเขตที่ราบสูงทิเบต หยดน้ำหยดแล้วหยดเล่าละลายจากหิมะมาผสมกับสายน้ำจากพายุฟ้าและผืนแผ่นดินรวบรวมนั้นจนกลายเป็นต้นกำเนิดสายน้ำอันยิ่งใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “แม่น้ำโขง” แม่น้ำโขงไหลผ่านหรือเป็นเส้นกั้นพรมแดนประเทศน้อยใหญ่มากถึง ๖ ประเทศ ตั้งแต่ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา ก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม บริเวณปากแม่น้ำโขงตรงนั้นมีสามเหลี่ยมดินดอนยักษ์อันได้รับการยกย่องจากนานาชาติว่ามีความหลากหลายทางชีววิทยาและธรณีวิทยาอย่างยิ่ง อีกทั้งตลอดเส้นทางของแม่น้ำโขงยังมีพันธุ์ปลาน้ำจืด โดยเฉพาะปลาบึกซึ่งพบได้เพียงเฉพาะแม่น้ำสายนี้เท่านั้น จึงเป็นแม่น้ำที่สำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ความยาวของแม่น้ำโขงวัดแล้วยาวตั้งราว ๔,๙๐๐ กิโลเมตร ติดอันดับ ๑๐ ของแม่น้ำที่ยาวที่สุดในโลกพอดิบพอดิ อยู่ในเขตประเทศจีนประมาณ ๒,๐๐๐ กิโลเมตร สำหรับประเทศไทยแม่น้ำโขงไหลมาหาเราจุดแรกที่สามเหลี่ยมทองคำอันลือลั่นในจังหวัดเชียงราย บริเวณดังกล่าวแม่น้ำโขงเป็นจุดแบ่งแยกประเทศถึง ๓ ประเทศ คือ ไทย จีน และลาว นับจากอำเภอเชียงคานแม่น้ำโขงกลายเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับลาวยาวต่อเนื่องมากกว่า ๘๐๐ กิโลเมตร แม่น้ำแห่งพญานาคไหลผ่านทั้งเขตป่าเขียวขจี ภูเขาหินทรายสูงตระหง่านผ่านแหล่งชุมชนซึ่งยังคงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้เหนียวแน่น ผ่านเมืองใหญ่ซึ่งได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค ไล่มาตั้งแต่จังหวัดเลยหนองคายกับ บึงกาฬ ที่แม่น้ำไหลจากทิศตะวันตกไปตะวันออก เข้าสู่ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ที่ไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ โดยจุดสุดท้ายซึ่งแม่น้ำโขงอำลาประเทศไทยคือบ้านเวินบัก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอริมขอบแดนไทย-ลาว</p> <p>ภาษาถิ่น เป็นภาษาที่พูดกันในห้องถิ่นต่างๆ ตามปกติ เป็นภาษาที่คนในถิ่นนั้นๆ ยังคงพูดและใช้อยู่จำนวนมาก คำบางคำในภาษากลางได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่ในภาษาถิ่นยังคงรักษาขนบธรรมเนียมไว้เป็นอย่างดี ในการศึกษาภาษาถิ่นย่อมจะศึกษาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมได้ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ภาษาถิ่นจะรักษาคำเดิมได้ดีกว่าภาษามาตรฐาน เพราะจะมีการ</p>

เปลี่ยนแปลงทางภาษาและวัฒนธรรมน้อยกว่า นอกจากนี้การศึกษาในท้องถิ่นมีประโยชน์ในการศึกษาด้านวรรณคดีอีกด้วย เพราะวรรณคดีเก่าๆ นั้น ใช้ภาษาโบราณ ซึ่งเป็นภาษาถิ่นจำนวนมาก เช่น วรรณคดีสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ใช้ ก็จะตีความไม่ออกและยากต่อการศึกษาวรรณคดีนั้นๆ ได้ ฉะนั้นเราจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภาษาถิ่นทุกถิ่น จึงจะมีความรู้กว้างขวาง เช่นในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ว่า

“เมื่อภูเขินใหญ่ได้ลิบแก้าเข้า” คำว่า “เข้า” แปลว่า ปี ลิบแก้าเข้า คือ อายุเต็ม ๑๘ อย่าง ๑๙

“ตนภู่งซ่างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ขุนสามชนพายหนี” คำว่า แพ้ ในที่นี้ เป็นภาษาถิ่นเหนือ แปลว่าชนะ คำว่า พาย จึงแปลว่า แพ้ ถ้าเป็นภาษากลาง คำว่า พาย หรือคำว่าแพ้ แปลเหมือนกันคือไม่ชนะ ข้อความนี้

หมายถึงพ่อขุนรามคำแหงทรงใส่ซ่างเข้าชนกับซ่างของขุนสามชนตัวที่ชื่อมาสเมือง และพระองค์ทรงสามารถรบชนะขุนสามชนจนขุนสามชนแพ้แล้วใส่ซ่างหนีไป (ระวีวรรณ อินทร์แหยม), นอกจากนี้ ฉันทส ทองช่วย กล่าว ว่า ภาษาถิ่น เป็นภาษาของกลุ่มชาติที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ เช่น ภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาของกลุ่มชาวไทย ซึ่งอาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ ภาษาถิ่นของชนกลุ่มใดย่อมเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชนกลุ่มนั้นมากที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารร่วมกันมาตั้งแต่เกิด โดยสามารถพิจารณาจากเจ้าของภาษาและผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับภาษาได้ตั้งนั้นเป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มชนที่ ๑. ภาษาถิ่นอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภาษาที่ต้องใช้ติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เป็นภาษาที่ใช้มาตั้งแต่แรกเกิด ได้เรียนรู้ จดจำ สืบทอดและร่วมรับในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เป็นภาษาที่มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ มากที่สุด

๑. ภาษาถิ่นเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ควรศึกษา เพราะการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ทางหนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ปริศนาคำทาย ชื่อบุคคล ชื่อพืชและชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของเครื่องใช้ ชื่ออาหารเครื่องดื่ม บทสวดในพิธีกรรม และวรรณกรรมท้องถิ่นต่างๆ ล้วนแล้วแต่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอดทั้งสิ้น

๒. ภาษาถิ่นเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน เราอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มระดับชาวบ้านที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจะต้องมีประวัติความเป็นมาร่วมกัน เช่นชาวไทยถิ่นตากใบกับชาวมลายูเชื้อสายไทยในอำเภอตุมปัตร์รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งพูดภาษาไทยถิ่นตากใบในชีวิตประจำวันอยู่ในขณะนี้ จะต้องมามีประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนร่วมกันมาในอดีต ปัจจุบันก็ต้องเกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แสดงว่าเราสามารถใช้เวลาถิ่นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้

๓. ภาษาถิ่นเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่น ผลการสำรวจวรรณกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันด้วยวาจาหรือเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และวรรณกรรมที่ได้มีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

เช่น วรรณกรรมสมุดข่อย วรรณกรรมใบลานและ ศิลาคารึก พบว่ามีจำนวนมหาศาล วรรณกรรมเหล่านี้มีหลายประเภท เช่น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ นิทานประโลมโลก ตำนาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสื่อในการถ่ายทอด ดังนั้นถ้าไม่มีภาษาถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ดังนั้น ภาษาถิ่นจึงมีความสำคัญคือ เป็นภาษาประจำถิ่นของกลุ่มคนที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดต่อเนื่องมายังลูกหลาน โดยผ่านวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์และเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นปัจจัยใหญ่ที่สุดที่คุกคามภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มน้ำโขงคือการแพร่กระจายของภาษาหลัก เช่น ภาษาประจำชาติและภาษาราชการ โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับที่สนับสนุนหรือบังคับใช้ภาษาหลัก ขณะที่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์มีความจำเป็นและมีสิทธิในการเรียนภาษาประจำชาติและภาษาราชการ แต่ครูหรือพ่อแม่เองพยายามจำกัดการใช้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทำให้เด็กตั้งคำถามถึงคุณค่าของการเกิดและการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ภาษากลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ได้มีการใช้ในโรงเรียนหรือแม้แต่ในบ้านและไม่อาจส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไป นอกจากนี้ภาษาหลักยังขยายตัวผ่านทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการสื่อสารอื่นๆ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมป๊อปในหนังและดนตรี อีกทั้งการเปิดประชาคมอาเซียน AEC (Association of Southeast Asian Nations) ในปี ๒๕๕๘ (๒๐๑๕) ของกลุ่มประเทศอาเซียน ได้ตกลงที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นช่องทางการสื่อสาร ทำให้ยากที่จะให้ความสนใจความสำคัญในคุณค่าของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการ(บังคับ)ย้ายถิ่นฐานจากการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อนกำลังคุกคามต่อภาษากลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนที่พูดภาษามอแกนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของพม่าและไทย ซึ่งก่อนหน้านั้นก็โดนเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่แล้ว ได้ประสบภัยแผ่นดินไหวและชันามิในเดือนธันวาคม ๒๕๔๗ (๒๐๐๔) โดยเฉพาะพวกที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่ง นอกจากสูญเสียเรือและบ้านไปกับชันามิแล้ว ยังพบกับวิกฤตดังกล่าวด้วย (Skehan ๒๐๑๒) และกลุ่มคนที่พูดภาษาอู๋ก๊อง---ภาษาในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต - อาศัยอยู่ในภาคตะวันตกของไทยถูกบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) ด้วยเหตุนี้ความเป็นบึกแผ่นเหนียวแน่นของชุมชนท้องถิ่นจึงอ่อนแอลง เกิดอุปสรรคในการรักษาภาษาและอัตลักษณ์ (Bradley ๑๙๘๙) ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเต็มไปด้วยภูมิปัญญาและความรู้สะสมผ่านประเพณีวิถีชีวิต และการอยู่รอดในธรรมชาติของผู้คนรุ่นแล้วรุ่นเล่า นักวิจัยท่านหนึ่งกล่าวว่า คนเราเกิดมาพร้อมสิทธิในการพูดภาษาและวัฒนธรรม (McCarty et al. ๒๐๐๗) เท่ากับว่าการหายสาบสูญของภาษาก็ทำให้ภูมิปัญญาหายไปด้วย และยังมีอันตรายจากการถูกปฏิเสธสิทธิทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มนั้นๆ อีก เราไม่ได้กำลังประสบวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นวิกฤตในแง่ความหลากหลายทางภาษาด้วย

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทยจะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสการไหลเวียนของประชากรในภูมิภาคที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกันมากขึ้น ดังนั้น เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางภูมิปัญญา โดยอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ และจิตวิญญาณทางภูมิปัญญาภาษาถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวให้แก่คนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจเรียนรู้และสืบสานงานด้านภูมิปัญญาภาษาถิ่นของไทย นำไปศึกษาเพิ่มเติม ทดลองฝึกปฏิบัติจนมีความรู้ ความชำนาญ และถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นให้แก่คนรุ่นต่อไป

ปัจจุบันประชาชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ต่างตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งหากมีการบูรณาการร่วมกันอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้ประเทศไทยมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘

จังหวัดหนองคาย เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเด่นเป็นจังหวัดที่ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาเป็นเวลาอันยาวนานนับได้หลายพันปี จนถึงปัจจุบัน และที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของจังหวัดหนองคายก็คือ ภูมิปัญญาภาษาถิ่นในจังหวัดหนองคาย ชาวบ้านมีการใช้ภาษาถิ่นที่ยังคงไว้และสืบต่อไปที่เด่นชัดเจน เป็นต้น ประกอบกับจังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเป็นประตูการค้าสู่ประเทศอินโดจีน ทำให้การพัฒนาจึงต้องคำนึงปัจจัยด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ ดังนั้น ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาภาษาถิ่นของคนหนองคาย จำเป็นอย่างยิ่งต้องช่วยกันพัฒนาและสืบสานมรดกทางปัญญา เห็นควรให้คนรุ่นหลังซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาษาถิ่นที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานแก่คนรุ่นใหม่ เป็นการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาการด้านภาษาถิ่น ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จ. หนองคาย
๒. เพื่อศึกษาพลวัตภูมิปัญญาภาษาที่องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรมและภาษาอังกฤษที่มีต่อภาษาถิ่น

ผลการวิจัย

จากผลจากการวิจัยพบว่า

อักษรถิ่นอีสานกำลังเริ่มมีการฟื้นฟูด้วยระบบของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า อักษรถิ่นอีสานเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนอีสาน ได้แก่ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีพิธีประกาศขึ้นทะเบียนมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๖ รายการด้วยกัน คือ ๑) อักษรธรรมล้านนา ๒) อักษรไทยน้อย ๓) อักษรธรรมอีสาน ๔) ภาษาของ ๕) ภาษาญ้อกูร และ ๖) ภาษาท่ง ซึ่งในรายการขึ้นทะเบียนมรดกดังกล่าวได้มี อักษรถิ่นอีสานได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรียบร้อยแล้วเช่นกัน คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการขึ้นทะเบียนในครั้งนี้ ก็เพราะว่า ภาษาและอักษรเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือเผชิญกับภัยคุกคาม ดังนั้น สถาบันครอบครัวเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เด็กเห็นว่าภาษาถิ่นมี ความสำคัญอย่างไร และปลูกฝังให้เด็ก ไม่อายกล้าที่จะพูดภาษาถิ่นในสังคม หรือในครอบครัว ส่วนสถาบันที่สองคือคนในสังคม ที่ไม่ควรทำรังเกียจหรือเห็นว่าคนพูดภาษาถิ่นเป็นสิ่งแปลกประหลาด เราควรยกย่องด้วยซ้ำ เพราะภาษาถิ่นมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

ตารางแสดงการวิเคราะห์พลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา อิทธิพลผลักดัน	ยุคเดิม/ประวัติศาสตร์	ช่วงเปลี่ยนแปลง (พลวัต)	ปัจจุบัน
ภาษาที่ใช้	สืบทอดกันมาปากต่อปาก (मुखपाठ) ได้แก่ อักษรไทยน้อยและอักษรธรรม	วรรณกรรมสมุดข่อย, วรรณกรรมใบลานและศิลาจารึก	เทศน์แหล่อีสาน, การแสดงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอีสาน
วัฒนธรรม	พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองทำให้อักษรธรรมที่ใช้จดจำเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปด้วย วรรณกรรมอีสาน เช่น จำปาสี่ต้น สิ้นไชย เป็นต้น	วรรณกรรม, คำทวย, เพลง, เพลงกล่อมลูก, ลำ, เซิ้ง, สรภัญญ์	นิยมใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คเพื่อการติดต่อรวดเร็วในการสื่อสารและความยากลำบากในการพิมพ์ตัวอักษรทำให้คำเหล่านั้นสั้นลงจนกลายเป็นภาษาวิบัติ ผันอักษรและเสียงไม่ตรงกับรูปวรรณยุกต์ เช่น ชะมะ, ซิมิ หมายถึง ไซ้ไหม

สังคม	นิคมพูดภาษาถิ่นกันในการสื่อสารและการเรียนหนังสืออยู่ในวัด	ภาษากลาง(ไทย) เข้ามาแทรกในการสื่อสารและการศึกษาเล่าเรียนได้แยกออกจากวัด	เด็กและวัยรุ่นไม่กล้าพูดภาษาถิ่น รู้สึกอายและไม่มีสอนในโรงเรียน																
ภาษาอังกฤษ	๑.ด้านเสียง ๒.ด้านคำศัพท์ ๓.ด้านไวยากรณ์ ๔.ด้านความหมาย	๑.การสูญเสีย – การเพิ่มเสียง – การเปลี่ยนเสียง – การรวมเสียง และการแยกเสียง ๒.การสูญเสียศัพท์และการเพิ่มศัพท์ ๓.การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคำ ระเบียบของถ้อยคำและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ๔. ความหมายแคบเข้า – ความหมายกว้างออก และ ความหมายย้ายที่	<table border="0"> <tr> <td>จาก</td> <td>จาก</td> </tr> <tr> <td>Anglo-Saxxon</td> <td>Anglo-Norman</td> </tr> <tr> <td>Cow</td> <td>beef</td> </tr> <tr> <td>Shut</td> <td>close</td> </tr> <tr> <td>Wish</td> <td>desire</td> </tr> <tr> <td>Answer</td> <td>reply</td> </tr> <tr> <td>Year</td> <td>annual</td> </tr> <tr> <td>Smell</td> <td>odour</td> </tr> </table>	จาก	จาก	Anglo-Saxxon	Anglo-Norman	Cow	beef	Shut	close	Wish	desire	Answer	reply	Year	annual	Smell	odour
จาก	จาก																		
Anglo-Saxxon	Anglo-Norman																		
Cow	beef																		
Shut	close																		
Wish	desire																		
Answer	reply																		
Year	annual																		
Smell	odour																		
<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>๑. ด้านการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับองค์กรต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวคิดทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางภาษาถิ่นในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้าน <p>๒. ด้านการพัฒนาชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิวัฒนาการในโครงการสัมมนาทางด้านภาษาถิ่น ในสถานที่ต่างๆ - สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับพลวัตภูมิปัญญาภาษาถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขง นำไปบูรณาการเพื่อเผยแพร่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ 																			

๓. ด้านวิชาการ

- สัมมนาวิชาการที่จังหวัดหนองคาย
- ประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “ภาษาศาสตร์เบื้องต้น” แก่นิสิตระดับปริญญา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พัฒนาทักษะการวิจัยแก่นิสิตในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

- วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับเดือน มีนาคม –สิงหาคม ๒๕๖๒

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

- วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับเดือน มีนาคม –สิงหาคม ๒๕๖๒

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : ดร.วิวัฒน์ ทองवाद
- เกิด : ๔ พฤษภาคม ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : ๒๑ หมู่ ๗ บ้านดอนตาล ต. โนนทอง อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี ๔๑๑๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๕๙/๒๒๖ หมู่บ้านร่มเย็น ๓ ซ.๔ ต.หนองบัว อ.เมืองอุดรธานี จ. อุดรธานี ๔๑๐๐๐ หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๖-๒๓๓๔๖๒๖
- หน้าที่ : อาจารย์ประจำสาขาภาษาอังกฤษ
วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
- ประวัติการศึกษา : - ระดับปริญญาเอก ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)
สถาบัน University of Pune, India ปีการศึกษาที่จบ ๒๕๕๕
- ระดับปริญญาโท ภาษาศาสตร์
สถาบัน Deccan College, India ปีการศึกษาที่จบ ๒๕๔๒
- ระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีการศึกษาที่จบ ๒๕๓๗
- สังกัด : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ ๒๑๙ หมู่ ๓ ต.ค่ายบกหวาน อ.เมือง จ.หนองคาย ๔๓๑๐๐
โทร. ๐๔๒-๔๙๕๓๓๓ โทรสาร. ๐๔๒-๔๙๕๒๒๒